ČESKÉ
HOSPODÁŘSKÉ A KULTURNÍ POTŘEBY
VE STÁTNÍM ROZPOČTU RAKOUSKÉM.

NAPSAL
PROF. JAN KOLOUŠEK.

(ZVLÁŠTNÍ OTISK Z REVUE „NAŠE DOBA" ROČNÍK XIX.)

KNIHOVNA
VYSOKÉ ŠKOLY OBCHODNÍ
V PRAZE.

1912.
NÁKLADEM JANA LAICHTERA V PRAZE.

2/5

396.

ZF2

KNIHOVNA
VŠE

KNIHOVNA
VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
Nám. W. Churchilla 4
130 67 Praha 3 - Žižkov

VYSOKÉ ŠKOLY OBCHODNÍ V PRAZE * KNIHOVNA

I.

Státní rozpočet cislajtánský pro naše hospodářské potřeby.

1. *Hospodářská převaha zemí českých nad ostatními zeměmi rakouskými a jich vysoká poplatnost.*

Země koruny české jsou v Předlitavsku nejen největšími poplatníky, nýbrž zároveň také jich zemědělská a průmyslová výroba předčí těžení všech zemí ostatních a také jejich obchod i všecka hmotná i kulturní jich činnost vyniká velmi značně nad jiná království a země v říšské radě zastoupené.

Některá data na doklad toho uvedená to zvláště zřetelně objasní: Čechy s Moravou zaujímají pouze necelou čtvrtinu Předlitavska (24·73% celého povrchu) a sotva třetinu všeho obyvatelstva ($32^{7}/_{8}$% cislajtanského obyvatelstva dle sčítání z r. 1910). Ale v Čechách a na Moravě sklidilo se průměrně ročně (v období 1906—1909) z celé čisté sklizně rakouské: 45¾% obilí, přes 40% brambor, 44% jetele, ano až 93% cukrové řepy; ovšem že i v jiných zemědělských kulturách intensivnějších vynikají české země vysoce nad průměr cislajtanský. Také chovem dobytka předčí zvláště v nejnovější době (podle sčítání z r. 1910) Čechy s Moravou silně rakouský průměr: hovězího dobytka bylo v Čechách a na Moravě 33¾% a vepřového 25·6% z celého stavu rakouského.

Ze všeho kamenného uhlí v Cislajtanii vytěženého (v desetiletí 1899—1908) připadalo na Čechy s Moravou skoro 47% (na všechny země koruny České skoro 89%); z hnědého uhlí vytěženo v samých Čechách 82½%. Z vyrobeného železa a ocele v Cislajtanii připadá asi přes 40% na Čechy a Moravu.

V Čechách a na Moravě má hlavní sídlo skoro všecek průmysl cukrovarský, z piva v Cislajtanii navařeného při-

padá téměř polovice na samy Čechy. Země koruny české jsou hlavním sídlem rakouského průmyslu textilního; stačí tu uvésti jen jména měst: Liberec, Trutnov, Warnsdorf a jich okolí, Brno, Krňov, Náchod s okolím atd. V Čechách a na Moravě dále jsou nejpřednější závody železářské a strojnické — (Pražská železářská společnost, Poldina huť, Vítkovické železárny atd.; Škodovy závody, Pražské strojírny dříve Ruston, Daňkovka, Ringhofferovy vagonky, Českomoravská atd. atd.). — Také ve všech jiných odvětvích průmyslových jsou Čechy s Moravou na nejpřednějším místě v Rakousku.

Všecka tato hospodářská převaha Čech a Moravy (po případě se Slezskem) objevuje se také v odváděných daních, zvláště v daních přímých, o kterých jsou podrobné výkazy uvedeny ve státních rozpočtech. Tak v rozpočtu na rok 1912 byl podíl z pozemkové daně na Čechy 31%, na Moravu 14·7%.

Při ostatních daních vyloučíme z celého Rakouska především Dolní Rakousy, poněvadž sídelní město Vídeň má výjimečné postavení: do Vídně se odvádí zajisté mnoho daní z jednotlivých zemí jako do centra. To platí zvláště o daních výdělkových, o osobní dani z příjmů a o daních rentových i ze služného, jelikož daně ty se předpisují po většině v místech, kde poplatné podniky nebo poplatníci mají své sídlo nebo bydliště; a Vídeň bývá volena za sídlo podniků nebo za bydliště nejen pro svou výhodnost jako dvoumillionové město, nýbrž zvláště také, protože tam jsou nejmenší berní břemena. Ve Vídni a v Dolních Rakousích vůbec pro veliký základ daňový, z něhož se vypisují přirážky, mohou se stanoviti nepoměrně nižší přirážky samosprávné nežli v kterékoli zemi jiné. Tím každý podnik nebo jednotlivec mnoho na veřejných dávkách uspoří, když může za své sídlo si ustanoviti (třeba jen dle jména) Vídeň.

Vyloučíme-li tedy k tomu cíli Dolní Rakousy z ostatní Cislajtanie, byl by počet obyvatel v Čechách ze všech ostatních zemí sotva 27·1% a na Moravě sotva 10·5%, dohromady v Čechách a na Moravě 37½% (3/8) všeho cislajtanského obyvatelstva bez Dolních Rakous. A tu bez Dolních Rakous připadalo podle rozpočtu na r. 1912:

z daní domovních:

na Čechy 36·7%, na Moravu 10·1%; na Čechy s Moravou 46·8%,

z daně výdělkové všeobecné:

na Čechy 43·2%, na Moravu 14·9%, na Čechy s Moravou 58·1%,

z daně výdělkové, uložené podnikům, k veřejnému účtování povinným:

na Čechy přes 42·9%, na Moravu přes 14·1%; na Čechy s Moravou 57·1%,

z daně rentové:

na Čechy 40·3%, na Moravu 10·4%; na Čechy s Moravou 50·7%,

z osobní daně z příjmů:

na Čechy 40·3%, na Moravu 11·8%; na Čechy s Moravou 52·1%,

z daně na vyšší služné:

na Čechy 41·3%, na Moravu 13·7%; na Čechy s Moravou 55%.

Tedy ze všech t. zv. osobních daní přímých (s vyloučením Dolních Rakous) připadalo na všechny země 120·11 mil. K, z toho na Čechy 50·215 mil. K, na Moravu 15·792 mil. K a na Slezsko 5·291 mil. K, tedy na Čechy 41·8%, na Moravu 13·1%; na Čechy s Moravou 54·9% (na všechny země koruny české i se Slezskem 59·4%).

Z tohoto přehledu o daních přímých, zvláště o osobních daních přímých plyne velmi jasně, jak velice české země, zejména Čechy jsou státu poplatny. Ačkoli obyvatelstva v Čechách a na Moravě je pouze 37½% (3/8) ze všech zemí kromě Dolních Rakous, přece osobních přímých daní platí Čechy s Moravou 54·9% a Čechy samy při počtu 27·1% obyvatelstva platí z těchto daní 41·8%!

Ve všech zemích koruny české na 40½% obyvatelstva připadá 59·4% všech osobních přímých daní.

Také z podniků státních je podobný vyšší výnos v zemích českých proti ostatním zemím předlitavským. U železnic státních se sice výnos drah podle jednotlivých zemí nedá zjistit, ale ví se nicméně, že bývalé soukromé dráhy: severní Ferdinandova (ponejvíce na Moravě rozvětvená), dráha státní společnosti, dráha severozápadní, bývalá Česká severní dráha, dráha Česká západní poskytovaly značných výtěžků svým akcionářům a výtěžků těch stále silně ještě přibývá i po jejich výkupu od státu. Proti tomu jsou dráhy v alpských zemích a v Haliči s Bukovinou silně pasivní, tak že stát na celou svou síť železniční musí průměrně ročně asi 100 millionů K doplácet.

Vyloučíme-li dále při poště, telegrafu a telefonu Dolní Rakousy, byl hrubý výnos v tisících korun podle rozpočtů:

na leta	1896	1899	1912
v Čechách	20.020	23.077	49.993
na Moravě a ve Slezsku	7.851	8.929	19.280
v ostatních zemích mimo Dolní Rakousy	23.606	27.943	62.185
ve všech zemích mimo Dolní Rakousy	51.477	59.949	131.458

Připadalo tedy hrubého výnosu z poštovní dopravy na jednotlivé země (s vyloučením Dolních Rakous v procentech):

	1896	1899	1912
v Čechách	38·9%	38·5%	38·—%
na Moravě se Slezskem	15·2%	14·9%	14·7%
na ostatní země mimo Dolní Rakousy	45·9%	46·6%	47·3%

Po srážce nákladů byl čistý zisk z poštovní dopravy v jednotlivých zemích a letech v tisících K:

roku:	1896	1899	1912
v Čechách	6283	6753	16.150
na Moravě se Slezskem	2704	2914	6.233
v ostatních zemích mimo Dolní Rakousy	976	2172	10.920
ve všech zemích mimo Dolní Rakousy	9963	11839	33.303

V procentech se dělil tento čistý výtěžek

roku:	1896	1899	1912
na Čechy	63·2%	57·0%	48·5%
na Moravu se Slezskem	27·1%	24·6%	18·7%
na ostatní země (mimo D. Rakousy)	9·7%	18·4%	32·8%

Ovšem, že by se tento čistý výtěžek musil redukovati, jelikož při ústředních výlohách je veliký schodek, z kterého poměrně mnohem větší podíl připadá však zrovna na pasivní země.

Je viděti, jak ještě stále svým výnosem při poštovní dopravě převažují české země nad ostatními korunními zeměmi, zvláště Čechy znamenitě vynikají svým čistým výtěžkem. Bohužel, že výtěžku toho dociluje poštovní správa částečně také tím, že při nákladech neměří Čechám stejným dílem jako zemím ostatním, nýbrž že na nich hledí co možná ušetřiti, jako se tak děje vůbec ve všech odvětvích státní správy, že *se českým zemím neměří nejen dle jejich veliké důležitosti a vynikající poplatnosti, nýbrž naopak že náklad státní na jejich správu je podprůměrný, značně nižší, než by připadal na ně i jen dle počtu obyvatel.*

2. *Jak skrovný podíl mají Čechy a české země vůbec v nákladech politické správy státní* (v rozpočtu ministerstva vnitra).

Je zapotřebí pro posouzení státního nákladu, jak se rozděluje na jednotlivé země, míti především na paměti poměr obyvatelstva v jednotlivých zemích, který byl podle výsledků sčítání v r. 1910 tento (v přibližných procentech):

v Dolních Rakousích .	12·4%	v Krajině	1·8%
(z toho na Vídeň) . .	7·1%	v Přímoří	3·1%
v Horních Rakousích .	3·0%	v Čechách	23·7%
ve Štyrsku	5·0%	na Moravě	9·2%
v Salcbursku	0·8%	ve Slezsku	2·6%
v Tyrolsku (s Vorarlberskem)	3·8%	v Haliči	28·1%
		v Bukovině	2·8%
v Korutanech	1·4%	v Dalmacii	2·3%

Nebylo by správné měřiti vydání státní podle obyvatelstva, jako bylo již dříve viděti, že ani poplatnost ani výtěžky ze státních ústavů neřídí se podle počtu hlav, nýbrž že jsou v českých zemích nepoměrně vyšší. Země pokročilejší, které také více státu poskytují důchodů, vyžadovaly by průměrně vyššího nákladu správního, protože jsou v nich všechny poměry výrobní, obchodní, společenské i kulturní mnohem spletitější nežli v zemích opozdilých. Ale u českých zemí je tomu zrovna naopak, na Čechy s Moravou a se Slezskem připadá mnohem menší procento správního nákladu se strany státu nežli na ostatní země rakouské. Patrně se tak uplatňuje zásada, že čím více české země státu dávají, tím méně od něho berou.

Na politickou správu v Cislajtanii byly zařaděny podle rozpočtů v jednotlivých letech tyto položky v tisících korun:

roku:	1896	1899	1912[1]
na centrální řízení	1.342	1.997	3.789
na správu v jednotlivých zemích . .	13.531	15.191	24.299

[1] Léta ta, jako dříve už byla volena takto, aby vynikly rozdíly různých systémů vládních. Na r. 1896 byl rozpočet dělán od koaliční vlády (Plenerovy-Windischgrätzovy) nám nepříznivé; rozpočet na r. 1899 je dílem vlády Thun-Kaizlovy, kdežto potom je stálý skoro systém vlád, proti kterým česká delegace byla v oposici, po případě i v tuhé obstrukci.

V procentech tedy připadalo

roku:	1896	1899	1912
na centrální řízení	9·0%	11·6%	13·5%
na správu v jednotlivých zemích . .	91·0%	88·4%	86·5%

Je viděti z toho, že se centrální správa poměrně stále více rozšiřuje a že tedy centralisační úsilí se vzmáhá a roste na úkor jednotlivých zemí. Vídeň stále větší podíl státních vydání sama absorbuje. Uvidí se to ještě z jiných dokladů.

Při posuzování nákladů na vnitřní správu mimoústřední, jak se rozděluje na jednotlivé země, musíme vyloučiti především Vídeň s jejími 7·1% obyvatelstva, jelikož Vídeň má jednak svou samostatnou správu magistrátní, na niž stát nevede žádného nákladu, jednak na policii státní ve Vídni je vykazován náklad samostatně mimo politickou správu. Jsou ovšem také v jednotlivých zemích města se svým vlastním statutem (v Čechách pouze Praha s Libercem), ale podíl jejich obyvatelstva je celkem nepatrný a může se bez újmy navzájem při srovnávání jednotlivých zemí zanedbati. Podle toho připadalo na země mimo Vídeň 92·9% obyvatelstva a z toho na země koruny české 35·5%. Tedy vezmeme-li za základ celkový počet obyvatelstva mimo Vídeň, připadalo by na země české 38·2% a na země ostatní (mimo Vídeň) 61·8%.

Náklad na vnitřní správu v korunních zemích se dělil pak v tisících korun

roku:	1896	1899	1912
na české země	4.162	4.700	8.438
na ostatní země (mimo Vídeň) . .	9.369	10.491	15.861

v procentech:

roku:	1896	1899	1912
na české země	30·8%	30·9%	34·7%
na ostatní země (mimo Vídeň) . .	69·2%	69·1%	65·3%

V poslední době se sice náklad ten v českých zemích poměrně o něco zvětšil, je však stále hluboko pod průměrem obyvatelstva (náklad činil 34·7%, kdežto obyvatelstva bylo 38·2%).

Nejzřetelněji ta dvojí míra vynikne při srovnání nákladů r. 1912 pro Moravu s náklady vnitřní správy pro Tyrolsko. Na 3·8% obyvatelstva v Tyrolsku připadalo 1·329 mil. K, kdežto pro Moravu byl náklad ten 1·840 mil. K na 9·2% obyvatel. Podle poměru obyvatel měla by státi vnitřní správa na Moravě v souhlase s tyrolskou skoro 3¼ mil. K místo nyní

vynaložených 1·84 mil. K; nebo by se náklady vnitřní správy v Tyrolsku mohly redukovati na 0·76 mil. K (místo 1·33 mil. K).

V Čechách by dle poměru obyvatel se mělo vydati přiměřeně k nákladům v Tyrolsku asi 8¼ mil. K místo rozpočtených 5·919 mil. K.

O tolik jsou stále ještě zkracovány naše země při vnitřní správě oproti zemím alpským.

[Ministerstvu vnitra podřízená státní policie vyžaduje ročního nákladu 26·07 mil. K. Tyto náklady proti roku 1895, kdy činily 9·58 mil. K, vzrostly tedy o 172%.

Jevil se pak poměr nákladů na státní policii ve Vídni a v Praze pro jednotlivá leta v tisících korun

roku:	1896	1899	1912
ve Vídni	6.897	7.157	16.102
v Praze	1.454	1.808	4.588
pro celou Cislajtanii	9.875	10.714	26.070

v procentech činilo to

roku:	1896	1899	1912
ve Vídni	69·8%	66·8%	61·8%
v Praze	14·7%	16·9%	17·6%
v ostatních městech	15·5%	16·3%	20·6%

Ovšem mimo Vídeň a Prahu jest výhradně státní policie jen ještě v Terstu; v ostatních větších městech je státní policie pouze doplňkem a kontrolou policie místní.]

3. *Státní stavby silniční a vodní naprosto nepostačitelné v zemích českých* (v rozpočtu ministerstva veřejných prací).

Jestliže správa politická již velmi nedostatečně se postarala o země české — (zvláště o Moravu), — mnohem horší je tato péče o tyto země při státních stavbách silničních a železničních.

Pro snazší přehled rozdělíme si pro tyto stavby korunní země na čtyři skupiny:

1. na země české (Čechy, Moravu a Slezsko) s obyvatelstvem 35½% z Cislajtanie;

2. na země Alpské (obojí Rakousy, Štyrsko, Solnohradsko, Tyrolsko a Korutany) s obyvatelstvem 26·4%;

3. na země Krasu (Krajinu, Přímoří a Dalmacii) s obyvatelstvem 7·2%;

4. na Halič s Bukovinou s obyvatelstvem 30·9%.

Náklady na státní stavby silniční a vodní se sice dle rozpočtů dělí na řádné a mimořádné, ale dělítko to není dosti správné a určité. Mimořádná vydání na stavby státní nejsou snad jen ona, která se často neopakují a která by se vyskytovala jen občas, nýbrž jsou to vydání neustálá a pouze jich výše se mění, — pravidelně vzrůstaji. A proto není příčiny, proč bychom vydání ta zásadně proti sobě odlišovali.

Bylo pak věnováno na stavby silniční v tisících korun:

	vydání řádných		
roku	1896	1899	1912
v českých zemích	2804	3090	5215
v alpských zemích	3270	3495	6561
v krasských zemích	651	824	1585
v Haliči s Bukovinou	2161	2439	3825
pro všechny země nerozděleně	—	100	100

	vydání mimořádných		
roku	1896	1899	1912
v českých zemích	138	514	1559
v alpských zemích	541	1785	4571
v krasských zemích	630	1144	2046
v Haliči s Bukovinou	224	393	955
pro všechny země nerozděleně	—	—	11

Tedy všech vydání na stavby silniční:

roku	1896	1899	1912
v českých zemích:	2942	3604	6774
v alpských zemích	3811	5280	11132
v krasských zemích	1281	1968	3631
v Haliči s Bukovinou	2385	2832	4780
pro všechny země nerozděleně	—	100	111

Poměrné náklady na státní stavby silniční:

roku	1896	1899	1912
v českých zemích	28·3%	26·2%	25·6%
v alpských zemích	36·7%	38·3%	42·1%

roku	1896	1899	1912
v krasských zemích	12·2%	14·3%	13·8%
v Haliči s Bukovinou	22·8%	20·5%	18·1%
ve všech zemích nerozděleně . . .	—	0·7%	0·4%

Stavební náklady státních silnic jsou dosti značné, obnášely pro rok 1912 26·428 mil. K a vzrostly za 16 let na sumu víc jak 2½násobnou (skoro o 154%).

Ale veliká většina jich jde do Alp a do Krasu. Alpské země na svých 26·4% obyvatel dostávají 42·1% státních silničních nákladů, kdežto české země na 35½% obyvatel mají z těchto nákladů podíl pouze 25·6%; Kras konečně na 7·2% obyvatel vyžaduje 13·8% ze státních nákladů silničních. Alpské země se zeměmi v Krasu mají mnohem méně obyvatel s nepoměrně nižší poplatností nežli země české — (obyvatelstva i s Vídní jen 33·6% proti 35½% v českých zemích) — a přece na ně připadá 55·9% všech státních nákladů silničních, víc jak obnos dvojnásobný proti zemím českým.

Zvláště křiklavě se to jeví pro Moravu, která na r. 1912 má vyměřeno na státní silnice pouze 1·050 mil. K proti 4·404 mil. K pro Tyrolsko s Vorarlberskem určeným. Tedy Morava s 9·2% obyvatel dostává na své silnice od státu sumu *mnohem menší nežli čtvrtinu*[1] *z toho obnosu, kterého se dostává Tyrolsku, jež má jen* 3·8% *obyvatel cislajtanských.* Tak nedostatečně se měří našim zemím proti německým zemím alpským.

Toto nadpráví alpských zemí (a Krasu) snadno by se dalo aspoň zmírniti, jelikož jím trpí všechny ostatní země, i také Halič s Bukovinou, kam přijde státních peněz ještě méně na stavbu silnic nežli do zemí českých; ovšem Halič s Bukovinou aspoň tolik poměrně neodvádějí do státní pokladny. Ale jako všude i v politickém zastoupení málo zámožné země Alp a Krasu mají veliké přednosti proti bohatším zemím českým, tak dovedly si uchvátiti lví podíl také z peněz státních, které jsou věnovány na hmotný prospěch jednotlivých zemí. Národnostní nevraživost Čechů a Němců jim dovoluje kořistiti na útraty obou těchto se svářících kmenů.

Nákladů na státní silniční stavby kromě toho pro české země poměrně ubývá, klesly od

[1] Pouze 23·8%.

r. 1896 do r. 1912 s 28·3% na 25·6% (totéž platí také o Haliči s Bukovinou).

Podobně neutěšený je stav při státních stavbách vodních. Státní náklad na vodní stavby byl v řádných vydáních v tisících korun:

na rok	1896	1899	1912
pro české země	427	498	934
pro alpské země	1364	1642	1710
pro Kras	27	33	49
pro Halič s Bukovinou	391	579	1209

a ve vydáních mimořádných (o kterých ostatně platí totéž co při stavbách silničních, že se podstatně neliší od vydání řádných):

na rok	1896	1899	1912
pro české země	441	414	1590
pro alpské země	2713	3359	2959
pro Kras	100	186	121
pro Halič s Bukovinou	1054	2051	4572

Všech státních vydání pro vodní stavby bylo v tisících korun:

na rok	1896	1899	1912
pro české země	868	912	2524
pro alpské země	4077	5001	4669
pro Kras	127	219	170
pro Halič s Bukovinou	1445	2630	5781

Poměrně byly náklady ty rozvrženy tedy:

na rok	1896	1899	1912
na české země	13·3%	10·4%	19·2%
na alpské země	62·6%	57·1%	35·5%
na Kras	1·9%	2·5%	1·3%
na Halič s Bukovinou	22·2%	30·—%	44·—%

Pro české země na r. 1912 (s 35½% obyvatelstva) připadlo pouze 19·2% ze všeho státního nákladu věnovaného vodním stavbám, kdežto pro alpské země (s 26·4% obyvatelstva) připadlo 35½% nákladu toho a pro Halič s Bukovinou 44% (při 30·9% obyvatel). České země tedy jsou tu odbyty mnohem hůře ještě nežli při stavbách silničních. Jestliže v posledních letech se nicméně podíl ten pro české země — (ovšem, že stále ještě velmi nedostatečně) —

zvýšil, to způsobeno bylo vodocestným zákonem, jelikož tím vodních staveb v českých zemích něco přibylo. V tom směru se Halič s Bukovinou dovedly náležitě uplatniti a jich podíl je nyní i poměrně dvojnásobný (absolutně skoro čtyrnásobný), nežli byl před 16 lety a převyšuje velice značně poměr obyvatelstva.

Mnohem hůře je však Morava odbyta při státních vodních stavbách nežli při stavbách silničních. Z celého nákladu v r. 1912 na vodní stavby 13.144 tisícek korun připadalo na Moravu ne celých 18 tisícek (17.830 korun), tedy jen 0·14%, kdežto na př. na Horní Rakousy připadlo 2.194·5 tisíc korun, tedy obnos 124krát větší a k tomu ještě značné náklady, které věnuje komise pro upravení Dunaje, na jejíž vydání stát přispívá celé dvě třetiny. Při tom obyvatel v Horních Rakousích není ani třetina co na Moravě (v Horních Rakousích 3%, na Moravě 9·2%).

Když sčítáme vše, co se přidělilo na státní stavby silniční a vodní v rozpočtech, dostáváme v tisících korun:

v letech	1895	1899	1912
pro české země	4337	4709	9298
pro celou Cislajtanii	17311	23449	39572

a tedy pro České země byl poměrný náklad na státní stavby silniční i vodní:

v letech	1895	1899	1912
v českých zemích	25·—%	20·1%	23·5%
v ostatních zemích	75·—%	79·9%	76·5%

Tedy pro r. 1912 připadá na počet obyvatel 35½% v českých zemích jenom 23½% státních nákladů a podíl ten je znatelně menší, nežli byl před 17 lety.

4. *Nedostatečný podíl českých zemí ve státních nákladech na soudy, na finanční správu a na veterinářskou službu* (v rozpočtech ministerstva justice, financí a ministerstva zemědělství).

Jen stručně možno již poukázati také na ostatní státní péči o země české v oboru správy soudní, finanční a zemědělské, jelikož o těch poměrech bude následovati samostatná úvaha (o stavu úřednictva v jednotlivých zemích cislajtanských).

Při rozboru této státní péče omeziti se možno na poslední rok 1912, jelikož v těchto vydáních jeví se státní správa zvláště

konservativní a poměry v letech předešlých se podstatně neliší od nynějška. Vyloučíme také celkem neveliké náklady mimořádné, jelikož bývají to skutečně vydání, která přímo aspoň s dotyčnými odvětvími státní správy tak úzce nesouvisí.

Ve státním rozpočtu na r. 1912 je celkové vydání na soudní správu v jednotlivých královstvích a zemích celkem 77·612 mil. K.

Z toho připadá na království České 15·358 mil. K, čili 19·8% (při 23·7% obyvatel), na Moravu 6·650 mil. K, čili sotva 8·6% (při 9·2% obyvatel) a na Slezsko 1·697 mil. K, sotva 2·2% (při 2·6% obyvatel); tedy vesměs jsou tu vydání státní hluboko pod průměrem obyvatel. Ve všech zemích českých připadlo na soudní správu 23·705 mil. K, čili 30½%, proti počtu obyvatel 35½%. — Naproti tomu na Tyrolsko s Vorarlberskem připadlo 3·41 mil. K, čili 4·4% všech státních vydání na soudní správu v korunních zemích na počet obyvatel pouze 3·8% a podobně tomu bylo i v jiných zemích alpských.

Na finanční úřady vyměřující daně v jednotlivých korunních zemích připadá na r. 1912 nákladu 30·071 mil. K, z čehož na Čechy 6·671 mil. K, na Moravu 2·275 mil. K a na Slezsko 0·691 mil. K. Tedy i zde jsou státní vydání vesměs pod průměrem počtu obyvatelstva, ač ne do té míry, jako při soudní správě. Připadalo z celého onoho nákladu státního 22·2% na Čechy, jen něco přes 7·5% na Moravu a 2·3% na Slezsko. Na všecky české země činily výlohy oněch finančních úřadů 32% jen při 35½% obyvatel. Pro Tyrolsko také v tom odvětví činí státní náklad mnohem vyšší procento nežli dle stavu obyvatelstva, totiž 1·307 mil. K čili přes 4·3% všech státních vydání.

Na veterinářskou (zvěrolékařskou) službu v jednotlivých zemích korunních t. j. na stálé platy zvěrolékařům stát rozpočítává v roce 1912 celkem 1·687 mil. K, z čehož v zemích českých 0·590 mil. K čili 35%, jen o málo méně nežli počet obyvatel.[1] Ale toto vydání ovšem je nepatrné proti ostatním oborům státní správy.

Možno tedy tvrditi, že také v jiných oborech státní správy, zejména při soudnictví a finanční správě jsou

[1] Počet hovězího dobytka činil dle sčítání 1910 v českých zemích 35·9% z veškerého dobytka cislajtánského.

české země velmi nápadně a povážlivě zanedbávány a zkracovány, což tím více padá na váhu, jelikož pro pokročilejší celkový stav kulturní a hospodářský i pro větší složitost všech poměrů by měl připadati na české země mnohem vyšší náklad, nežli jaký by byl dle počtu obyvatel. Zatím tento státní náklad je právě v zemích českých silně pod průměrem obyvatelstva.

II.

Naše kulturní potřeby podle rozpočtu.

1. *České vysoké školství nedostatečně opatřeno státem.*

Český národ v Cislajtanii činí asi 23½% (data ze sčítání dle obcovací řeči nejsou ještě z roku 1910 úplně ze všech korunních zemí uveřejněna, ale celkem nebude značnější odchylky od uvedeného zde čísla).

Vzdělání českého národa se zajisté vyrovná s německým v tomto státě a předčí nesporně vzdělání všech ostatních národů rakouských. Ale státní zásluhou to zajisté není a nebylo, že jsme se ve vzdělání neopozdili. Až do let osmdesátých minulého století neměli jsme vůbec české university, ačkoli pro Poláky byly již university dvě a pro Němce jich bylo zřízeno pět. Později zřízená česká universita v Praze zůstává stále jedinou a už v tomto listě bylo vyloženo, proč na dlouhé doby není naděje na tak potřebnou druhou českou universitu, jelikož sami naši poslanci neradi o tomto životním požadavku slyší a odstavili jej nyní z politických příčin dočista.

A přece naše universita v Praze sama nebude nikdy řádně vypravena a nesplní úplně ani svého vědeckého ani národního úkolu, pokud zůstane osamocena a nebude míti opory v druhé české universitě, jež přirozeně patří do hlavního města Moravy, jako tam už prospívá druhá česká technika.

Jak nedostatečně je pamatováno na jedinou českou universitu, která má posluchačů mnohem více než celé tři německé (v Černovicích, Inšpruku a v Praze), viděti z číslic nákladů rozpočtených pro ni, když je srovnáme s náklady věnovanými universitám polským a německým.

V tisících korun bylo rozpočteno na university:

v roce	1896	1899	1912
na českou universitu	829	1039	1953[1]
na university polské	1215	1550	3384
na university německé	4717	5246	10072

Poměrně se tedy dělil tento náklad na university jednotlivých národů:

	1896	1899	1912
na českou	12·3%	13·3%	12·7%
na polské	17·9%	19·8%	22·0%
na německé	69·8%	66·9%	65·3%

Proti r. 1899 tedy poměrného nákladu na universitu českou ubylo dosti znatelně a náš podíl je skoro jen poloviční, než by nám připadal podle počtu obyvatel.

Proti tomu při technikách je zřetelný pokrok, protože jsme dosáhli konečně v r. 1899 druhé vysoké školy technické v Brně.

Státní náklad na technické vysoké školy byl v tisících korun:

	1896	1899[2]	1912
na české techniky	293	340	1709
na polskou techniku	227	261	780
na německé techniky	1255	1402	3163

a poměrně tedy se dělil tento náklad na technické vysoké školy:

	1896	1899	1912
na české	16·5%	17·—%	30·2%
na polskou	12·8%	13·—%	13·8%
na německé	70·7%	70·—%	56·—%

Zřízením české techniky v Brně získala tedy znamenitě i česká technika v Praze; neboť náklad

---

[1] K nákladům na jedinou českou universitu připočítáváme ještě polovinu nákladu, který je společný české i německé universitě v Praze.

[2] Léta 1896 a 1899 uvedena pro srovnání, protože rozpočet na r. 1896 byl od vlády Windischgrätzovy-Plenerovy a na r. 1899 proti tomu od vlády Thunovy-Kaizlovy sestavován.

na pražskou českou techniku je rozpočten na r. 1912 na 1·222 mil. K, čili na 21·6% ze všeho státního nákladu na vysoké školy technické v Rakousku vůbec. Zvětšil se tedy od r. 1896 víc jak o 5% z celkového vydání státního na techniky a je víc jak čtyřnásobný, nežli byl před 16 lety ($4^1/_6$násobný).

Ovšem, že tento rozvoj pražské české techniky je podmíněn rozšířením a oblibou realního studia v českých zemích, což bude také patrno při nákladu na české realné školy.

Takový by zajisté mohl býti i vývoj při české universitě v Praze, kdyby se mohla opírati o českou universitu v Brně. Tím by se mohl zároveň omeziti proud českých studujících universitních do Vídně, který je stále veliký a který nám snad i do jisté míry odcizuje část naší intelligence.

Kromě university a dvou technik nemáme už vysoké školy, kdežto Němci mají ještě vysokou školu zemědělskou a zvěrolékařskou (ve Vídni), dvě vysoké školy hornické (v Příbrami a v Lubně ve Štyrsku) a tři theologické fakulty samostatné (dvě katolické v Olomouci a v Solnohradě a jednu evangelickou ve Vídni) a Poláci vysokou zvěrolékařskou školu (ve Lvově).

Sčítáme-li náklad na všecky tyto vysoké školy podle národností, bylo rozpočteno na vysoké školy vůbec v tisících korun:

v letech	1896	1899	1912
na české	1121	1379	3662
na polské	1442	1893	4325
na německé	6500	7270	14811
na všechny	9063	10542	22798

a poměrně se jevil ten náklad takto:

v letech	1896	1899	1912
na české	12·4%	13·1%	16·—%
na polské	15·9%	17·9%	19·—%
na německé	71·7%	69·0%	65·—%

Je tedy stále státní náklad na vysoké školství české silně podprůměrný a jestliže jeho procento proti dřívější době o něco stouplo, stalo se to zřízením druhé české techniky v Brně. Poměr ten se dále podstatně nemůže změniti v náš prospěch, pokud nebudou naše vysoké školy řádně doplněny, pokud totiž nebude zřízena druhá česká universita v Brně, pokud nedostaneme samostatné zvěrolékařské školy a konečně vysoké školy zemědělské, která v zárodku tu sice již je jako oddělení české vysoké školy technické v Praze, ale svým

vypravením nepostačuje. Bohužel že pro tyto naše požadavky vysokoškolské není ve veřejnosti naší dosti vážného a usilovného zájmu, politickým stranám našim tyto samozřejmosti našeho kulturního života nejsou pak ani aktuálními, ano prohlašují se přímo za nevčasné v nynější politické situaci, kdy se tak nedočkavě dereme ke vládnímu stolu.

Jak nedostatečně je vypravena naše universita, o tom se tu není potřebí mnoho rozepisovati. Stačí prostě uvésti, že jen o málo více je rozpočteno na českou universitu v Praze nežli na německou, která nemá ani 40% toho počtu posluchačů co česká. Všech professorů na české universitě má býti podle rozpočtu na r. 1912 celkem 115 — (skutečně je jich mnohem méně), — kdežto na německé je jich 96. Ale na německé universitě je z těch professorů pouze 25% mimořádných, kdežto na české universitě je mimořádných professorů 33·9%. Na německé universitě ve Vídni je 170 professorů (proti 115 na české universitě)! Na všech německých universitách je 471 professorů, na polských 185. Také dotace na jednotlivé stolice jsou zhola nedostatečné a o umístění našich vysokých škol v Praze bylo by zde zbytečno mluviti, jelikož o tom z denních i odborných listů může býti naše obecenstvo dosti dobře poučeno.

Ještě je potřebí vytknouti podíl českého vysokého školství k německému v zemích koruny české. Při tom sluší uvážiti, že pro Němce v Čechách, na Moravě i ve Slezsku nejsou pouze vysoké školy v Praze a v Brně, nýbrž že mohou studovati a také hojně studují na všech ostatních vysokých školách německých, zvláště ve Vídni. S Vídní jsou české země znamenitě spojeny, Vídeň jako hlavní město říše poskytuje kromě toho zvláštní přitažlivost nejen na studentstvo německé národnosti, nýbrž i na posluchače jiných národností. Ovšem, že ty ostatní národnosti jsou ve Vídni na vysokých školách jen trpěny, jestliže se nikterak neozývají a jich potřebám kulturním se neprojevuje leč nejvyšší nepřízeň. Jestliže tedy Němci v českých zemích by měli i menší procento státních nákladů na své vysoké školství, nebyli by tím nijak zkráceni, jelikož se jim to hradí bohatě jinými vysokými školami, zvláště ve Vídni. Ale poznáme hned, že i v tomto směru se německému školství v našich zemích neděje naprosto žádná křivda, nýbrž naopak těší se i v Čechách a na Moravě neobyčejné péči se strany státní. Podle rozpočtu na r. 1912 bylo věnováno na university pražské (jediné v zemích koruny české):

	na českou	na něm.
v tisících korun	1953	1756
v procentech	52·7%	47·3%

a k tomu ještě se musí doložiti, že o něco větší suma na českou universitu se částečně vysvětluje mnohem vyšším nájemným za místnosti, které jsou v soukromých a nevhodných domech. Při tom je počet posluchačů na české universitě 2½krát větší nežli na německé universitě.

Pro techniky v Praze a v Brně byl náklad podle rozpočtu na r. 1912:

	na české	na něm.
v tisících korun	1709	1336
v procentech	56·1%	43·9%

Také zde při českých technikách značná část nákladů jde na účet nájemného za místnosti v nedostatečných soukromých budovách. Počet všech posluchačů na českých a německých technikách v Praze i v Brně se má k sobě asi jako 67 : 33.

Kromě toho jsou ještě dvě německé vysoké školy: hornická vys. škola v Příbrami a theologická fakulta v Olomouci, které dohromady vyžadují na r. 1912 228 tisíc korun nákladů. Podle toho činí na r. 1912 rozpočet na vysoké školy v českých zemích:

	na české	na německé	na všechny vysoké školy
v tisících korun	3662	3320	6982[1]
v procentech	52·4%	47·6%	100%

Počet obyvatel byl asi 63% Čechů a 37% Němců, pro které ovšem jsou ještě všechny ostatní vysoké školy německé v Cislajtanii. Počet posluchačstva je asi ¾ české národnosti a ¼ německé národnosti! Tím je péče státní o vysoké školy české dostatečně osvětlena.

2. *České střední školství ve státních rozpočtech cislajtánských.*

Ve státním rozpočtu v posledních letech nedělí se již náklad na střední školství podle jednotlivých druhů škol, totiž odlišeně pro gymnasia, reálky a dívčí střední školy, nýbrž všechny tyto druhy

[1] Z celého nákladu státního na vysoké školy připadá na české země jen 30·6%, tedy daleko méně než na jiné země.

středních škol jsou v rozpočtu shrnuty dohromady. Proti dřívějším dobám se stala ve středním školství českém potud značná změna, že reálky jsou mnohem četněji navštěvovány nežli dříve, kde studium gymnasialní značně převažovalo studium na školách realních. — Podle výsledků zápisových na českých gymnasiích i realných gymnasiích — (do toho vpočtena také dívčí gymnasia) — studuje v r. 1911/12 16.724 veřejných žáků a žákyň (v Čechách 11.236, na Moravě a ve Slezsku 5.488), kdežto na realkách českých je zapsáno 15.427 studujících (v Čechách 10.721, na Moravě 4.706). — V dřívějších dobách gymnasialních studujících bývalo až i dvojnásobný počet jako na realkách.

Gymnasialní čeští studující činí pouze 16% všech gymnasialních žáků v Cislajtanii, kdežto čeští studující na realkách činí 31¼% všech žáků na realkách v Cislajtanii.

Střední školství je v českých zemích zvláště vyvinuto. K tomu jednak bylo velmi dobrou podmínkou, že je vysoký stupeň vzdělání v českých zemích, jednak také způsobila to řevnivost obou soupeřících kmenů národních. Zvláště snaha českého lidu o náležitý rozvoj středního školství u nás poháněla k podobnému rozkvětu také střední školství německé. České střední školy byly původně zřizovány jen velmi nedostatečnou měrou od státu a proto se ujala těchto škol buď samospráva (byly zřizovány obecní nebo na Moravě většinou na zemský náklad), nebo se zřizovaly soukromou péčí od sdružení odkázaných na dobrovolné sbírky (různé »Matice školské«). Když tyto české obecní (zemské) a soukromé ústavy pro svou velikou návštěvu musily býti později převzaty od státu, stát rozhodl se převzíti zároveň také německé obecní a zemské ústavy do své správy, které často byly zakládány jen na protiváhu proti českým soukromým (jako na př. tomu bylo v moravských městech v Lipníku, v Hodoníně, v Břeclavě, v Mor. Ostravě atd.). Nebo stát sám zřizoval a udržoval také německé střední školy v čistě českých městech (jako četné ústavy v Praze, na Král. Vinohradech, v Karlíně, na Smíchově, v Kroměříži, v Uherském Hradišti, v Prostějově, v Hranicích atd.). Tak vzrostl velmi silně státní náklad na střední školství české i německé v českých zemích. Ale dosud na Moravě celou řadu realek si musí země vydržovati svým nákladem, po případě musí přispívati k nákladům na ústavy státní. Zemský moravský rozpočet na vydržování četných středních škol vykazuje téměř 2 mil. K.

Podle státních rozpočtů bylo na střední školy věnováno v tisících K:

	1896	1899	1912
na všechny školy střední v Cislajtanii . .	12.347	14.144	34.114
na všechny školy střední v čes. zemích	5.759	6.478	14.694

Poměrný náklad na střední školství v českých zemích byl tedy:

1896	1899	1912
46·6%	45·8%	43·1%

Je sice doposud přiměřeně k velikému vzdělání mnohem vyšší náklad na střední školy v českých zemích, nežli jaký by byl podle poměru obyvatelstva, ale nákladu toho nicméně poměrně dosti ubylo; klesl s 46·6% až na 43·1% za dobu posledních 16 let. Příčinou je hlavně veliký náklad na haličská gymnasia.

Na české střední školy samy připadalo:

	1896	1899	1912
v tisících korun	3010	3453	8217
v procentech celého nákladu cislaj. .	24·4%	24·4%	24·1%

Klesl tedy také poměrný podíl na české střední školství vůči celkovému nákladu v Cislajtanii. Vinou toho ovšem hlavně je zcela nedostatečná státní péče o české střední školství na Moravě a zejména ve Slezsku. Ve Slezsku je pouze jediná státní střední česká škola: gymnasium v Opavě proti deseti státním středním školám německým a jedinému státnímu gymnasiu polskému (v Těšíně). Na Moravě pak má německá čtvrtina obyvatelstva sedm státních realek německých proti šesti českým a 14 německých státních gymnasií proti 16 českým.

Náklad na střední školy s českým vyučovacím jazykem činil poměrně ze všeho nákladu na státní školy v českých zemích:

	1896	1899	1912
	52·3%	53·2%	55·9%
(na německé	47·7%	46·8%	43·5%)
(na polské[1]	—	—	0·6%)

Jestliže se procento státního nákladu na střední ústavy s vyučovacím jazykem českým za 16 let dosti patrně zvýšilo, sluší hle-

[1] Polské gymnasium v Těšíně teprve v nejnovější době se postátnilo.

dati příčinu toho jedině ve velkém návalu žactva na některé nepostačitelné ústavy české, který si vynutil pak i rozšíření ústavů těch.

Tak na př. české gymnasium na Vinohradech má až 12 paralelních tříd, I. česká realka na Vinohradech má 10 paralelek, české realky v Praze na Novém Městě a v Brně I. česká mají po 9 paralelkách, I. české gymnasium v Brně a realka v Žižkově po 8 paralelkách, realky v Písku, v Praze na Malé Straně, v Budějovicích, v Karlíně a v Olomouci po 7 paralelkách atd.

Ze 168 státních středních škol v českých zemích je jich pouze 90 českých čili 53½%, tak že je hned viděti, kterak průměrný náklad je na české ústavy vyšší nežli na německé, jelikož jsou právě české ústavy silnější a některé z nich přímo přeplněny, jak to vysvítá z hořejších četných příkladů.

V jednotlivých zemích byl na r. 1912 rozpočten státní náklad na střední školy:

	v tisících korun	v procentech
v Čechách		
na české	6210	61·8%
na německé	3842	38·2%
na Moravě		
na české	1925	53%
na německé	1704	47%
ve Slezsku		
na české	82	8·1%
na německé	848	83·7%
na polské	83	8·2%

Z toho viděti, že v Čechách do správného poměru dle národnosti (asi 63% Čechů a 37% Němců) neschází příliš mnoho. Také procento celkového státního nákladu na střední školy v království Českém (29½% skoro) vyhovuje dosti dobře. — Za to na Moravě není o školství české zdaleka správně postaráno a ve Slezsku české i polské střední školy jsou jako by jen trpěny a naprosto nepostačují; zvláště citelný je úplný nedostatek českých i polských realek.

Na Moravě jsou zcela zbytečné ústavy německé v ryze českých městech, o kterých se už stala zmínka; zvláště křiklavé je to v Hranicích, kde jsou dva německé ústavy střední: německé gymnasium státní a vojenská něm. realka (která ovšem je vydržována na účet vojenské správy) a kde pro české obyvatelstvo města skoro ryze českého a venkova bez jakékoli německé menšiny není vůbec české střední školy!

3. *Odborné školství průmyslové s českým vyučovacím jazykem úplně nepostačitelné.*

Jestliže při vysokých a středních školách státní péče pro český národ není přiměřena potřebám jeho a neměří se stejně oběma národnostem v českých zemích, je to mnohem horší ještě při školství průmyslovém a nepolepšilo se to podstatně ani přeložením správy školství toho do oboru ministerstva veřejných prací.

Rozdělíme si toto průmyslové školství podle vykazovaných rubrik ve státních rozpočtech na ústřední ústavy se státními průmyslovými školami všeobecného rázu a na průmyslové školy odborné (Fachschulen). Mezi ústřední ústavy čítá se také umělecko-průmyslová škola v Praze, která je utrakvistická, ale jež nicméně počítána k ústavům českým, protože většina professorů i žactva je národnosti české. Podobně je mezi školami odbornými dřevařská škola ve Valašském Meziříčí utrakvistická, kterou stejně čítáme mezi školy české. Tím ovšem patrně bude se zdáti poměr českých škol ještě příznivější, nežli skutečně je.

Státní průmyslové školy všeobecného rázu vyžadovaly dle rozpočtů v tisících korun:

	1896	1899	1912
v celé Cislajtanii	2244	2546	7515
v českých zemích	1056	1206	3083

Tedy se poměrně vydávalo na tyto školy v českých zemích:

1896	1899	1912
47·1%	47·4%	41%

Patrně se náklad na školství to v českých zemích poměrně až do nejnovější doby silně zmenšil; za 13 let (1899—1912) kleslo procento nákladů těch se 47·4 na 41; tedy téměř o 6½% z celkového nákladu cislajtanského připadá na české země méně než před 13 lety. Země české, které vedle Vídně jsou hlavním a v jistých odvětvích jediným sídlem vyvinutého průmyslu, zajisté nemají náležitého a přiměřeného účastenství ve státní péči o vzdělání průmyslové.

Toho dokladem mohou býti odborné školy pro jednotlivá odvětví průmyslová, které se ovšem dají zřizovati pouze tam, kde skutečně se jednotlivé odborné průmyslové práce v dostatečné míře provozují. A proto mezi nimi právě školy

v českých zemích nápadně převažují, protože jinde pro ně není ani u obyvatelstva náležitého porozumění.

Na tyto školy odborné bylo dle rozpočtů věnováno v tisících korun:

	1896	1899	1912
pro celou Cislajtanii	1761	1941	3684
pro české země	965	1049	2298

Celkem je náklad na toto odborné školství mnohem menší, než na státní průmyslové školy všeobecného rázu.

V českých zemích na odborné školy z celého cislajtanského nákladu připadlo:

1896	1899	1912
54·8%	54·0%	62·4%

Tedy pro tyto odborné školy je náklad státní pro české země dostatečně příznivý, ale zároveň je z toho viděti, jak naopak nepostačuje při státních průmyslových školách všeobecného rázu.

Ale jakmile se ptáme, kolik z toho státního nákladu připadá na školy s českým vyučovacím jazykem, shledáváme, že o naše školství průmyslové je v tom směru nepoměrně hůře postaráno než v ostatních oborech vzdělání.

Na státní průmyslové školy všeobecného rázu s českým jazykem vyučovacím bylo rozpočteno:

	1896	1899	1912
v tisících korun	457	512	1511
v procentech z cislajtanského nákladu . .	20·4%	20·1%	20·1%
v procentech nákladů v českých zemích . .	43·3%	42·4%	49·0%

Na odborné školy s českým vyučovacím jazykem:

	1896	1899	1912
v tisících korun	321	377	808
v procentech cislajtanského nákladu . . .	18·2%	19·4%	21·9%
v procentech nákl. vydaného v čes. zemích .	33·2%	35·9%	35·3%

Ať si tedy české školství průmyslové posuzujeme vzhledem k celé Cislajtanii nebo jen vzhledem k německému průmyslovému školství, jakož o ně postaráno v českých zemích, nemůžeme býti nijak spokojeni s péčí státu, které se nám v tom směru dostává. Z cislajtanského celkového nákladu připadá na české státní průmyslové školy pouze 20·1% a na české odborné školy pouze 21·9%, na všechny české školy prů-

VYSOKÉ ŠKOLY OBCHODNÍ V PRAZE * KNIHOVNA

myslové (denní) vůbec pouze 20·7%. Tedy v každém směru se musíme cítiti zkráceni, jelikož se nedostává našemu národu s tak vyvinutou činností průmyslovou proti ostatním národům ani zdaleka tolik peněz na průmyslové školství, kolik by mělo mu připadnouti podle poměrného počtu obyvatel; a to zajisté již bylo by měřítkem zhola nepostačitelným.

Ještě horší je poměr českého školství průmyslového proti německému v českých zemích. Tak na státní průmyslové školy české připadá 49%, na německé 51% z celkového nákladu státního pro české země; a na české školy odborné jen 35·3% proti 64·7% německým školám věnovaným.

Procenta ona pro české školy dříve byla ještě horší, ale poměrné stoupnutí nákladu na české školy nestalo se snad z větší přízně vládní, nýbrž prostě protože na české průmyslové školy pro jich malý počet je mnohem větší nával žactva.

Nejpěknějším dokladem, jak přejí naše vlády českému průmyslovému školství, je způsob, jakým zřizovány byly nové státní průmyslové školy v Čechách samých: Když za Körbrovy vlády po dlouhých letech konečně byl vyřízen říšskou radou státní rozpočet, byla přijata ve výboru rozpočtovém i v plenu říšské rady resoluce, že v Čechách mají býti zřízeny dvě nové státní průmyslové školy a sice jedna německá v severních Čechách a druhá česká v Budějovicích. Ale vlády následující vyhověly tomu tak, že zřídily pouze dvě německé státní průmyslové školy v Chomutově a v Aši (pro textilní průmysl) a *žádnou českou,* a když konečně přece se musila zříditi česká státní průmyslová škola v Budějovicích, byla zároveň ještě zřízena německá škola v Ústí nad Labem, ale kromě toho také v Budějovicích samých zřizuje se vedle státní české průmyslové školy německá odborná škola pro klempíře.

Proto i v samých Čechách je státních průmyslových škol německých pět (v Aši, v Chomutově, v Liberci, v Plzni a v Ústí nad Labem), kdežto českých je také jen pět (v Praze, v Budějovicích, v Pardubicích, v Plzni a na Smíchově) a jedině tím, že k nim připočítáváme ještě umělecko-průmyslovou školu v Praze (utrakvistickou) a stavební i řemeslnické školy v Jaroměři a na Kladně (kdežto

takového druhu škola německá jest jediná v Děčíně), mají nicméně české státní průmyslové školy v Čechách převahu. Za to státních odborných škol německých v Čechách je šestadvacet, kdežto českých jen čtrnáct.

Hůře je tomu na Moravě; tam je státní průmyslová škola česká pouze jediná (v Brně), kdežto německé jsou tři (v Brně dvě a v Zábřehu jedna). Státních odborných škol německých je šest, české jsou pouze tři a jedna je utrakvistická (dřevařská ve Valašském Meziříčí). Odborná strojnická škola (česká) v Přerově již po leta byla určena k přeměně ve státní průmyslovou školu, ale dosud k tomu nedošlo. Na Moravě na všecky čistě německé průmyslové školy připadá ze státního nákladu 63·8%, kdežto na české a utrakvistické jen 36·2%.

Ve Slezsku jsou *výhradně německé* průmyslové školy (je tam jedna státní průmyslová v Bílsku a čtyři odborné průmyslové školy). Že by českých průmyslových škol tam bylo zapotřebí a také by tam bylo vhodné místo pro ně v českém městě v Polské Ostravě, největší to obci ve Slezsku vůbec, toho zajisté není potřebí dokazovati. Bohužel Slezsko s velikou slovanskou většinou zvykli si Němci považovati za zemi výlučně německou a my jsme si to svým chabým zastáváním vlastních zájmů dali líbiti skoro bez odporu dosud.

4. *Nedostatečná státní péče o české ústavy učitelské a o české školy obchodní.*

Nejzřetelněji se jeví nedostatečná péče státní o české školské potřeby při ústavech učitelských.

V Čechách je školních dítek přes 63% českých, kdežto německých ne celých 37%. Českého učitelstva sice není tolik, kolik by ho na počet dětí mělo býti, ale přece je českých učitelů bezmála $^3/_5$ proti $^2/_5$ učitelstva německého. Ale státních ústavů ku vzdělání učitelů a učitelek je v Čechách zrovna jen tolik českých co německých (po 8 mužských a po 1 dívčím pro obě národnosti).

Na Moravě jsou čtyři ústavy české a tři německé, ale dvěma německým ústavům soukromým (pro vzdělání učitelek) dává stát kromě toho subvence a českému žádnému. A přece více než dvě třetiny učitelů škol obecných a měšťanských je českých.

Ve Slezsku konečně proti třem ústavům německým je pouze po jednom ústavu českém a polském, ale jednomu německému soukromému ústavu (evangelickému v Bílsku) dostává se značné státní subvence.

Celkem tedy v českých zemích je státních učitelských ústavů: českých 14, německých 14 a polský jeden. Tedy pro 63% obyvatelstva českého a totéž nejméně procento českých dětí není ani polovina učitelských ústavů s českým vyučovacím jazykem.

Zvláště křiklavý je poměr státních ústavů pro vzdělání učitelek. Německé jsou tři (po jednom v každé korunní zemi) a české pouze dva (v Praze a v Brně). Není tedy divu, že se rozbujela klerikální paedagogia dívčí s českým vyučovacím jazykem. V Čechách je už pět dívčích učitelských ústavů nepokrytě klerikálních (klášterních a sice v Budějovicích dva, v Praze, v Chrudimi a v Kutné Hoře po jednom) a jedno poloklerikální (na Kladně); na Moravě pak jsou dvě klerikální dívčí paedagogia (v Olomouci utrakvistické a v Řepčíně). V Čechách konečně je zřízen český klerikální učitelský ústav mužský (v Bubenči) a co neviděti bude podobný ústav otevřen i na Moravě (v Olomouci). Tuto záplavu klerikálními českými ústavy zavinil právě nedostatek státních paedagogií českých.

Na všechny učitelské ústavy v Cislajtanii bylo pro r. 1912 rozpočteno 6·292 mil. K; z toho nákladu na české země připadalo 2·286 mil. K čili pouze 36·3%. Zajisté tento podprůměrný náklad státní naprosto nepostačuje na země s tak vysoce vyvinutým obecným a měšťanským školstvím. Ovšem pro německé školství je náklad ten postačitelný, jak je viděti z tohoto přehledu:

V českých zemích bylo věnováno na ústavy účitelské v tisících korun:

v letech	1896	1899	1912
na české	525	557	1073
na německé	597	639	1166
na polské	—	—	48

poměrně na jednotlivé národnosti se tento náklad rozděloval:

v letech	1896	1899	1912
na české ústavy	46·1%	46·6%	46·9%
na německé ústavy	53·9%	53·4%	51·0%
na polské ústavy	—	—	2·1%

Na německé ústavy učitelské v českých zemích připadá tedy v r. 1912 skoro 18·7% z celého nákladu cislajtanského, ačkoli Němci v korunních zemích českých tvoří jen asi 11·8% cislajtanského obyvatelstva. Za to pro české ústavy učitelské dostává se jen 17% z celého státního nákladu (na 23½% českého obyvatelstva)!

* * *

Školství obchodní dlouho bylo ponecháváno úplně soukromé péči, stát se o ně nestaral, leda že už osvědčeným školám poskytoval celkem málo vydatné subvence. Proto školství to bylo pro studující mládež, zvláště méně zámožnější, velmi nákladné; bylo vymáháno s nutnou přísností velmi vysoké školné a velmi řídká byla osvobození od tohoto školného. Posud je velká většina denních škol obchodních vydržována buď soukromými společnostmi nebo obcemi a korporacemi (obchodními gremii). Státní školy obchodní teprve v 20. století prvně zřízeny byly v Haliči, později ve Štyrsku a teprve v posledních třech nebo čtyřech letech převzaty byly také některé vyšší obchodní školy (čtyřtřídní) na Moravě a v Čechách do státní správy. Dosud v Čechách je od r. 1911 jediná státní obchodní akademie v Chrudimi a měla býti převzata zároveň německá obchodní akademie v Praze, ale dosud se stát nedohodl o její převzetí s německým obchodním gremiem pražským. Na Moravě jsou obě obchodní akademie brněnské (česká i německá) státními a na německé obchodní akademii v Olomouci je aspoň ředitel ve státní službě. — Dvoutřídní obchodní školy nejsou dosud nikde státními, vydržovány jsou obcemi nebo obchodními korporacemi.

Ale jak při vší drahotě obchodního studia jsou české soukromé obchodní akademie přece přeplněny, pozná se z výkazu tříd a žactva v nich pro školní r. 1911/12: Pražská obchodní akademie s dívčím oddělením měla by míti celkem 8 tříd (chlapeckých a dívčích), ale má jich skutečně 30 s počtem žactva 1368 — (tedy průměrně přes 45 žáků ve třídě, kde je zákonitě nejvýše 40 žáků přípustno)! — Akademie v Karlíně (dosud neúplná), v Hradci Králové a v Plzni mají 897 žáků (bez připojených dívčích škol dvoutřídních a bez samostatných kursů) s počtem tříd vesměs dvojnásobným. Na státním ústavě v Chrudimi studuje 314 žáků. Tedy celkem na šesti českých čtyřtřídních obchodních akademiích v Čechách (když čítáme pražskou za dvojnásobnou, totiž chlapčí a dívčí)

studuje 2597 žáků a žákyň. Kdybychom každou třídu počítali s maximálně předepsaným počtem 40 žáků, znamenalo by to 65 tříd čili 16 přeplněných ústavů (čtyřtřídních) a z těch dosud jest jediný státní!

Na Moravě česká státní akademie v Brně a obecní v Prostějově mají 624 žáků, kteří by tedy stačili na 16 tříd čili na plné čtyři ústavy.

Jak se nerovnoměrně dělí státní subvence komunalním a soukromým ústavům obchodním v Čechách podle národností, je viděti, že na pět českých akademií (pražskou čítáme za dvojnásobnou) dostává se od státu 71.500 K, na pět německých však 102.000 K.[1]

K tomu dalších poznámek není potřebí.

5. *Nedostatečná státní péče o ostatní školství české i vůbec o české kulturní zájmy.*

Kromě vytčených již škol v odst. 1.—4. nejeví už stát nijakého zájmu o české školství, ačkoli se totéž nemůže říci o školství německém.

Stát totiž nikde nezřizuje sám obecné školy (a měšťanské) s výjimkou jediných německých a to nikoli jen v rozpočtu ministerstva vyučování. Na př. na účet ministerstva železnic jsou vydržovány obecné školy německé pro železniční zřízence v krajích neněmeckých, kde není německých veřejných škol, a tak i ministerstvo železniční samo pečuje o germanisační ústavy v neněmeckých krajích.

Ministerstvo vyučování vydržuje německé státní školy měšťanské a obecné v Přímoří (v Terstu a v Pulji) s celkovým nákladem řádným 557 tisíc korun a mimořádným 156 tisíc korun; podobně i ve Vlašském Tyrolsku (v Tridentě) státní německou školu obecnou s nákladem 75 tisíc. A na účet správy zahraniční jsou vydržovány německé školy obecné také v Turecku. O jiné národnosti státní správa podobné péče neprojevuje.

Také ministerstvo zemědělství má ve své správě státní vzdělavací, pokusné a vyučovací ústavy, ale jen v zemích mimočeských (v Dolních a Horních Rakousích, v Gorici a Dalmacii). Vyučovací jazyk je německý (až na jediný ústav

[1] Na pražskou německou čítáme 20.000 K, jelikož pro 2/3 roku je rozpočteno 13.000 K.

charvatský). Náklad na tyto zemědělské (a lesnické) státní ústavy činí na r. 1912 dosti značnou sumu 922 tisíc korun.

Ministerstvo veřejných prací vydržuje ve Vídni jediný státní — ovšem německý — ústav: »Museum für Kunst und Industrie«, na který vynakládá roční značný obnos 329 tisíc korun. Podobné ústavy jsou v ostatních zemích soukromé a dostávají nanejvýš dosti hubené státní subvence. Tak na všechny podobné ústavy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, které jsou po většině buď německé neb utrakvistické, je pro rok 1912 vyměřeno státním rozpočtem pouze 72 tisíc korun, tedy zdaleka ani čtvrtina toho, čeho se dostává vídeňskému museu. A kromě toho jest ještě mezi ústředními školami průmyslovými technologické museum ve Vídni se značným nákladem státním 362 tisíc korun (1912), kdežto v Praze podobný ústav je úplně na starost odkázán obchodní a živnostenské komoře bez jakékoli podpory státní.

*

Mimo rozpočet školský ministerstva kultu a vyučování jest ještě v centrálním rozpočtu téhož ministerstva značný náklad na akademie pro výtvarná umění a jim podobné vyučovací ústavy umělecké. Z těchto škol jsou dvě německé ve Vídni, jedna polská v Krakově a jedna utrakvistická akademie v Praze — (která kromě toho mohla býti zřízena jen přispěním českého nadání Hlávkova). — Takový stav je zajisté pro naše národní umění nejen nepostačitelný, nýbrž přímo ponižující. Zároveň třeba doložiti, jaký nepoměrně malý obnos připadá z toho rozpočtu na české země: Na všechny *umělecké* akademie je pro r. 1912 rozpočteno 736 tisíc korun, z čehož na utrakvistickou pražskou se dostává jen 206 tisíc čili pouze 28%.

Všechny ostatní vědecké a umělecké ústavy spravované a vykazované v centrále ministerstva vyučování jsou už pouze ve Vídni a ovšem jsou výlučně německé. V rozpočtu na r. 1912 je pro ně vyměřena dosti značná suma 1·468 mil. K.

Dělí se to v tisících korun: na říšský geologický ústav 230, na centrální ústav meteorologický a geodynamický 156, na rak. komisi pro evropské měření stupňů 27, na akademii pro hudbu a umění dramatické 670, na centrální komisi pro umělecké památky 308, na rakouský archaeologický ústav 77.

Pro hudební vzdělání věnuje stát celkem 1·2 mil. K, na české země z toho připadá pouze 196 tisíc čili jen 16·3% (a ještě je v tom zahrnuta velkou částí subvence pražské konservatoři hudební 120 tisíc korun).

*

Na vědecké akademie a jim podobné ústavy pro pěstování vědy (a umění) [na př. musejím a jiným spolkům na vědecká badání — uvedeno je to v rozpočtu centrálním a pak roztroušené položky v rubice »příspěvky« (Beiträge)] je v rozpočtu na rok 1912 vykázáno celkem asi 600 tisíc K. Z toho dostávají v českých zemích subvence šest ústavů celkem 145 tisíc (jsou to akademie F. J. pro vědy a umění v Praze 50 tisíc, král. česká společnost nauk 10 tisíc, Společnost českého musea 35 tisíc, Českosl. národopisné museum 6 tisíc, Společnost pro pěstování německé vědy, umění a literatury 35 tisíc a Fr. Jos. museum v Brně 9 tisíc). Tedy také v tomto oboru českým zemím dostává se jen něco přes 24%. Nejpěkněji je péče o české vědecké a umělecké snažení znázorněna tím faktem, že jediná vědecká akademie česká dostává 50.00 K, kdežto vědecké akademii v Krakově se dostává 77.000 K a vědecké akademii ve Vídni s podobným německým ústavem v Praze (pro něm. vědu a literaturu) připadá 273.000 K.[1] Tedy poměrně podpory tyto se rozdělují: na německé akademie 68·3%, na polskou 19·2%, na českou 12·5%. Je to podobná spravedlivá míra, jako jsme ji už poznali při péči o university.

*

V jiných směrech, kde se vykazují dosti značné podpory na vzdělání vysokoškolských profesorů a docentů, na stipendia výtvarným umělcům, na nákupy uměleckých děl, na podporování odborných listů a podob., nelze ovšem zjistiti, kolik z toho dostane se učencům a umělcům českým. Zajisté při známém obsazení všech ústředních úřadů, které o tom rozhodují bez veřejné kontroly, je podíl ten minimální. Ale tu již nejedná se aspoň o veliké milliony ani o každodenní nezbytnosti. Obraz státní péče o české kulturní potřeby a zájmy je v předešlých úvahách dosti výstižně podán a nelze konečný úsudek pronésti jinak, než že je péče ta nedostatečná.

[1] Král. česká učená spol. a museum kr. Českého jsou ústavy utrakvistické.

III.

Stav úřednictva v českých zemích podle státního rozpočtu proti stavu jeho v ostatních korunních zemích

(hlavně proti alpským krajinám a proti Vídni).

1. *Státní správa v zemích koruny české složitější nežli v zemích ostatních.*

Země koruny české pro své vyšší kulturní potřeby i pro větší pokročilost hospodářskou, jakož i vzhledem ke svým neurovnaným poměrům národnostním vyžadovaly by nepopíratelně většího nákladu správního i soudního nežli ostatní země cislajtanské s mnohem jednoduššími poměry (vyjímaje jedinou Vídeň a Dolní Rakousy).

To se jeví také skutečně na venek dosti zřetelně a nápadně, na př. u odvolacích nejvyšších úřadů soudních a správních. Největší část jednání a odvolání u nejvyššího soudního dvoru, jakož i nejvyššího správního soudu a u říšského soudu jde právě ze zemí koruny české a z nich zase nejvíce z Čech.

U finanční správy z daní přímých nejdůležitější jsou zajisté daně výdělkové a daň osobní z příjmů, jako zase z nepřímých berní daně z cukru, z piva a líhu. A všecky tyto nepřímé daně převažují právě v zemích českých (kromě daně z líhu). Cukrovary z největší části jsou v našich zemích a pivovarů je v Čechách a na Moravě mnohem více než polovic. Proto také finanční konceptní úředníci mají v českých zemích poměrně mnohem více práce a agendy nežli v ostatnich zemích rakouských (zase ovšem Vídeň vyjímaje).

Potřebujeme jen přirovnati, kolik se vyměřuje a vybírá výdělkových daní a osobní daně z příjmu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a kolik v alpských zemích, kterými tu chceme zahrnovati Horní Rakousy, Solnohradsko, Tyrolsko s Vorarlberskem, Korutany, Štyrsko, Krajinu a Přímoří. V českých zemích je na r. 1912 rozpočteno výdělkových daní a osobní daně z příjmu 66¼ mil. K, kdežto v oněch alpských zemích jen 29·527 mil. K, poměr obou těchto sum je tedy dán čísly 2244 : 1000, kdežto počet obyvatel je dán poměrem 1878 : 1000. (V českých zemích je 35½%, v alpských zemích 18·9% obyvatel z celé Cislajtanie.) Je z toho nepopíratelně zřejmé, jak práce finančních úřadů přímé daně vyměřujících je v českých zemích na týž počet obyvatel nepoměrně rozsáhlejší a také složitější a nejinak je tomu také při daních nepřímých.

Pro Čechy samy (s 23·7% obyvatel cislajtanských) je suma daní výdělkových a osobní daně z příjmu 46·455 mil. K a tedy poměr

k těmže daním v zemích alpských je dán 1573 : 1000, kdežto poměr obyvatelstva je pouze 1254 : 1000.[1]

Podobně je tomu také při poštovní správě. V Čechách jest příjem z poštovní (telegrafní a telefonní) dopravy na r. 1912 rozpočten na 49·993 mil. K, kdežto z alpských zemí, vynikajících k tomu ještě tak velikou návštěvou cizinců ze všech koutů světa, jsou ty příjmy jen 38·434 mil. K, tedy v obojích zemích poměr oněch příjmů proti alpským (zase pro Čechy větší než poměr obyvatel) — 1301 : 1000.

Velice živý obchodní a dopravní ruch, zvláště v Čechách, a náramně rozvětvená síť železných drah, stejným způsobem zaměstnávají mnohem intensivněji veškerou správu vnitřní, finanční i soudnictví. Tak všecky poměry jsou v Čechách a v českých zemích daleko rozmanitější a mnohotvárnější, aby se vším právem souditi mohlo, že bude na týž počet obyvatel potřebí mnohem obsáhlejšího aparátu správního a především také nepoměrně více výkonných sil, nežli v ostatních zemích cislajtanských a nežli také v zemích alpských. Zvláště při konceptu u všech rozhodujících úřadů bychom to důvodně mohli čekati.

Ale již v tomto ročníku Naší Doby, když pojednáváno bylo o hospodářských potřebách českých zemí, bylo patrno, jak nedostatečně státní rozpočet na ně všude pamatuje a pamatoval tak chatrně již v dřívějších dobách. To zajisté je už také neblahou předzvěstí, že ani stav úřednictva není pro české země dostatečný a že jeho postavení je chatrnější než v zemích alpských.

2. *Počet úřednictva konceptního ve všech oborech státní správy a soudnictví v českých zemích nedostatečný a nepoměrně menší než v alpských zemích.*

U (politické) v n i t ř n í s p r á v y je konceptního úřednictva (právníků) v českých zemích podle rozpočtu na r. 1912 808 osob a z toho: v Čechách 566, na Moravě 182 a ve Slezsku 60. Proti tomu v celé Cislajtanii je konceptních úředníků politických 2220. Připadalo by tedy ze všeho stavu tohoto úřednictva na české země 36·4%. To by se mohlo zdáti na prvý pohled dosti obstojným stavem,

[1] Na každého obyvatele připadá v Čechách o 25·4% oněch daní více než v alpských zemích, kdežto ve všech českých zemích jen o 19½% více. Podobně i výnosem nepřímých daní Čechy vynikají nad jiné země. Ostatně poměr ten není podstatně jiný, když i ke všem přímým daním přihlížíme.

zvláště v Čechách, na které z toho připadá 25½% (při 23·7% obyvatelstva). Hůře je tomu pro Moravu, na kterou jen se dostává 8·2% koceptního úřednictva při 9·2% obyvatelstva.

Ale stav ten není ani pro Čechy snesitelný, tím méně ovšem pro Moravu. Za jedno třeba z vnitřní politické správy vyloučiti Vídeň se všemi centrálními úřady a s magistrátní samosprávou, kde kromě toho je celý štáb státního konceptního úřednictva policejního počtem 220 právníků, tedy mnohem větším, nežli je politického úřednictva na Moravě. Za druhé je vnitřní správa v Haliči, v Bukovině a v Dalmacii nepoměrně jednodušší; a také aspoň na Halič připadá stav úřednictva při politickém konceptu silně podprůměrný, totiž 513 právníků t. j. 23·1%, kdežto obyvatel je 28·1%.

Mnohem nepříznivěji jsou na tom české země, srovnáme-li je se zeměmi alpskými. Právníků při politických úřadech v alpských zemích je 560.[1] Měřili-li bychom počtem obyvatel, tedy by mělo býti v českých zemích dle stavu v alpských krajinách nejméně 1042 právníků místo nynějších 808 a to by bylo českým zemím měřeno velmi nespravedlivě, protože je v nich správa velmi složitá a mnohem namáhavější. Nejhůře je to na Moravě, kde by dle poměrného počtu obyvatelstva mělo býti nejméně 273 právníků místo nynějších rozpočtených 182 (v Čechách 702 místo 566). — Kdybychom Moravě chtěli měřiti dle počtu obyvatelstva v Tyrolsku a dle stavu tamního politického konceptu, musilo by býti právníků u moravského politického konceptu 305 místo nynějších 182, tedy o 123 více (v Čechách dle toho počtu, jaký je v Tyrolích, by musilo býti 786 místo nynějších 566, tedy o 220 více).

Ještě více jsou zkráceny české země při zdravotní správě (hygieně), která je podřízena politickým úřadům. Všech státních lékařů u politických úřadů v Cislajtanii je 567 (dle rozpočtu na rok 1912), z nichž v českých zemích je jich pouze 170 (v Čechách 115, na Moravě 41, ve Slezsku 14) čili 30%. V alpských zemích je těchto lékařů 133 (23·5%). Podle měřítka počtem obyvatel určovaného mělo by býti v Čechách proti alpským zemím lékařů 167 (o 52 více), na Moravě 65 (o 24 více). Podle stavu tyrolského (33 lékařů) mělo by býti lékařů

[1] A sice v Horních Rakousích 76, v Solnohradsku 33, ve Štyrsku 142, v Korutanech 45, v Krajině 55, v Přímoří 83, v Tyrolsku 126.

v Čechách 206 (o 91 více) a na Moravě 80 (o 39 více). A přece v Čechách i na Moravě je mnohem větší procento městského obyvatelstva, které potřebuje mnohem více hygienické péče nežli obyvatelstvo venkovské.

Že skutečně při konceptu politické správy jsou Čechy a ostatní české země velice zkráceny, je viděti také z té okolnosti, jak již při kancelářské manipulační službě politických úřadů nemůže se vystačiti v Čechách s týmž poměrem sil. Kancelářských sil manipulačních při politických úřadech je v alpských zemích 500, dle poměru obyvatel by jich tedy mělo býti v Čechách 628; a skutečně je jich tam jen o málo méně rozpočteno, totiž 600. Právě množství mechanické kancelářské práce nedá se v Čechách již tak dobře zdolat přetěžováním sil, jako se to děje napořád při konceptu.

*

Nejinak je tomu při soudnictví. Cislajtanské soudy jsou rozděleny na tyto obvody devíti vrchních zemských soudů: ve Vídni (pro obojí Rakousy a Solnohradsko), ve Štyrském Hradci (pro Štyrsko, Korutany a Krajinu), v Terstu (pro Přímoří), v Inšpruku (pro Tyroly s Vorarlberskem), v Praze (pro Čechy), v Brně (pro Moravu a Slezsko), v Krakově (pro západní Halič), ve Lvově (pro východní Halič s Bukovinou) a v Zadru (pro Dalmacii).

Všech soudců v obvodu těchto vrchních zem. soudů je na r. 1912 rozpočteno 6929; z toho v obvodu pražském je jich 1492 čili jen 21½%, v obvodu brněnském je jich 737 t. j. pouze asi 10·6%. Dohromady v zemích českých tedy 2229 soudců čili 32·2% soudců na 35½% obyvatelstva, tedy počet soudců je v českých zemích značně podprůměrný proti celé Cislajtanii. A zase se to jeví ještě horší měrou, srovnáváme-li tento stav našich soudců se stavem, jaký je v obvodech vrchních soudů ve Štyrském Hradci, v Terstu a v Inšpruku. V těchto třech obvodech žije pouze 15·2% cislajtanského obyvatelstva a je tam dle rozpočtu 1195 soudců čili přes 17·2% z cislajtanského statu. Podle tohoto stavu a dle počtu obyvatel mělo by býti v obvodu pražském nejméně 1863 soudců (více o 371!) a v obvodu brněnském 928 soudců (více o 191!). A kdyby se měřilo podle stavu soudců v obvodu vrchního zemského soudu v Inšpruku (348 soudců), musilo by býti v obvodu pražském 2170 soudců (více

o 678!) a v obvodu brněnském 1080 (více o 343!). Tak ohromně se jeví české země při soudnictví zkráceny.

Také tu již při kancelářských silách u okresních soudů zaměstnaných není rozdíl tak značný. Při všech okresních soudech oněch tří obvodů alpských bylo kancelistů a oficiálů 447, kdežto u okresních soudů v pražském obvodu jest jich 667. Podle počtu obyvatel by jich v Čechách přiměřeně k alpským okresům mělo býti 695, tedy jen o 28 více, což je jistě rozdíl nepatrný. Ukazuje se, že i tu mechanická agenda je tak veliká a nedala se zmoci přetěžováním sil.

*

Při finanční správě podle rozpočtu na rok 1912 bylo konceptních úředníků (právníků) v Cislajtanii 2847; z toho v Čechách 652 čili 22·9%, na Moravě 221 čili sotva 7·8% a ve Slezsku 67 čili sotva 2·4%, ve všech českých zemích tedy 940 čili 33% silně pod průměrem obyvatelstva. A přece české země jsou tolik poplatny a dávají tedy nepoměrně více práce finančním úřadům nežli země ostatní. Kdybychom to zase přirovnávali k alpským zemím, kde je u finančních úřadů 582 konceptních sil právnických, tedy přes 20·4% z cislajtanského státu, scházelo by v Čechách podle počtu obyvatel 78 právníků a na Moravě 62 právníků.

Mnohem nepříznivější je to ještě při finanční prokuratuře; ze všeho stavu právníků v Cislajtanii při prokuratuře ustanovených počtem 273 je jich v Čechách jen 46 t. j. 16·8%, na Moravě se Slezskem pouze 18, t. j. 6·6%, tedy v českých zemích jen 23·6% proti 35½% obyvatel. Naopak v alpských zemích na 18·9% obyvatel připadá právníků při fin. prokuratuře 69, čili 25·3%! Podle stavu v alpských zemích (měřeného počtem obyvatel) mělo by v českých zemích býti asi 130 právníků při finanční prokuratuře, tedy počet víc než dvojnásobný.

Že je skutečně práce pro finanční úřady v českých zemích nepoměrně více, to zase náramně dobře vysvítá ze stavu úřednictva berničního, kde účetní a manipulační funkce nedají se tak snadno zmoci ani přetěžováním pracovních sil. Všech berních úředníků (u okresních soudů, u politických a finančních úřadů všech) je dle rozpočtu na r. 1912 v Cislajtanii celkem 7199; z toho je jich v Čechách 2069, čili přes 28·7%, na Moravě 837,

čili přes 11·6%, ve Slezsku 177, čili 2·5%, v českých zemích tedy 42·8%, silně nad cislajtanský průměr. Tady je nejpádnější doklad, jak měřítko podle počtu obyvatel ani při konceptu nepostačovalo a jak by se už měřením podle počtu obyvatel hrozně křivdilo českým zemím. Tím nesnesitelnější jsou ovšem křivdy ty, když se na české země ve všech oborech z daleka nedostává ani tolik konceptního úřednictva, co by na ně připadalo podle počtu obyvatel.

*

Nejhůře pochodily české země při státních stavbách (podle rozpočtu ministerstva veřejných prací na r. 1912). Souvisí to ovšem již s faktem v dřívějších úvahách zde již vyloženým, že na stavby silniční a vodní se v českých zemích vynakládá nepoměrně nepatrně státních peněz (zejména na Moravě). Ale při stavebních státních úřadech nejedná se pouze o silnice a vodní stavby, nýbrž je tu mnoho technických úkolů jiných, které při nepoměrně lépe vyvinuté technice a při hospodářské síle českých zemí zajisté by vyžadovaly mnohem většího počtu inženýrů nežli v jiných zemích. Zatím je tomu zrovna naopak. České země mají inženýrů nepoměrně méně, nežli by na ně připadalo podle počtu obyvatel.

Ze všech inženýrů ve státní stavební službě v Cislajtanii zaměstnaných počtem 865 připadá na Čechy 171, čili sotva 19·8%, na Moravu 55, čili sotva 6·4%, tedy na Čechy s Moravou jen 26·1%, kdežto počet obyvatel je 32·9% z Cislajtanie. Na Tyrolsko s Vorarlberskem s 3·8% obyvatel připadá více inženýrů než na celou Moravu, totiž 58 státních inženýrů. Podle toho poměru obyvatel mělo by na Moravě býti 140 inženýrů (víc jak 2½násobný počet) a v Čechách 361 inženýrů (víc jak dvojnásobný počet).

*

Při poštovním ředitelství v Čechách je dle rozpočtu na r. 1912 konceptních (právnických) sil 159, ze všech 632 cislajtanských, čili skoro 25·2% a na Moravě je právníků při poštovním ředitelství 47, čili 7·3%. I tu je Morava hluboko pod průměrem cislajtanským. Podle počtu právníků při poštovním ředitelství v Tyrolsku, jichž tam je 34, mělo by jich býti na Moravě 82 (o 35 více) a v Čechách 186 (o 27 více). Tedy také tu jsou země české citelně zkráceny (hlavně Morava).

*

Při službě veterinářské (v rozpočtu ministerstva zemědělství) je ve státním rozpočtu 1912 vykazováno 527 zvěrolékařů, z nichž je v českých zemích 175 (v Čechách 116, na Moravě 44, ve Slezsku 15) čili jen 33·2%, kdežto dobytka hovězího je mnohem vyšší procento.

V alpských zemích je zvěrolékařů 166, čili 31½%.

*

V rozpočtu ministerstva obchodu je kromě toho obsažen značný náklad na úřednictvo a mužstvo od státu vydržované při úřadech námořních a pro službu v přístavech a při zdravotní službě námořní; na r. 1912 činí ten náklad 1·685 mil. K, kterého ovšem v korunních zemích mimo moře býti nemůže. Také z toho mají pobřežní země výhodu proti zemím českým.

Při námořních a přístavních úřadech je 23 právníků, 10 plavebních úředníků (kapitánů a jich příručích), 3 lékaři a zvěrolékaři, 34 inženýrů s řadou nižších stavebních a manipulačních zřízenců. — Podobně je celá řada zřízenců v různých přístavech v Přímoří, v Dalmacii a na ostrovech Adriatického moře.

K tomu ještě přistupuje mnohem větší věcný náklad na tuto přístavní a námořní službu (1912 6·262 mil. K). — Největší položka však je vykazována na podporu námořní plavby různým paroplavebním společnostem (rak. Lloydu, Dalmatii, Ragusei, Austroamerikaně atd.) a na podporu stavby lodí s celkovým nákladem státním 20·641 mil. K, proti kteréžto položce je úhradou pouze 0·39 mil. K. Dále na skladiště v Terstu celkový doplatek (po odečtení úhrady) 0·698 mil. K a jiná menší vydání (na př. na námořní observatoř v Terstu atd.).

*

Ze všeho je viděti, že české země, a mezi nimi zvláště Morava, jsou v každém oboru státní správy a zvláště při stavu úřednictva konceptního velmi citelně zkracovány a je to zajisté také z části příčinou oné známé u nás byrokratické těžkopádnosti a liknavosti, kterou veškeré obecenstvo i celý život kulturní a hospodářský trpí.

3. *Hmotné postavení a postupové poměry úřednictva v českých zemích horší, nežli v zemích ostatních, zvláště než v alpských zemích.*

Úřednictvo v českých zemích není pouze v nedostatečném počtu ustanoveno a tím značně více pracemi obtíženo, nýbrž kromě toho

jeho poměry hmotné a postupové vůbec jsou mnohem nepříznivější nežli zejména v alpských zemích.

Na dotvrzení toho nám mohou býti přehledy o stavu a rozdělení úřednictva konceptního při různých oborech státní správy, jak je vykazuje rozpočet na r. 1912:

Při konceptu politické správy v jednotlivých korunních zemích bylo úřednictvo zařazeno takto do dietních tříd:[1]

Země	v dietní třídě III-V	VI	VII	VIII	IX	X	praktikanti s adjut.	praktikanti všech
v Dolních Rakousích . .	4	18	21	17	35	33	35	163
v alpských zemích . . .	16	58	80	42	170	94	100	560
v Čechách	6	53	89	30	144	108	136	566
na Moravě	3	17	30	13	53	29	37	182
ve Slezsku	2	6	10	5	17	10	10	60
v Haliči s Bukovinou .	9	41	93	38	178	99	136	594
v Dalmacii	3	9	12	7	31	13	20	95
ve všech zemích	43	202	335	152	628	386	474	2220

V procentech na jednotlivé dietní třídy by připadalo při politické správě v jednotlivých korunních zemích:

V zemi	v dietní třídě III-V	VI	VII	VIII	IX	X	honorovaných praktikantů
v Dolních Rakousích .	2·5	11·—	12·9	10·4	21·5	20·2	21·5
v alpských zemích . .	2·8	10·4	14·3	7·5	30·4	16·8	17·8
v Čechách	1·—	9·4	15·7	5·3	25·5	19·1	24·—
na Moravě	1·7	9·3	16·5	7·2	29·1	15·9	20·3
ve Slezsku	3·3	10·—	16·7	8·3	28·3	16·7	16·7
v Haliči s Bukovinou .	1·5	6·9	15·6	6·4	30·—	16·7	22·9
v Dalmacii	3·1	9·5	12·6	7·4	32·7	13·7	21·—

[1] Dietní třídy státních úředníků jsou: v I. je ministerský předseda, v II. jsou ministři a předsedové nejvyšších soudních dvorů a předseda nejvyšší státní účtárny; ve III. jsou místodržitelé, předsedové vrchních zemských soudů, někteří (starší) senátní předsedové nejvyšších s. dvorů a někteří sekční chefové v ministerstvech; ve IV. třídě jsou zemští presidenti, místodržitelští místopředsedové, předsedové některých finančních zemských ředitelství, sekční chefové v ministerstvech, předsedové některých poštovních ředitelství, předseda víd. policejního ředitelství a j.; v V. třídě jsou hlavně dvorní radové; v VI. třídě vrchní radové různých odvětví (kromě účetních vrchních radů, kteří jsou v VII. třídě jako zase účetní radové v VIII. třídě); v VII. třídě jsou radové; v VIII. třídě vrchní komisaři, finanční a místodržitelští sekretáři, okresní soudcové, vrchní inženýři atd.; v IX. třídě komisaři, soudcové, inženýři, okresní lékaři atd. a konečně mladší a podřízenější úředníci v X. třídě; kdežto XI. třída státních úředníků není již pro koncept, nýbrž pouze pro nižší manipulační úřednictvo. — Platy roční jsou

Z tohoto přehledu je hned viděti, že je v Čechách procento nejhůře placených politických úředníků daleko nejvyšší, a že zase nejlépe placených je jich tam nejméně (u nejlépe placených kromě Haliče s Bukovinou). Na př. v alpských zemích je adjutovaných praktikantů jen 17·8% (ano ve Slezsku jen 16·7%), kdežto v Čechách je jich plných 24%. V nejnižších dvou stupnicích platů, totiž úředníků v X. dietní třídě a praktikantů s adjutem je v Čechách 43·1%, kdežto ve Slezsku pouze 33⅓% a v alpských zemích 34·6%. — Naproti tomu je v Čechách v VI. dietní až do III. třídy jen 10·4% úředníků politických, kdežto ve Slezsku 13·3% a v alpských zemích 13·2%.

Ve třídách VII. až III. je v Čechách jen 26·1%, kdežto ve Slezsku 30%.

Také u státních lékařů je tomu podobně. Ze 133 lékařů (okresních) v alpských zemích je jich v nejlépe placených třídách (VII. a VI.) 10, čili 7½%, kdežto ze 115 lékařů okresních v Čechách jsou v týchž třídách pouze 4, čili sotva 3½%.[1]

Podobně nepříznivý postup je u konceptu státní policie v Praze proti policejnímu konceptu ve Vídni. Podle rozpočtu na r. 1912/13 bude právníků u policejních ředitelství:

	v dietních třídách						placených praktik.	všech
	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X		
ve Vídni	1	1	14	32	44	75	35	18	220
v Praze	—	1	4	10	20	23	12	11	81

a tedy v procentech:

	v dietních třídách					praktikantů
	IV-V	VI	VII	VIII	IX	X	
ve Vídni	0·9	6·4	14·5	20·—	34·1	15·9	8·2
v Praze	1·2	4 9	12·4	24·7	28·4	14·8	13·6

v I. třídě 24.000 K; v II. třídě 20.000 K; v III. třídě 16.000 a 18.000 K; ve IV. třídě 14.000 a 16.000 K; v V. třídě 10.000, 12.000 a 14.000 K; v VI. třídě 6400, 7200, 8000, 8800 K; v VII. třídě 4800, 5400, 6200, 6400 K; v VIII. třídě 3600, 4000, 4400, 4800 K; v IX. třídě 2800, 3000, 3200, 3400, 3600 K; v X. třídě 2200, 2400, 2600, 2800 K; v XI. třídě 1600, 1800, 2000 a 2200 K. Různé stupně platů v jednotlivých třídách dosahují se podle stáří služebního v dotyčné třídě. Kromě platů jsou pro každou třídu přiměřené aktivitní přídavky nebo při třídách IV. až I. funkční přídavky, které uváděti není potřebí.

[1] Je třeba vytknouti, jak mizerné jsou postupové poměry u státních lékařů, naprosto nesrovnatelné s právnickými karierami, ba jsou horší nežli u mnohých úřadů obsazených lidmi bez akademického vzdělání.

Tedy hubeně placených praktikantů je v Praze 13·6% proti pouhým 8·2% ve Vídni a placených praktikantů a koncipistů (v X. třídě) je v Praze 28·4%, ve Vídni však jen 24·1%. Za to až do října 1912 je v Praze v nejlépe placených třídách (od VII. až do V.) pouze 15·4%, kdežto ve Vídni 21·8% a teprve od 1. října 1912 bude v Praze v těchto lepších třídách 18½%, vždy ještě značně méně než ve Vídni.

Od 1. října jsou v Praze systemisována nová 2 místa v VII. dietní třídě a 1 v VI. třídě.

*

Také při soudech nejsou soudcové v českých zemích tak výhodně placeni jako v zemích alpských.

(Zde zase obvody vrchních zemských soudů ve Štyrském Hradci, Inšpruku a Terstu označíme alpskými.)

Soudcové jsou takto rozděleni v dietní třídy:

v obvodu vrchních zemských soudů	III-V	v dietních třídách VI	VII	VIII	IX	auskultantů a praktik.	všech
vídeňského	19	91	232	268	249	260	1119
alpských	19	94	258	233	330	261	1195
pražského	16	120	326	264	411	355	1492
brněnského	10	60	137	150	208	172	737
krakovsk. a lvovsk. .	31	152	473	442	711	358	2167
zaderského	4	20	46	46	68	35	219

V procentech byli tedy soudcové zařazeni v jednotlivých obvodech do dietních tříd:

v obvodu vrchních zemských soudů	III-V	v dietních třídách VI	VII	VIII	IX	auskultantů atd.
vídeňského	1·7	8·1	20·7	24·—	22·3	23·2
alpských	1·6	7·9	21·6	19·5	27·6	21·8
pražského	1·1	8·—	21·8	17·7	27·6	23·8
brněnského	1·4	8·1	18·6	20·4	28·1	23·4
krakovsk. a lvovského	1·4	7·—	21·8	20·4	32·9	16·5
zaderského	1·8	9·1	21·—	21·—	31·1	16·—

Zase je u soudů v českých zemích největší procento nejhůře placených soudců: auskultantů a praktikantů (v obvodu pražském 23·8%, v obvodu brněnském 23·4%, kdežto v alpských obvodech jen 21·8% a v Haliči s Bukovinou a v Dalmacii 16½%, resp. 16%!). Soudců v IX. třídě s auskultanty je značně přes polovici v českých zemích (v brněnském obvodu 51½%, v pražském skoro také tolik 51·4%), kdežto v jiných obvodech nedosahují

polovičky (ve vídeňském obvodu jen 45½%, v Dalmacii 47·1%, v alpských obvodech a v Haliči s Bukovinou 49·4%). Za to v nejlépe placených třídách (VI. až III.) je v Čechách jen 9·1%, v alpských 9½% a ve vídeňském 9·8%. Zvláště procento dvorních radů je v pražském obvodu nejmenší vůbec ze všech obvodů a že to jde asi na účet soudců české národnosti, ukáže se později.

*

Při finančním konceptu jsou podobně jako v ostatních oborech právníci v českých zemích značně zkráceni nejen co do počtu, nýbrž co do hmotného a společenského postavení.

Konceptní úředníci finanční byli rozděleni v jednotlivých zemích takto do dietních tříd:

V zemích	v dietních třídách							
	IV-V	VI	VII	VIII	IX	X	placení praktik.	všech
v Dolních Rakousích .	7	29	56	90	91	90	64	427
v alpských zemích .	9	40	81	126	123	115	88	582
v Čechách	8	44	81	138	137	137	107	652
na Moravě	2	16	28	46	47	47	35	221
ve Slezsku	1	5	9	14	14	14	10	67
v Haliči s Bukovinou .	10	55	106	174	173	172	133	823
v Dalmacii	2	5	11	16	16	15	10	75

Tedy procentualní poměr jednotlivých tříd je takovýto pro jednotlivé země:

v zemích	v jednotlivých dietních třídách						
	IV-V	VI	VII	VIII	IX	X	placených praktikantů
v Dolních Rakousích . .	1·6	6·8	14·1	21·1	21·3	21·1	15·—
v alpských zemích . . .	1·5	6·9	13·9	21·7	21·1	19·8	15·1
v Čechách	1·2	6·8	12·4	21·2	21·—	21·—	16·4
na Moravě	0·9	7·2	12·7	20·8	21·3	21·3	15·8
ve Slezsku	1·5	7·5	13·4	20·9	20·9	20·9	14·9
v Haliči s Bukovinou . .	1·2	6·7	12·9	21·1	21·—	20·9	16·2
v Dalmacii	2·7	6·7	14·7	21·3	21·3	20·—	13·3

Jako ve všech předešlých oborech státní správy tak i při finančním konceptu je nejhůře placených úředníků praktikantů v Čechách největší procento (16·4%, proti 16·2% v Haliči s Bukovinou, 15% v Dolních Rakousích, 14·9% ve Slezsku a $13^1/_3$ v Dalmacii). —

Ještě hůře je tomu, když přičteme ještě finanční koncipisty (v X. třídě). Těchto nejhůře placených úředníků

v poslední třídě a praktikantů je v Čechách 37·4%, čili skoro tři osminy (v Haliči s Bukovinou a na Moravě 37·1%, v Dolních Rakousích 36·1%, ve Slezsku 35·8%, v alpských zemích jen 34·9% a v Dalmacii 33⅓%). (Ve třídách IX., X. a praktikantů je zase v Čechách a na Moravě nejvíce, totiž 58·4% proti 56% v alpských a 56·7% ve Slezsku). Naopak v nejlépe placených třídách (od VII. až do IV.) je v Čechách finančních právnických úředníků rozhodně nejméně, totiž jen 20·4% (na Moravě a v Haliči s Bukovinou 20·8%, v Dolních Rakousích 21½%, v alpských zemích 22·3%, ve Slezsku 22·4%, v Dalmacii 24%).

U berních úřadů bylo úřednictvo v jednotlivých zemích rozvrženo do dietních tříd:

v zemi	v dietních třídách VIII	IX	X	XI	placených praktikantů	všech
v Dolních Rakousích . .	28	131	157	165	59	540
v alpských zemích . . .	83	391	479	558	134	1645
v Čechách	91	475	593	712	198	2069
na Moravě a ve Slezsku .	41	237	293	382	61	1014
v Haliči s Bukovinou .	69	422	506	566	191	1754
v Dalmacii	9	42	52	53	21	177

Poměrně se dělilo berní úřednictvo do dietních tříd v procentech:

v zemi	v dietních třídách VIII	IX	X	XI	placených praktikantů
v Dolních Rakousích . .	5·2	24·2	29·1	30·6	10·9
v alpských zemích . . .	5·1	23·8	29·1	33·9	8·1
v Čechách	4·4	22·9	28·7	34·4	9·6
na Moravě a ve Slezsku .	4·—	23·4	28·9	37·7	6·—
v Haliči s Bukovinou . .	3·9	24·1	28·8	32·3	10·9
v Dalmacii	5·1	23·7	29·4	29·9	11·9

Placených praktikantů je sice u berních úředníků větší procento než v Čechách v Dolních Rakousích, v Haliči s Bukovinou a v Dalmacii, ale za to jistě je v Čechách veliké množství vůbec neplacených praktikantů, kteří v rozpočtu nejsou uváděni. Za to v nejposlednější třídě (XI.) a placených praktikantů dohromady je zase v Čechách nejvíce, totiž 44% (proti 43·7% na Moravě a ve Slezsku, 43·2% v Haliči s Bukovinou, 42% v alpských zemích, 41·8% v Dalmacii a 41½% v Dolních Rakousích).

V nejlépe placených třídách (IX. a VIII.) je

berních úředníků v Čechách nejméně (v Čechách 27·3%, na Moravě a ve Slezsku 27·7%, v Haliči s Bukovinou 28%, v Dalmacii 28·8%, v alpských zemích 28·9%, v Dolních Rakousích 29·4%).

Při státní stavební službě byli inženýři rozděleni v dietní třídy:

v zemi	v dietních třídách V	VI	VII	VIII	IX	X	placených praktikantů	všech
v Dolních Rakousích . .	1	3	20	23	30	24	10	111
v alpských zemích . . .	3	12	37	54	80	47	11	244
v Čechách	1	9	28	33	45	40	15	171
na Moravě	1	2	8	12	18	10	4	55
ve Slezsku	—	1	4	6	11	8	1	31
v Haliči s Bukovinou . .	1	9	31	45	65	46	13	210
v Dalmacii	1	1	5	10	17	7	2	43

V procentech se dělili tedy inženýři v jednotlivých zemích do dietních tříd:

v zemi	v dietních třídách V	VI	VII	VIII	IX	X	placených praktikantů
v Dolních Rakousích . .	0·9	2·7	18·—	20·7	27·—	21·7	9·—
v alpských zemích . . .	1·2	4·9	15·2	22·1	32·8	19·3	4·5
v Čechách	0·6	5·2	16·4	19·3	26·3	23·4	8·8
na Moravě	1·8	3·6	14·6	21·8	32·7	18·2	7·3
ve Slezsku	—	3·2	12 9	19·4	35·5	25·8	3·2
v Haliči s Bukovinou . .	0·5	4·3	14·8	21·4	30·9	11·9	6·2
v Dalmacii	2·3	2·3	11·6	23·3	39·5	16·3	4·7

Zase podle toho přehledu je největší procento praktikantů stavebních v Čechách, jediné Dolní Rakousy vyjímaje; ale z Dolních Rakous tito praktikanti postupují aspoň do velmi výhodné služby u všech ministerských odborů stavebnich. — V X. dietní třídě (stavebních adjunktů) a praktikantů, tedy nejbídněji placených inženýrů v Čechách zase nejvíce, totiž 32¼% (v Dolních Rakousích 30·7%, ve Slezsku 29%, v Haliči s Bukovinou 28·1%, na Moravě 25½%, v alpských zemích jen 23·8% a v Dalmacii 21%)!

*

Při poštovním konceptu (administrativní službě právní) jsou nejhůře postaveni právní úředníci na Moravě. Placených praktikantů je tam přes 25½%, čili přes čtvrtinu všeho úřednictva (v Dolních Rakousích pouze 12½%, čili $^1/_8$!). Poštovních konci-

pistů a placených praktikantů je na Moravě 44·7% ze všeho právnického úřednictva (v alpských zemích pouze 37·9%). V Čechách zase je nejméně právníků u poštovní správy v nejlépe placených třídách (od VII. až do IV.), totiž jen 17·6% (proti 25½% v alpských zemích!).

*

Ze 116 zvěrolékařů v Čechách je jich v XI. a X. třídě 70 čili 60·3%, kdežto v týchž třídách v alpských zemích je jich pouze 59·2%, za to v nejlépe placených třídách (v VIII. a VII., po případě VI.) je jich v Čechách jen 5 čili 4·3%, kdežto v alpských zemích 10·9% (16 ze 147!).

*

Ať tedy si vybéřeme kterýkoli obor státní správy, vidíme, že v Čechách (po případě také na Moravě) je vždy nejbídněji placeného státního úřednictva daleko největší procento, kdežto nejlépe placených tříd se dostává na Čechy nejméně. Je to jakoby schválností, aby tak pokročilá země byla co nejvíce všude pokořována a ponižována! Ale zajisté není v tom úmyslu schválně urážlivého, ale vysvětluje se to tím, že ústřední správa ve Vídni je nejvíce ovládána Němci z Dolních Rakous a z alpských zemí a ti přirozeně projevují tím svůj užší patriotismus, že přejí právě těm krajinám, z nichž vyšli, a že jejich potřebám také nejlépe rozumějí a hledí jim v plné míře vyhověti. Pro jiné země, zvláště pro Čechy s Moravou, se už pak té blahovůle nedostává; na těchto našich zemích se hledí nejen spořiti, nýbrž i jejich úřednictvu osvědčenému v náležitém odvěkém tahu se nakládá mnohem více práce nežli v jiných zemích.

Zkrácení úřednictva v českých zemích vynikne teprve náležitě, když uvážíme, nejen jak je hubeně placeno, nýbrž když zároveň si uvědomíme při tom jeho nedostatečný počet ve všech oborech státní administrativy.

4. *Jaký by měl býti stav úřednictva různých kategorií počtem a platem v českých zemích podle dosavadního jeho stavu v zemích alpských.*

Kdybychom českým zemím chtěli měřiti při rozdělení úřednictva pouze podle počtu obyvatelstva, zajisté by se tím náležitě

nehovělo jejich potřebám, protože všecky poměry u nás jsou nesporně vyspělejší i složitější nežli v zemích ostatních i také než v zemích alpských. Ale z předešlých úvah vysvítá zřejmě, že na české země z daleka se nedostává ani tolik, kolik by na ně patřilo dle jich počtu obyvatel. A proto stačí, když se prozatím přidržíme tohoto měřítka obyvatel, ačkoli by se jím nevyhovělo tak dobrým způsobem potřebám našich zemí jako jinde.

*

Při politické správě podle počtu obyvatelstva a podle stavu úřednictva v alpských zemích nedostává se v Čechách 136 právníků a na Moravě 91 právník; ano podle tyrolského statu úřednického scházelo by v Čechách 220 právníků a na Moravě 123!

Kdybychom pak ještě přijali stejné zařazení do dietních tříd, musil by se podle stavu v alpských zemích přímo revolučně změniti u politické správy postup úřednictva v Čechách asi takto: Bylo by nutno hned přijati nových 136 absolvovaných právníků. Z těch by dostalo 125 adjutum a kromě toho 11 by z nich musilo býti jmenováno hned koncipisty (v X. třídě). (Po případě by ovšem místa placených praktikantů zaujali praktikanti dosud neplacení.) Pro úředníky, kteří již nyní jsou ve službě, byl by nutný okamžitý postup takový:

Všichni placení praktikanti by se stali koncipisty a kromě toho 29 nejstarších praktikantů by postoupilo za komisary (do IX. třídy);

všichni koncipisti by postoupili za komisary; dále by 53 komisarů musilo se státi sekretáři místodržitelskými (v VIII. třídě) a ještě 15 komisarů by postoupilo hned za hejtmany (v VII. třídě); všichni místodržitelští sekretáři by postoupili za hejtmany (do VII. třídy);

34 hejtmanů by musilo býti povýšeno za místodržitelské rady (v VI. třídě); a konečně by 14 místodržitelských radů postoupilo za dvorní rady.

Kdežto nyní je stav politického úřednictva v Čechách v třídách:

v III až v V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	prakt. s adjutem
6	53	89	30	144	108	136

bylo by dle stavu v alpských zemích

v III až v V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	placených prakt.
20	81	100	53	213	118	125

a dle stavu tyrolského musilo by býti u politické správy v třídách dietních:

v III až V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	plac. praktikantů
19	81	131	62	249	119	125

Musilo by se tedy podle statu tyrolského v Čechách vzíti nových 220 absolvovaných právníků, z kterých by 125 dostalo hned adjutum a 95 nejzpůsobilejších by se musilo hned jmenovati koncipisty; 24 nejmladších placených praktikantů stalo by se koncipisty, ostatních 112 by postoupilo do IX. třídy za komisary; všichni koncipisti by se stali komisary; 62 komisarů by postoupilo za sekretáře, ale kromě toho 53 komisarů nejzpůsobilejších by hned postoupilo za hejtmany (do VII. třídy); všichni sekretáři by postoupili za hejtmany; 41 hejtmanů by se stalo místodržitelskými rady a 13 dosavadních místodržitelských radů by bylo povýšeno na dvorní rady.

Daleko větší ještě by musila býti podle tohoto stavu tyrolského revoluce v postupu politického úřednictva na Moravě.

Dosavadní rozdělení politických úředníků na Moravě do dietních tříd je nyní

v III až v V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	prakt. s adjutem
3	17	30	13	53	29	37

dle počtu obyvatelstva tyrolského a dle tamního úředního statu mělo by jich býti v třídách:

v III až v V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	prakt. s adjutem
7	31	51	24	97	46	49

Musilo by tedy moravské místodržitelství přijmouti nových 123 absolvovaných právníků, z nichž by dostalo 49 nejmladších (nebo nejméně způsobilých) adjutum jako praktikanti, 46 způsobilejších by se stalo koncipisty a 28 nejzpůsobilejších by hned musilo býti jmenováno za komisary; všichni dosud placení praktikanti i kon-

cipisti by najednou se stali komisary, tak že by jen 3 nejméně způsobilí dosavadní komisaři nepostoupili; 24 komisarů by se stalo sekretáři a nad to 26 komisarů okresními hejtmany; všichni sekretáři byli by povýšeni za hejtmany; 18 hejtmanů by postoupilo za místodržitelské rady a 4 místodržitelští radové by se stali dvorními rady.

*

Podobně by se znamenitě zlepšily poměry soudců v Čechách, kdyby se upravily dle statu a počtu obyvatel v obvodu vrchního zemského soudu v Inšpruku. Podle tohoto statu mělo by býti v Čechách 2170 soudců místo nynějších 1492.

Dosavadní roztřídění soudců v Čechách jest v třídě:

v III a V	v VI	v VII	v VIII	v IX	auskultantů a prakt. plac.
16	120	326	264	411	355

podle počtu obyvatel a stavu soudců v obvodu inšpruckém by jich mělo však býti v třídě:

v III a V	v VI	v VII	v VIII	v IX	auskultantů a prakt. plac.
37	163	467	399	555	549

Musilo by tedy předsednictvo zemského soudu v Praze hned podle toho přijmouti 678 nových absolvovaných právníků (po případě by postoupili neplacení dosud praktikanti), z nichž by hned 129 nejzpůsobilejších musilo býti ustanoveno za soudce (v IX. dietní třídě) a ostatní by vesměs dostali adjuta; všichni placení praktikanti a auskultanti ovšem by se hned stali soudci, tak že by z nynějších soudců nepostoupilo prozatím jen 71 nejmladších, kdežto by 340 ostatních soudců stalo se okresními soudci (nebo by byli jinak povýšeni do VIII. třídy, na př. stali by se zástupci státních návladních). 205 okresních soudců by se stalo rady (v VII. třídě); 64 radů by okamžitě postoupilo za vrchní rady a 21 vrchních radů za dvorní rady.

*

Není potřebí dále tato srovnání Čech a Moravy s alpskými zeměmi prováděti rovným způsobem u ostatních oborů státní správy.

Podle toho, co bylo už v odstavci 2. a 3. vyloženo, postačí již ukázky dosud uvedené o stavu vniterné politické správy a soudnictví. Jenom ještě pro zvláště nápadné zkrácení Moravy uvedeno zde budiž, jak by se musil změniti stav státních inženýrů při stavebních úřadech, kdyby se Moravě měřilo tak jako Tyrolsku s Vorarlberskem podle jejího počtu obyvatel.

Dosud je na Moravě státních inženýrů při stavebních odděleních pouze 55, rozdělených takto v dietní třídy:

v V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	placených elevů
1	2	8	12	18	10	4

Podle tyrolského stavu by jich mělo býti 140 a měli by takto býti vřazeni v třídy dietní:

v V	v VI	v VII	v VIII	v IX	v X	elevů s adjutem
3	7	19	31	44	31	5

Musilo by se tedy na Moravě přijmouti do státní služby stavební absolvovaných techniků hned 85 (po případě by postoupili dosud neplacení elevové), z nichž by jen pět nejméně způsobilých dostalo pouze adjutum, 31 způsobilejších by se stalo stavebními adjunkty (v X. třídě), 44 ještě způsobilejších by bylo ustanoveno za inženýry (v IX. třídě) a 5 nejzpůsobilejších by hned bylo vrchními inženýry (v VIII. třídě); všichni adjutovaní elevové, stavební adjunkti a inženýři okamžitě by se musili státi vrchními inženýry až na 6 nejzpůsobilejších inženýrů, kteří by musili býti hned jmenováni stavebními rady; všichni vrchní inženýři ovšem by postoupili za stavební rady a 7 stavebních radů (tedy všichni dosavadní mimo jednoho) by se stalo vrchními stavebními rady a dosavadní 2 vrchní radové by postoupili za dvorní rady.

*

Zajisté takové náhlé rozmnožení stavu veškerého úřednictva v českých zemích by se ani nemohlo najednou provésti pro veliké náklady a myslím, že by ho ani nebylo zapotřebí. Když dosavadní práce se vykonala s tím nepatrným stavem úředním, který je dosud u nás, zajisté nebylo by potřebí najednou zvyšovati stav politických konceptních úředníků v Čechách o 220 nových sil, nebo snad najednou ustanoviti nových 678 soudců, ani není nutnosti zvýšiti počet inženýrů na Moravě z nynějších pouhých 55 na 140 jmeno-

váním nových 85. Mohla by se rovnováha docíliti spíše tak, že by se počet úřednictva v alpských zemích přiměřeně snížil a v Čechách a na Moravě zase o něco zvýšil. Možná, že by se dala reformovati a zjednodušiti státní služba vůbec tak, aby se zjednala rovnost mezi zeměmi alpskými a našimi, jenom právě ponenáhlým snížením zbytečně vysokého statu úřednického tam, kde ho není tolik potřebí. To bylo nutno podotknouti, aby nevzniklo snad domnění, že bych zde chtěl nějak mluviti pro zvláštní náhlé a nápadné zvyšování státního úřednictva v našich zemích, když naopak v obecenstvu převládá mínění, možná oprávněné, jakoby toho byrokratismu u nás bylo beztoho nadbytek.

*

Také z jednotlivých drobností jiných lze dolíčiti mnohem větší přízeň našich vlád k alpským zemím nežli k Čechám speciálně. Tak na př. Inšpruk má jen tolik obyvatel co Smíchov a Inšpruk i Linec méně než Žižkov nebo Kr. Vinohrady — (Smíchov má 52, Inšpruk 53, Linec 68, Žižkov 72, Vinohrady 77 tisíc obyvatel), — a přece aktivitní přídavky úředníkům v Inšpruku a Linci se vyměřují tak jako v Praze dle I. třídy aktivity, kdežto v pražských předměstích na Smíchově, v Žižkově a na Kr. Vinohradech (aspoň podle rozpočtu na r. 1912 ještě je tomu tak) dle II. třídy. (V Inšpruku a v Linci 80%, ve Smíchově, Žižkově a Kr. Vinohradech jen 70% aktivity vídeňské a v ostatních pražských předměstích jen 60%, případně 50%.) A přece Kr. Vinohrady nebo Smíchov mají mnohem velkoměstštější poměry (drahotní) než Inšpruk (se svým částečně již venkovským Wiltenem a jinými předměstími k němu přivtělenými) neb i než Linec (se svým předměstím Urfahrem) Kdo by z toho nepoznával dvojí míru, zcela jinou pro alpská, a tak málo příznivou pro česká města!

5. *Stav úřednictva v ústředních úřadech státních ve Vídni.*

Poměr českých zemí a hlavně českého národa nebyl by zajisté správně vylíčen, kdybychom pouze srovnávali to, co je vynakládáno státem na státní úřednictvo v jednotlivých zemích a nepřihlíželi zároveň také k tomu, co se potřebuje úředníků ve Vídni při ústřední správě. Z toho nákladu ústředního zcela určitě nepřipadá ve prospěch českých zemí ani z daleka takový podíl, na jaký by měly nárok ne snad dle své kulturní váhy a hospodářské důležitosti, nýbrž jen

podle prostého počtu svého obyvatelstva. Tím méně může býti lhostejný tento státní ústřední náklad nám Čechům, jelikož pro českou národnost z něho vyplývá nejmenší možné procento. Abychom jen jediný doklad uvedli: Ve finančním ministerstvu při konceptu je 1 ministr, 6 sekčních chefů, 20 ministeriálních radů, 6 dvorních radů, 20 sekčních radů, 10 vrchních finančních radů (v VI. dietní třídě) atd. Z tohoto vyššího úřednictva není ani jediný Čech sekčním chefem a pouze dva Češi jsou ministeriálními rady (ze všech 26 ministeriálních a dvorních radů). A to je v ministerstvu, které kdysi s takovým úspěchem spravoval český ministr Kaizl a do něhož také povolal aspoň trochu obstojný počet českých úředníků. Ale ti se nám ponenáhlu z něho vytratili překládáním, po případě i povyšováním do Čech nebo do Moravy a noví za ně již nepřicházeli. Jak tomu bude na př. v ministerstvu zemské obrany, kde se o národnostech jistě zásadně nesmí jednati, nebo v ministerstvu železnic nebo v ministerstvu justice, z kterého je skoro národnost česká aspoň v nejnovější době přímo vylučována? (Někdy ovšem také tak český člověk bývá odstraněn, že z toho sám o sobě má značný prospěch: ku př. ministr Trnka se stal ministrem jako Čech, opustiv místo sekčního chefa v ministerstvu železnic; ale ministrem železničním se nesměl státi, co mu bylo jistě bližší, nýbrž dostal méně vlivný obor veřejných prací.)

Vytkneme jen dvojí druh ústředního úřednictva: právnické úřednictvo konceptní a technické úřednictvo v ministerstvech a v centrálních úřadech.

Konceptní úřednictvo (právnické), jak je na rok 1912 vykazují staty jednotlivých ministerstev a ústředních úřadů[1] — (vynecháno je však ministerstvo zeměbrany) — jest rozděleno takto:

u nejvyšších úřadů (mimo ministerstva) zařazeni jsou v dietních třídách dle systemisovaného statu (bez přidělených úředníků):

II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	
4	3	14	121	13	34	25	3	dohromady 217

dále u ministerstva dle systemisovaných statů (bez přiděleného úřednictva) v třídách:

[1] Ty ústřední úřady jsou: Kabinetní kancelář, nejvyšší soudní instance, nejvyšší účtárna, kontrola státního dluhu, úřednictvo říšské rady a j.

	I	II	IV	V	VI	VII	VIII	IX
u ministerského předsednictva . .	1	3	3	4	4	5	4	2
u ministerstva vnitra	—	1	4	12	9	18	18	6
u ministerstva vyučování	—	1	4	10	10	14	16	10
u ministerstva finančního	—	1	6	25	30	46	51	71
u ministerstva obchodu	—	1	4	17	31	40	35	31
u ministerstva železnic	—	1	6	12	15	26	26	28
u ministerstva justičního	—	1	2	9	11	8	8	6
u ministerstva zemědělství	—	1	3	7	8	13	10	8
u ministerstva veřejných prací . .	—	1	1	10	19	22	14	14

	I	II	IV	V	VI	VII	VIII	IX
u všech ministerstev (kromě ministerstva zeměbrany)	1	11	33	106	137	192	182	176
						dohromady . .		838

A technického úřednictva bylo v jednotlivých třídách (bez přidělených sil) dle statu systemisovaného:

	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
u ministerstva financí	—	1	3	12	21	40	14
u ministerstva obchodu	—	3	10	19	26	18	5
u ministerstva železnic	1	10	61	92	136	103	80
u ministerstva zemědělství . . .	—	4	7	7	5	—	—
u ministerstva veřejných prací . .	2	15	25	38	51	48	23

u těchto pěti ministerstev	3	33	106	168	239	209	122
						dohromady . .	880

Je hned viděti, že techniků u těchto pěti ministerstev je více (a to ještě bez četných přidělených úředníků z jednotlivých zemí), než při všech státních stavebních úřadech v jednotlivých zemích.

Ale hlavní věcí je, že toto úřednictvo je zařazeno nepoměrně četně do vyšších platebních tříd než venku. Tak při stavebních úřadech v zemích korunních je pouze 9 inženýrů (1%) v V. dietní třídě, kdežto u ministerstev jsou ve IV. 3 a v V. 33, dohromady tedy je 36 (čili 4·1%) ve třídě V. a s vyšším ještě platem. V VI. dietní třídě je techniků u ministerstev 106 (čili přes 12%), kdežto ve všech zemích při státní stavební službě je jich v VI. dietní třídě jen 38 (čili 4·4%).

U ústředních úřadů a ministerstev je konceptního úřednictva (právnického) systemisováno počtem 1055. A z úřednictva tohoto je v I. a II. dietní třídě 16 čili přes 1½%, ve III. a IV. třídě 50, čili přes 4·7% a v V. třídě 225, čili 21·3%. Tedy v nejlépe placených třídách v V. až I. je celkem systemisováno 291 míst, čili 27·6% všech míst, kdežto v Čechách a na Moravě pouze asi 1% nebo 1½%. Ale kromě toho je mnoho úředníků

z nižších tříd ještě ad personam zařazeno také do tříd vyšších a mnoho jich má nad to značné osobní přídavky, jak toho jsou četné doklady uvedeny v rozpočtu. A celá armáda úředníků z jednotlivých zemí je službou přikázána k odborným ministerstvům nebo k jiným ústředním úřadům.

U všech soudů prvních instancí a u všech vrchních soudů zemských v celé Cislajtanii je pouze 99 soudců v V. nebo III. dietní třídě, u všech politických úřadů je v těchto třídách (od V. do III.) v celé Cislajtanii pouze 43 úředníků, u finančních zemských ředitelstev a u všech finančních prokuratur je také jen 43 úředníků (ve IV. a V.). U poštovní správy konečně je 12 úředníků v V. nebo ve IV. třídě a u policejních úřadů státních jsou jen 4. Dohromady tedy ve všech korunních zemích při konceptu všech možných odborů je pouze 201 úředník ve třídě V. nebo ve třídách lépe placených, kdežto u ústředních státních úřadů a ministerstev je jich 291! (V Čechách je u politické správy, u policejního ředitelství, u finančních úřadů, u finanční prokuratury, u finančních úřadů, u všech soudů, u poštovních ředitelství celkem jen 34 systemisovaných míst v V. a lépe placených třídách.)

Kromě toho má výlučné ústřední sídlo své ve Vídni poštovní spořitelna s velikým úřednickým aparátem. Ve Vídni jsou dosud nejdůležitější provozní ředitelstva státních drah: c. k. státní ředitelství vídeňské, ředit. severní dráhy Ferdinandovy, rakousko-uherské státní společnosti a ředitelství severozápadní dráhy s nespočetným úřednictvem. Dále státní tiskárna, mincovna, ústřední poštovní úřady, patentní úřad atd., nepočítaje v to veliký stav všelikých úředníků dvorských.

Že se při oněch ústředních úřadech a ministerstvech nejedná snad o žádné maličkosti, je viděti z rozpočteného nákladu v r. 1912 na všecka tato centrální zařízení přes 60 mil. K většinou potřebovaných jen na služné ústřednímu úřednictvu (kromě vydání železničních ředitelstev provozovaných, která nejsou samostatně vykazována). Jaký z toho podíl asi připadá na české úřednictvo? Zajisté že je to minimální suma, kterou jako almužnou jen náš národ je odbyt. Je také nesporné, že by se osobní náklady těchto ústředních úřadů daly mnohem snáze zmírniti, nežli náklady státní správy v jednotlivých královstvích a zemích. Tím spíše by se dalo úspory docíliti, jelikož se tu jedná o místa velmi tučně placená a štědře

rozdílená, z nichž mnohá zajisté jsou nadbytečná (možná, že jsou mezi nimi také sinekury), ne snad ani, že by oni vysocí úředníci pravidelně příliš málo pracovali, nýbrž protože pro těžkopádné a neúčelné zařízení služby se koná velmi mnoho práce zbytečné. Kromě toho se v ministerstvech, kde je postup bez toho rychlý, stále zřizují nová, znamenitě placená místa extra statum (mimo ustanovený počet) neb ad personam (pro určitou osobu. Za doklad vedle četných jiných lze uvésti na př. konceptní personál při ministerstvu zemědělství pro r. 1912, který je v rozpočtu vykazován takto:

3 sekční chefové,

7 ministeriálních radů, z nichž 1 extra statum,

13 ministeriálních sekretářů, z nichž 3 extra statum a 2 v VI. třídě *ad personam* atd.

K těmto místům extra statum a ad personam není potřebí přičiňovati poznámek, když se ví, jak v ministerstvech není žádnou řídkostí, že úředníci pravidelným postupem již často záhy před čtyřicátým rokem dostihují V. dietní třídy. (Ovšem čeští úředníci mezi tím nejsou.)

6. *České a německé úřednictvo v českých zemích.*

Ze státních rozpočtů je ovšem úplně nemožno zjistiti, kolik z nákladů na státní úřednictvo v českých zemích připadá na úředníky národnosti české nebo německé. Nicméně jisté dohady jsou i tak možné a také skutečně prováděná prakse úřední o tom dává dosti zřetelné poučení.

Ze zemí českých Slezsko má rozhodně velikou převahou úřednictvo rozhodně německé; i když se tam do úřadů dostane Čech, není to valným ziskem pro českou národnost, jelikož se tam česky úřadovati nesmí ani při vnějším styku se stranami. Při tom snad právě protože je úřednictvo slezské německým, jest jeho počet poměrně větší, i jeho postupní poměry jsou mnohem příznivější nežli v Čechách nebo na Moravě. (Doklady byly proto zejména uvedeny již při politické a finanční správě v odst. 3.)

Na Moravě do nedávna bylo také státní úřednictvo zdrcující převahou národnosti německé. Ještě asi před čtyřmi lety tvrdil na radě říšské německý zástupce brněnský d'Elvert, že namnoze až na 80% všech úředníků na Moravě patří k německé národnosti a to při poměru Čechů k Němcům asi 71% k 29%. Třeba tvrzení to by

bylo upřílišené, přece celkem dosud české státní úřednictvo na Moravě je ve velmi trapné menšině, zvláště na lépe placených a vlivných místech. Napomáhá tomu především ta okolnost, že velká města moravská jsou dosud skoro ze tří čtvrtin ovládána Němci.

Města nad 10.000 obyvatel s německou vládou mají 72%, kdežto města stejné velikosti s českou vládou mají jen 28% všeho počtu lidí bydlících ve všech těch městech.

Na př. sídla všech šesti sborových soudů prvé instance (krajských a zemského) jsou: Brno, Jihlava, Znojmo, Olomouc, Uh. Hradiště a Nový Jičín. Z těch pět má zastupitelstva ryze německá a pouze Uh. Hradiště je v rukou českých. Z toho Němci si vytvořili jako samozřejmý požadavek, aby soudy v těchto městech byly obsazeny převážnou většinou soudci německé národnosti.

A jak vypadá obsazování míst soudcovských a úřednických vůbec v Čechách, pro to dokladů je dosti v denním tisku, abychom se toho nemusili zde již dovolávati.

Kterak krajiny české zřejmě jsou i dle rozpočtu státního zkracovány proti obvodům německým, pro to pěkný doklad nám podávají vyměřené stavy sborových soudů s převahou českého obyvatelstva proti sborovým soudům s převahou německou nebo proti sborovým soudům slezským, kde jsou skoro výhradně ustanovováni soudcové německé národnosti.

Při sborových soudech většinou neb úplně českých v Písku, v Táboře, v Chrudimi, v Jičíně a v Českých Budějovicích jsou systemisována tato místa v dietních třídách:

v V	VI	VII	VIII	IX
—	17	46	29	4
poměrně —	17 7%	47·9%	30·2%	4·2%

Při čistě německých sborových soudech nebo převahou německých v Chebu, v Liberci, v Mostě a v Litoměřicích jsou systemisována místa:

v třídě	V	VI	VII	VIII	IX
	4	26	31	27	1
poměrně	4·5%	29·2%	34·8%	30·4%	1·1%

a ve Slezsku při sborových soudech v Opavě a v Těšíně je systemisováno

ve třídě	V	VI	VII	VIII	IX
	2	11	15	11	—
poměrně	4·1%	22·5%	30·6%	42 8%	—

Tu je zase zřetelna ona dvojí míra, podle které v nejlépe placených třídách (VI. a V.) při českých soudech (převahou) je úředníků jen 17·7%, kdežto při slezských soudech sborových je jich v těchže třídách 26·6% a při (převahou) německých soudech v Čechách je jich tam až 33·7%, tedy téměř dvojnásobné procento. V V. dietní třídě při oněch uvedených českých sborových soudech není nikdo, za to v IX. třídě (nejhorší) je 4·2% soudců, kdežto při slezských soudech nikdo není v IX. třídě.

Jakkoli patrně je postavení úředníků německé národnosti v českých zemích rozhodně výhodnější, nežli úředníků téhož odboru národnosti české, přece úřednictvo v českých zemích obojí národnosti má postavení daleko obtížnější a hmotně nevýhodnější, nežli v alpských zemích, anebo v Dolních Rakousích. Proto také němečtí čekatelé na úřední místa mnohem raději se hlásí do zemí alpských nebo do Dolních Rakous a do Čech přirozeně byl až do nedávna skoro nedostatečný příliv německých uchazečů. Zajisté všichni němečtí úředníci, kteří si přáli rychlejší kariéry při menší práci a kterým nezáleželo příliš na tom, v které zemi zrovna budou působiti, nepoměrně lépe pochodili, když volili svou úřední dráhu v Tyrolsku nebo v jiných alpských krajinách, nežli kteří náhodou se rozhodli pro Čechy nebo pro Moravu. Teprve od několika let organisovala německá národní rada příliv německých sil také do úřadů v Čechách tím, že praktikantům nebo špatně placeným úředníkům udělovala přímo stipendia a tak hleděla dostatečný úřední německý dorost ke státním úřadům v Čechách přilákati. Zároveň prakse nyní všeobecně prováděná, že do německých neb i smíšených obvodů se ustanovují výhradně úředníci německé národnosti, pomohla zase k tomu, že úředníků německé národnosti bude dosti. Na Moravě a ve Slezsku od jakživa však úředníci německé národnosti mají nepopíratelnou převahu.

Státní finanční hospodářství rakouské i v druhé polovici naší monarchie a považlivá nebezpečí jeho.

I.

Skrovnost hmotných prostředků a blahobytu v naší monarchii proti sousedním státům západní a střední Evropy.

Finanční hospodářství jednotlivých zemí nebylo by správně posuzováno, kdyby se jen prostě srovnávala státní vydání navzájem na př. podle počtu obyvatel.

V každém státě je nezbytno vedle toho hleděti ke všem hmotným poměrům obyvatelstva, zvláště k jeho celkové zámožnosti a v druhé řadě ještě k vlastnímu jmění státnímu.

Velikost a tíži státních břemen, jak se projevuje vůči obyvatelstvu, nelze tedy posuzovati z pouhého srovnání sum různých státních vydání — (po případě státních důchodů) — s počtem obyvatelstva. Takové usuzování, kolik korun nebo franků různých státních vydání připadá na jednoho obyvatele, nebylo by pro velikost státních břemen nejen naprosto výstižným, nýbrž svádělo by spíše ke klamným i nesprávným důsledkům.

V jednotlivých zemích jeví se totiž veliká různost hmotného blahobytu a úkojných prostředků jako při jednotlivých soukromých hospodářstvích. Táž suma státního peněžitého vydání na jednotlivého obyvatele zcela jinak zatíží poplatníky v zemi chudé nežli v zemi zámožné nebo bohaté. Je tomu zrovna tak, jako kdyby v domácnosti se skrovnými celkovými důchody chtěli podobně vydávati jako v rodinách oplývajících přebytkem. Přepych — třeba sebe nákladnější — nemusí uškoditi boháči, který má dosti prostředků, ale zničí zajisté chudáka, kterému nezbude pak ani na ukojování nezbytných životních potřeb. Jistá země může se odvážiti snad i na zbytečná vydání,

když její obyvatelstvo je v celku i v částech přiměřeně zámožné, ale země chudší se může takovým způsobem zakrváceti a nezbude jí pak prostředků ani na nejnutnější nezbytnosti existenční.

Naše monarchie ve svém celku jakož i oba její státy: království a země v říšské radě zastoupené i země koruny uherské jsou proti ostatním státům západní a střední Evropy zeměmi nesporně chudými a to jak svým přírodním bohatstvím, tak i způsobilostmi a schopnostmi svého obyvatelstva. V našich projevech, — zejména úředních, — se ovšem tato trapná skutečnost hledí všelijak zatajovati i přikrašlovati. Ano považuje se to částečně za vlasteneckou povinnost býti toho přesvědčení a namlouvati si, že naše soukromé i veřejné hospodářství nepokulhává silně za cizinou. Proto vyličují se mnohdy naše země až tak, jako by byly zvláštními přednostmi nadařeny. Ale rozumnější zajisté bylo by zpytovati své vady i nedostatky, poznati, jak děsivě jsme se opozdili ve všech směrech za obrovsky pokračujícími sousedními zeměmi na západu i na severu, a hleděti pak s největším úsilím doháněti, v čem jsme se obmeškali.

V těchto úvodních úvahách bude podán především přehled našich hmotných zdrojů jakož i prostředků těžebních a úkojných, jak se jeví proti hlavním zemím v našem sousedství. Pokusíme se vystihnouti sice co možná stručně, ale přece s dostatečnou úplností, jaké je naše těžení zemědělské, jaké je naše bohatství horní, jak jsme vyspělí v průmyslu, jak v dopravě po suché zemi i po moři, jaké jsou naše obchodní styky s cizinou i konečně jaká se projevuje naše zámožnost rozdělením důchodů mezi obyvatelstvem:

1. *Zemědělské (i lesní) těžení Rakouska i Uherska proti cizině.*

Oba státy naší monarchie jsou dosud převážně zemědělskými. Cislajtanie sice jest už na přechodu k zemím průmyslovým a obchodním, ale ještě v r. 1900 podle sčítání přes $^3/_5$ osob výdělečně činných bylo v Cislajtanii zaměstnáno při zemědělství a značně přes polovici ($52\frac{1}{2}\%$ skoro) obyvatelstva bylo hlavně jen od zemědělství živo (byli zemědělskými příslušníky).

Můžeme bezpečně tvrditi, že je dosud v Cislajtanii aspoň polovice a v Uhrách dvě třetiny obyvatelstva, a v celé monarchii (bez anektovaných zemí!) tedy jistě asi $^4/_7$ obyvatelstva zemědělskými příslušníky. Proti tomu v Německu je zemědělských příslušníků sotva $^2/_7$, ve Francii něco přes $^2/_5$, v Dánsku něco přes 40%. V ostatních státech západní Evropy

zemědělské obyvatelstvo je už dosti podřízeným zlomkem; ve Velké Britanii jen sotva $^1/_{12}$, v Belgii asi $^1/_6$, v Nizozemí něco přes ¼ obyvatelstva. Pouze Rusko a Italie z větších států evropských mají ještě poměrně značnější podíl zemědělského obyvatelstva nežli je ho u nás.

Podle toho bychom mohli souditi, že v naší monarchii bude aspoň zemědělských plodin i dobytka poměrně mnohem více nežli v ostatních průmyslových a obchodních zemích, že tedy naše obyvatelstvo, když se věnuje po výtce ještě zemědělství, bude aspoň míti jistou hojnost rostlinné a masité potravy.

Ale statistická data rostlinného a živočišného těžení to neprokazují, jak se o tom přesvědčíme z následujících skutečností:

V průměru let 1906—1909 byla roční čistá úroda všech druhů obilí a brambor (při čem 5 q brambor = 1 q obilí čítáme):

	mil. q	mil. obyv.		mil. q	mil. obyv.
v Rusku . . .	460	na 130	v Uhrách . .	116·5	na 20·4
v Německu .	320·3	» 62·4	v Rakousku . .	97·7	» 28·—
ve Francii . .	167·—	na 39·3	v Rakous.-Uh.	214·2	» 48·4

Podle toho připadlo by na jednoho obyvatele obilí a brambor (v obilním ekvivalentu) z domácí čisté úrody:

v Uhrách	571 kg	ve Francii	425 kg
v Německu	513 »	v Rusku	354 »
v Rakousko-Uher. .	443 »	v Rakousku	349 »

Největší podíl obilních plodin a brambor na hlavu z těchto států připadá sice v Uhrách, protože je tam poměrně malá lidnatost a skoro největší procento veškery půdy je věnováno pěstění oněch plodin (v Uhrách se pěstily obilí a brambory na 32·3% veškery půdy [na témž skoro procentu plochy jako v Německu] proti pouhým 16·3% v Rusku, proti 26% v Rakousku a proti 26·8% ve Francii). Ale v Uhrách mimo obilí (pšenici, kukuřici, žito, ječmen a oves) a brambory ostatní plodiny již málo padají na váhu, kdežto ve Francii se daří mnoho vína (asi dvacateronásobné množství proti Uhrám), jižní a jiné ovoce, veliké množství různých zelenin, jakož i obchodních a průmyslových plodin. Německo proti Uhrám vyniká pěstěním semen, obchodních plodin, cukrové řepy a zahradnických výrobků všeho druhu. Ale hlavní věcí dále je, že v Německu jen $^2/_7$ obyvatelstva jsou zemědělskými příslušníky, kdežto v Uhrách celé dvě třetiny obyvatelstva přísluší zemědělství.

Za to celá naše monarchie, kterou proti cizině dlužno považovati za hospodářskou jednotku, je výtěžkem svých výživných

plodin na jednoho obyvatele daleko za Německem a předčí jen nepatrně Francii. (V naší monarchii se při tom věnuje obilí a bramborám 29·3% veškery půdy, ve Francii jen 26·8%.) Rakousko samo o sobě je na obilí a brambory velmi chudé (hlavní příčinou jsou země alpské, Kras a malý podíl či špatně vzdělávaná orná půda na východě).

Jak jinak se jeví bohatým proti tomu *zemědělské* Dánsko — (ale přece ne tak zemědělské jako naše monarchie; neboť tam jen sotva $^{5}/_{12}$ obyvatel jsou zemědělskými příslušníky, kdežto v naší monarchii $^{4}/_{7}$). — V Dánsku v letech 1906—1909 sklidilo se průměrně ročně čistě 17¾ mil. q ekvivalentu obilního při počtu obyvatel asi 2·6 mil.; tedy na jednoho obyvatele připadalo v Dánsku 683 kg t. j. o 54% více než v naší monarchii (a značně více také než v samých Uhrách). Při tom v Dánsku není na obilí a brambory určeno ani celých 26% veškery půdy. I ve velmi hustě olidněné Belgii připadalo na jednoho obyvatele 274 kg obilního ekvivalentu z domácí úrody a to při jediné pouze šestině obyvatelstva příslušejícího k zemědělskému stavu.

Ještě hůře je tomu s výživou masitou pro naši monarchii (i pro oba její státy). Pro výživu masitou nejdůležitější jsou z většího zvířectva jedině hovězí a vepřový dobytek — (koně spíše jsou na závadu výživě lidí a ovce pozbyly kromě Velké Britanie, Ruska a částečně i Francie svého dřívějšího významu). —

Stav dobytka dle nejnovějších sčítání (jichž data jsou uvedena a zároveň i s počtem obyvatel v téže době) byl tento v těchto zemích:

v zemi	rok	milionů dobyt. hověz.	vepřov.	obyvatel
v Dánsku	1909	2·244	1·467	2·69
ve Švýcarsku	1906	1·498	0·549	3·52
v Německu	1907	20·631	22·147	62·4
ve Francii	1909	14·298	7·306	39·3
v Uhrách (bez Chorvatska)	1909	6·240	4·790	18·22
v Rakousku	1910	9·160	6·432	28·57
v Rusku	1910	36·529	11·593	135·—
v Belgii	1909	1·857	1·117	7·45
v Italii	1908	6·218	2·508	34·—

tak že na 1000 obyvatel připadalo kusů:

	dobytka hověz.	vepřového
v Dánsku	835	546
ve Švýcarsku	426	156
v Německu	331	355
ve Francii	364	184

	dobytka hověz.	vepřového
v Uhrách (bez Chorvatska)	342	263
v Rakousku	321	225
v Rakousko-Uhersku	329	240
v Rusku	271	86
v Belgii	249	150
v Italii	183	74

Z tohoto srovnání je viděti, jak naše převážně zemědělská monarchie trpí nedostatkem masa (a ovšem i jiných požitků od dobytka) i proti zemím převahou průmyslovým a obchodním (proti Švýcarsku, Německu a Francii). Při tom ještě se často z naší monarchie dobytek (a také maso) vyváží. Hůře na tom jsou jen země ještě výlučnějšího zemědělského rázu, totiž Rusko a Italie. Ano v Belgii nad míru hustě osazené je podíl kusů dobytka na hlavu lidskou jen asi o 26% skrovnější nežli v naší monarchii. Ale schodek ten pro belgické obyvatelstvo je nesporně mnohem ještě menší, jelikož tam je kvalita (váha) dobytka nepoměrně lepší a kromě toho dosazuje se tam maso intensivním chovem domácího drobného zvířectva (drůbeže, králíků atd.)

Jak proti tomu je neskonale bohatší Dánsko ne již úplně zemědělské! Čítáme-li přibližně 3 kusy vepřového dobytka = 1 kusu hovězího — (a pokud se týče výnosu masového, je to ještě pro vepřový dobytek nepříznivě vystiženo) — byl by ekvivalent hovězího dobytka na 100 obyvatel v Dánsku 1017 kusů, v naší monarchii 409 kusů čili v Dánsku připadalo by na každého obyvatele skoro 2½krát tolik kusů dobytka co u nás. A zajisté ještě váha jednotlivých kusů je v Dánsku mnohem větší než u nás, tak že tam snad na hlavu lidskou bezmála se vytěží třikrát více masa než u nás (přihlíží-li se ještě k intensivnímu chovu drůbeže v Dánsku).

Z ostatních výtěžků půdy Rakousko — (ale nikoliv celá monarchie) — má jakousi přednost ve svém přírodním bohatství dříví. Lesní plochy je v Cislajtanii 9¾ mil. ha (asi 32½% veškery plochy) proti necelým 14 mil. ha v Německu (25¾% celkové plochy) i asi 9 mil. ha v Uhrách (asi 27% povrchu). Podle úředních odhadů páčí se roční výtěžek dříví v Německu skoro na 49 mil. m³, v Rakousku však sotva na 29 m³. Připadalo by tedy na jednoho obyvatele v Rakousku ročně asi 1 m³, kdežto v Německu jen ¾ m³ dříví. Tento větší podíl ročně asi o ¼ m³ dříví na jednoho obyvatele je ovšem při celkových výtěžcích půdy dosti podřízeného

významu a z daleka nemůže býti považován za nějakou náhradu našich daleko menších podílů potravin rostlinných a živočišných proti Německu.

Ostatně státy evropské kromě Skandinavie a Ruska nemají dosti dříví, některé země jako Dánsko, Nizozemí a Anglie jsou skoro bezlesé. Ale přes to náš větší poměrný podíl dříví, totiž 1 m^3 ročně na jednoho obyvatele, je pro celkový stav blahobytu dosti nezávažný. Zcela jinak je tomu ovšem na př. ve Švédsku, kde na jednoho obyvatele připadá ročního výnosu dříví až 6 m^3; tam hojnost dříví jistě už je dosti patrnou podporou domácí zámožnosti. Podobně je tomu v Norsku.

2. *Bohatství nerostné a těžení hornické i hutnické v naší monarchii proti cizině* (zejména naproti sousednímu Německu).

Nejdůležitějším bohatstvím z hornického a hutnického těžení jsou uhlí a železo.

Při uhlí rozeznávati dlužno kamenné a hnědé uhlí. Hnědé uhlí pro svou menší výhřevnost má nepoměrně skrovnější význam; budeme tedy čítati hnědé uhlí asi za polovičku proti uhlí kamennému.[1]

V dlouhé dosti době dvanácti let od r. 1898—1909 bylo vytěženo ekvivalentu kamenného uhlí *t* (podle přibližné rovnice, že ½ *t* kamenného uhlí = 1 *t* hnědého uhlí) průměrně ročně:

ve Spojených Státech . . .	316·6	v Rakousko-Uhersku . . .	28·2
ve Velké Britanii s Irskem	240·2	v Belgii	23·—
v Německu	146·4	v Rusku	19·1
ve Francii	34·2	světové těžení asi . . .	852·—

Z celého světového výtěžku uhlí připadalo na naši monarchii jen asi 3·3% (kdežto na Spojené Státy asi 37·2%, na Velkou Britanii 28·2%, na Německo

[1] Podle německé statistiky bylo v desetiletí 1900—1909 v Německu vytěženo celkem 1260·8 mil. tun (t) kamenného uhlí v ceně 12.681 mil. M a 530⅓ mil. t hnědého uhlí v ceně 1301 mil. M. Z toho se najde cena 1 t kamenného uhlí = 10·06 M a cena 1 t hnědého uhlí = 2 45 M. Patrně podle ceny platila 1 t kamenného uhlí více než čtyři tuny hnědého uhlí. Čítáme-li tedy hnědé uhlí za poloviču proti kamennému, nadržujeme tím státům, které těží poměrně mnoho hnědého uhlí a to je právě v naší monarchii, kde více nežli dvě třetiny vytěženého uhlí připadají na uhlí hnědé. V Německu z vytěženého uhlí bylo jen 29·6% hnědého, ve Francii jest pouze zcela nepatrný zlomek uhlí hnědého.

17·2%, na Francii 4%, na malou Belgii 2·7%, na Rusko 2·2% a na všechny ostatní země už jen 5·2%). Podíl Rakousko-Uherska ještě během doby klesá; roku 1900 připadalo na naši monarchii přes 4%, roku 1895 přes 3·8%.

Poměrně na 1 obyvatele bylo vytěženo uhlí ročně (v období 1898—1909):

ve Velké Britanii . . .	55·54 q	ve Francii	8·73 q
ve Spojených Státech .	36·81 »	v Rakousko-Uhersku .	6·29 »
v Belgii	31·94 »	v Rusku	1·55 »
v Německu	24·50 »		

Z celé monarchie připadalo však na Cislajtanii výtěžku uhlí přes 85%, na Uhry ani ne celých 15%.

*

Výtěžek železa surového se hlavně řídí těžením uhlí — (a jen nepatrnější měrou podle bohatství rud; železné rudy se totiž dopravují k nalezištím uhelným). — V období dvanáctiletém 1898 až 1909 bylo vytěženo železa surového v mil. *t* průměrně ročně:

ve Spojených Státech . .	18·90	v Rusku	2·72
v Německu	10·08	v Rakousko-Uhersku . .	1·63
ve Velké Britanii	9·29	v Belgii	1·20
ve Francii	2·94		

(Světové těžení bylo asi 48·90 mil. *t*.)

Podíl naší monarchie na světovém výtěžku surového železa činí zrovna skoro tolik co při uhlí, totiž 3·3%.

Ze světového výtěžku připadalo: na Spojené Státy 38·7%, na Německo 20·6%, na Velkou Britanii 19%, na Francii 6%, na Rusko 5·6%, na Rakousko-Uhersko 3·3%, na Belgii 2·5% a na všecky ostatní země 4·3%.

Na jednoho obyvatele činil průměrný roční výtěžek:

ve Spojených Státech . .	220 kg	ve Francii	75 kg
ve Velké Britanii	214 »	v Rakousko-Uhersku . .	35 »
v Německu	169 »	v Rusku	22 »
v Belgii	167 »		

Množství vyrobené ocele bylo poněkud jinak rozděleno v průměru jedenácti let (1898—1908) rovně v mil. *t*:

ve Spojených Státech . .	15·544	ve Francii	1·948
v Německu	8·686	v Rakousko-Uhersku . . .	1·105
ve Velké Britanii	5·397	v Belgii	0·917
v Rusku	1·959		

(Světová výroba byla průměrně ročně asi 36¼ mil. *t*.)

Na Rakousko-Uhersko tedy připadaly by asi 3% ze světové výroby. (Na Spojené Státy 42·9%, na Německo 23·9%, na Velkou Britanii s Irskem 14·9%, na Rusko a Francii po 5·4%, na Belgii 2½%, na všechny ostatní země asi 2%.)

Tedy průměrně ročně na jednoho obyvatele připadalo by vyrobené ocele:

ve Spojených Státech	182 kg	ve Francii	50 kg
v Německu	146 »	v Rakousko-Uhersku	24 »
v Belgii	128 »	v Rusku	16 »

Z množství v monarchii vytěženého surového železa připadalo asi 28% na Uhry a 72% na Cislajtanii. Nepříznivější byl poměr Uher ještě při výrobě ocele.

*

Zrovna jako jsme to pozorovali při uhlí, podíl naší monarchie na výtěžcích surového železa a ocele se nápadně umenšuje. Tak ve dvanáctiletí 1898—1909 byl výtěžek surového železa v monarchii jen 3·3%, kdežto v r. 1880 byl ještě 4·2%, v r. 1890 3·4%, v r. 1907 už jen 3%. (Ovšem v r. 1907 byla všude značná nadvýroba železa, jenom v naší monarchii nikoli.) Podobně při výrobě ocele podíl naší monarchie byl v roku 1880 asi 3¼% ze světového množství, kdežto v období 1898 až 1908 byl už jen 3% a v r. 1907 klesl na 2·4% (arci v r. 1908 vystoupl opět nad 3%).

*

Jakkoli naše monarchie při těžení uhlí a při výrobě surového železa i ocele zůstává daleko za hlavními průmyslovými zeměmi evropskými i za Spojenými Státy americkými, jest její celkový podíl na světovém výtěžku přece obstojný; obnáší při uhlí a železe bezmála $3^1/_3$%, při oceli 3%. Ale při ostatních horních a hutních produkcích — (kovech zejména) — je podíl ten více než nedostatečný. Připadá na Rakousko-Uhersko v nejnovější době:

Ze světové výroby	mědi asi	1/7%	(na Německo skoro 4%)
» »	olova asi	1½%	(na Německo asi 15%)
» »	zinku něco přes	1½%	(na Německo asi 31%)
» »	cínu skoro	0	(na Německo asi 6% z cizích rud)
» »	zlata sotva	½%	(na Německo skoro 0)
» »	stříbra sotva	½%	(na Německo asi 2½%)
» »	niklu	0	(na Německo skoro 20%)
» »	platiny	0	atd.

Všechny tyto kovy se musí ovšem k nám z ciziny ve značných množstvích dovážeti. Celkem podílu ze světového výtěžku stále ubývá. Jedině trochu značněji se těží hliník (v Gastýně) a rtuť (v Krajině, asi od $^1/_8$—$^1/_6$ z celého světového výtěžku). Mimo kovy doluje se v Haliči na petrolej a v Čechách i na Moravě na tuhu. Ale tím se ovšem nedostatky jiného dolování jen zcela nepatrně dají hraditi a zůstává pro monarchii značný deficit velmi potřebných a nezbytných hutnických i hornických výtěžků, za které značné sumy jsme nuceni každoročně platit do ciziny.

Zejména také pro zemědělství nám scházejí nejdůležitější hnojivé soli, kterých má veliký nadbytek sousední Německo. Tak vytěžilo Německo v pětiletí 1905—1909 průměrně ročně draselnatých solí (kainitu a jiných solí draselnatých) 58·95 mil. q, z čeho bylo doma veliká většina spotřebována, průměrně ročně 50·37 mil. q. Také jiných podobných hnojiv (jako síranu ammonatého, různých fosforečných výrobků atd.) Německo má v hojnosti a vyváží z nich dosti do ciziny. Tím se dobře vysvětlují tamní zvýšené výnosy zemědělské a veliké pokroky rolního i lučního těžení v Německu vůbec, jelikož Německo pilně zlepšuje své hubené půdy umělými hnojivy.

Německo kromě toho přiváží značné množství cizích hnojiv. Ve tříletí 1908—1910 bylo přivezeno (po srážce vývozu) čistě průměrně ročně do Německa: 7·037 mil. q fosforečnanu vápenatého, 6·471 mil. q chilského ledku, 0·317 mil. q guana, 0·134 mil. q kostní moučky v úhrnné roční průměrné ceně asi 167 mil. M.

3. *Průmyslová výroba v naší monarchii proti cizině.*

Naše průmyslové těženi musí býti podstatně a rozhodně nepatrnější nežli v ostatních státech na západě evropském; neboť již nepoměrně menší podíl obyvatel věnuje se u nás průmyslu. Podle sčítání z r. 1900 bylo ze všech výdělečně činných zaměstnáno při průmyslu — (do čehož již se počítá hornictví i hutnictví) — v Cislajtanii 23·3% a v Uhrách 13·6%; v celé monarchii pouze 19½%. Ovšem od r. 1900 se nepochybně procento průmyslového obyvatelstva zvětšilo, ale v celé monarchii nebude jistě mnoho přesahovati průmyslové obyvatelstvo $^1/_5$ všech výdělečně činných (20%). Proti tomu bylo při průmyslu v Dánsku 25·2% (1901), ve Francii 31·7% (1906), v Nizozemí 33·7% (1899), v Německu 40% (1907), v Belgii 41·6% (1900), ve Švýcarsku 44·9% (1900), ve Velké Britanii asi 49% (1901) ze všech

výdělečně činných. Je tedy naše monarchie z oněch zemí daleko nejméně průmyslová a platí to nepochybně také o Cislajtanii samé; ovšem tím více je to pravdou o Uhrách, které jsou v průmyslovém těžení úplně odvisly od nás.

Ještě zřetelněji se to vidí, jak mnoho bylo používaných motorů při závodech průmyslových a obchodních (mimo dopravu železniční a paroplavbu). Tak podle sčítání 1907 bylo v Německu motorů těchto s celkovou energií 8·819 mil HP (koňských sil), v Belgii 1905 přes 0·900 mil. HP, ve Švýcarsku 1905 0·516 mil. HP, v Rakousku 1902 1·646 mil. HP, v Uhrách kolem r. 1900 jen asi 0·270 HP.

Podle toho na 1 mil. obyvatel připadalo HP v průmyslu a obchodu (s vyloučením dopravy): v Německu něco přes 142 tisíc, ve Švýcarsku asi 140 tisíc, v Belgii asi 123 tisíc, v Rakousku jen 62 tisíc, v Uhrách 14 tisíc; v Rakousko-Uhersku 42 tisíc.

Tyto okolnosti malého počtu v průmyslu činných lidí a poměrně nepatrného podílu činných motorů v průmyslu a obchodu jsou již neklamným znamením malé naší vyspělosti průmyslové.

*

Nejvyvinutější je v naší monarchii (a zvláště v Cislajtanii) průmysl zemědělského původu, totiž cukrovarnictví, pivovarství a lihovarství.

Cukru se vyrobilo v desetiletí 1900/01—1909/10 v mil. q průměrně ročně:

V Německu $18^{3}/_{8}$, v Rakousko-Uhersku $11^{1}/_{13}$, v Rusku $10^{1}/_{2}$, ve Francii $7^{15}/_{16}$, v Belgii $2^{1}/_{3}$, v Nizozemí $1^{2}/_{5}$. — Ze světové výroby cukru řepového i třtinového v desetiletí od 1900/01—1909/10 obnášející celkem $128^{1}/_{2}$ mil. q průměrně ročně vyrobilo se tedy v Rakousko-Uhersku 8·6 %, kdežto v Německu 14·3%, na Britskou říši připadalo 21%, na Spojené Státy 19·3%.

Piva se navařilo v pětiletí 1904/05—1909/10 mil. hl průměrně ročně:

V Německu $67^{3}/_{4}$, ve Velké Britanii asi 55, v Rakousko-Uhersku $22^{1}/_{2}$.

Líhu se vaří průměrně ročně mil. hl asi:

V Rusku $7^{1}/_{2}$, v Německu něco přes 4, ve Francii $2^{3}/_{4}$, v Rakousko-Uhersku $2^{1}/_{2}$, ve Velké Britanii $2^{1}/_{3}$.

Je viděti, že kromě výroby cukerní, ke které nejvíce přispívají země české, ani v zeměděl. průmyslu naše výkonnost není význačná.

Z ostatních velmi četných oborů průmyslových ještě dosti značně Cislajtanie vyniká v textilnictví (v kterém je zaměstnáno téměř 11% všeho průmyslového personálu i asi 15% všech koňských sil motorických). — Jaký je tu poměr našeho státu k ostatním zemím na př. při průmyslu bavlnářském, poznáváme z těchto výkazů o spotřebě bavlny a o množství vřeten v jednotlivých státech:

	spotřeba v mil. bal. 1909/10	vřeten v mil. 1911
ve Velké Britanii	3·054	53·9
ve Spojených Státech	4·707	28·5
v Německu	1·664	10·3
v Rusku	1·433	8·6
ve Francii	0·920	7·2
ve Východní Indii	1·498	6·2
v Rakousku	0·733	4·7
v Italii	0·675	4·2
v Japonsku	1·241	2·1
ve Švýcarsku	—· –	1½
v Belgii	0·198	1⅓

Z tohoto přehledu je viděti, že bavlnářský průmysl u nás je poměrně dosti vyvinutý, ačkoli zdaleka ne tak jako v Německu nebo ve Francii nebo ve Švýcarsku, zvláště když se považí, že Cislajtanie zásobí svými textilními výrobky zároveň i Uhry.

Proti 337.500 osob v průmyslech textilních zaměstnaných s motory s celkovou energií 251 tisíc HP v Cislajtanii (1902) bylo v Německu (1907) v textilních průmyslech 1,095.000 zaměstnaných s motory o 886 tisíc HP. Je tedy zaměstnaných textilníků v Německu 3¼krát více a motorických energií přes 3½krát větší množství než v Cislajtanii.

K tomu v Uhrách 1899 bylo ještě 13½ tisíce zaměstnaných s motory sotva 13 tisíc HP při textilním průmyslu. Tedy proti celé monarchii má v tomto průmyslu Německo asi trojnásobný počet zaměstnaných i as $3^1/_3$násobnou motorickou energii.

Nelze v tomto stručném náčrtku porovnávati již všechnu naši průmyslovou výrobu v ostatních odvětvích s průmyslovým těžením jiných západních zemí evropských. Zajisté by se objevila ještě nápadněji naše malá míra činnosti a zvláště také výkonnosti industriální. Ale velmi různé a namnoze nestejnorodé podrobnosti by to tolik nápadně nedolíčily, jako se to může prokázati z jiných hospodářských známek, na př. při různých dopravách a při obchodu zahraničním.

4. *Vnitrozemská doprava (železniční, poštovní, telegrafní a telefonní) v naší monarchii proti ostatním zemím.*

Jak mnoho jsme pozadu při ukojování svých hmotných potřeb za ostatní západní Evropou, toho dokladem nejpádnějším může býti intensita dopravy.

Především je k tomu vhodné srovnati železné dráhy, na kterých lze nejlépe ukázati naši značně menší vyspělost národohospodářskou.

Koncem r. 1909 byly délky a kapitál investovaný v důležitějších železných drahách (vyňaty jsou dráhy úzkokolejné, jakož i jiné nepatrnější železnice):

	délka	z toho tratí s dvojí kol.	kapitál invest. v mil. fr.
ve Velké Britanii s Irskem	37.300	55·7%	32.400
v Německu	57.400	37·9%	21.600
ve Francii	40.100	43·—%	18.000
v Rusku (1907)	62.700	22·2%	16.900
v Rakousko-Uhersku . .	39.600	11·1%	12.100
ve Spojených Státech . .	376.000	?	87.000

Vozba po těchto drahách za r. 1909 je znázorněna:

	lokomotiv	vozů osobních (v tisících)	vozů nákladních (v tisících)	dopravených os. na 1 km (v milionech)	tun na 1 km (v milionech)
ve Velké Britanii s Irskem	22·8	53·—	786·—	—	—
v Německu	25·8	53·4	536·1	31.500	45.600
v Rusku	18·8	19·5	432·9	18.900	53.700
ve Francii	12·—	28·9	338·2	16.000	20.900
v Rakousko-Uhersku	9·9	20·2	226·4	11.200	21.500
ve Spojených Stát. .	56·4	45·1	2116·8	48.900	366.500

Hospodářské výtěžky těchto drah za r. 1909 byly:

	hrubý příjem	vyd. provozovací	přebytek	kap. inv. se zúrokoval
	v milionech fr.			
v Německu	3240	2352	888	4·12%
ve Velké Britanii s Irskem	2967	1890	1077	3·33%
v Rusku	2177	1767	410	2·42%
ve Francii	1710	990	720	4·—%
v Rakousko-Uhersku . . .	1437	1037	400	3·3 %
ve Spojených Státech . . .	13829	11395	2434	2·8 %

Z těchto dat o železnicích je viděti, že z uvedených zemí naše dráhy jsou poměrně nejhůře vypraveny. Při dosti značném stavebním kapitálu celkovém mají nepatrné procento dvoukolejných tratí (jen poloviční co v Rusku, ani ne třetinu toho podílu

VYSOKÉ ŠKOLY OBCHODNÍ V PRAZE * KNIHOVNA

co v Německu, něco málo přes čtvrtinu co ve Francii a sotva pětinu co ve Velké Britanii). Podobně je patrný nedostatek lokomotiv, osobních vozů a zvláště vozů nákladních. Také vozba, — osobní zejména, —je dosti slabá. Celkovou dopravou zboží celá monarchie sice trochu předčí Francii, ale nesmí se při tom zapomínati, že ve Francii veliké množství masivního a lacinéhо zboží se dopravuje po vnitrozemských vodních cestách (po splavných řekách a průplavech) a že také dosti patrná část vnitrozemní dopravy bývá přebírána pobřežní dopravou námořní. Podobně k dopravě zboží v Německu jsou velmi výhodné a živé vodní cesty, kterých v naší monarchii vůbec skoro není (kromě malého kusu Labe a dosti nepatrné a málo významné plavby po Dunaji). Přes to jsou výkony drah v Německu při dopravě osobní asi $2^5/_6$krát silnější a při dopravě zboží $2^1/_8$krát značnější nežli v Rakousko-Uhersku.

*

Pro obchodní, hospodářský a kulturní ruch dále jsou velmi dobrým ukazovatelem pošty, telegrafy a telefony. Jak v tom směru je rozvinuta tato doprava všelikých zpráv, poznáváme z přehledů statistických za r. 1909 po případě 1910, při čemž se obmezujeme pouze na zásilky pošty listové (pořadí dle počtu dopisových zásilek bylo voleno):

V zemi	počet dopisových zásilek v mil.	počet obyv.	příjmy z pošt	vydání telegrafů a telefonu	přebytek
			v milionech franků		
ve Spojen. Státech .	12 668	91	992	1075	—·83
v Německu	6.334	$64^1/_2$	1078	804	274
ve Velké Brit. s Brit. .	5.159	$45^1/_4$	611	521	90
ve Francii	3.252	$39^1/_3$	202	296	106
v Rakousku	1.623	$28^1/_3$	200	171	29
v Uhrách	599	$20^3/_4$	91	58	33
[v Rakousko-Uhersku	2.222	$49^1/_{12}$	291	229	62]
v Rusku	1.257	135	439	228	211
v Italii	1.132	$34^1/_3$	126	83	43
v Belgii	704	7·4	51	49	2
v Nizozemí	517	$5^5/_6$	35	36	1
ve Švýcarsku . . .	402	$3^3/_4$	66	63	3
v Dánsku	163	2·7	32	31	1

Na jednoho obyvatele připadalo podle toho jednak dopisových zásilek, jednak ročního vydání ve francích:

	zásilek	fr.		zásilek	fr.
ve Spojených Státech . . .	139	11·8	v Dánsku	61	11·5
ve Velké Britanii s Irskem	114	11·5	v Rakousku	57	6·0
ve Švýcarsku	107	16·8	v Uhrách	29	2·8
v Německu	98	12·5	[v Rakousko-Uher. .	45	4·6]
v Belgii	95	6·6	v Italii	33	2·4
v Nizozemí	89	6·2	v Rusku	9	1·7
ve Francii	83	7·7			

Z tohoto sestavení výsledků je viděti, jak celá monarchie a zvláště Uhry zůstávají daleko za ostatními západoevropskými zeměmi při dopravě poštovní.

Není tomu jinak ani při telegrafech ani při telefonech. V jednotlivých zemích uvedených podle dat uveřejněných v r. 1910 v Bernu bylo (srovnáno dle počtu depeší):

V zemi	délka spojení v tisících	délka drátů km	přístrojů tisíců	depeší milionů
ve Velké Britanii	93·1	801·6	49·4	89·11
ve Francii	177·5	653·1	21·6	60·64
v Německu	258·5	1749·1	51·4	54·10
v Rusku	191·8	669·9	7·8	30·20
v Rakousku	44·4	222·1	9·9	19·84
v Uhrách	24·7	139·8	7·1	10·90
[v Rakousko-Uhersku	69·1	361·9	17·—	30·74]
v Italii	51·4	255·2	13·1	16·37
v Belgii	7·6	41·4	2·6	7·74
v Nizozemí	7·3	35·1	2·2	6·33
ve Švýcarsku	7·4	47·7	2·4	5·13
ve Švédsku	10·—	32·—	1·2	3·95
v Norsku	20·—	67·8	2·9	3·38
v Dánsku	3·6	12·2	9·4	3·06

Na 100 obyvatel připadalo tedy depeší

ve Velké Britanii s Irskem .	193	v Německu	84
ve Francii	154	ve Švédsku	73
v Norsku	144	v Rakousku	70
ve Švýcarsku	137	v Uhrách	53
v Dánsku	113	[v Rakousko-Uhersku	63]
v Belgii	105	v Italii	48
v Nizozemí	88	v Rusku	22

Z 80 stanic jiskrové telegrafie v Evropě známých (1910) bylo jich po 18 ve Velké Britanii a v Italii, 15 v Německu, 10 ve Francii, 5 v Norsku a jen 2 v Rakousko-Uhersku.

Pro telefony buďte uvedena tato data (sestavená dle počtu hovorů):

	hovoren tisíc	hovorů v milionech
v Německu	883·3	1519·4
ve Velké Britanii s Irskem	587·7	685·1
v Rusku	113·6	431·—
ve Švédsku	163·7	313·7
ve Francii	201·1	236·9
v Rakousku	81·7	184·2
v Uhrách	44·6	126·4
[v Rakousko-Uhersku	126·3	310·6]
v Italii	51·—	166·6
v Dánsku	80·4	149·4
v Norsku	53·2	115·3
v Nizozemí	48·8	93·2
v Belgii	38·—	90·2
ve Švýcarsku	69·9	45·6

Na 100 obyvatel připadalo tedy telefonických hovorů:

ve Švédsku	5770	v Belgii	1210
v Dánsku	5530	v Rakousku	650
v Norsku	4900	v Uhrách	610
v Německu	2360	[v Rakousko-Uhersku	630]
v Nizozemí	1600	ve Francii	600
ve Velké Britanii s Irskem	1450	v Italii	490
ve Švýcarsku	1240	v Rusku	320

5. *Doprava námořní v Rakousku a v monarchii proti cizině.*

Jakkoli ve všech odvětvích dopravy vnitrozemské — (zvláště také v dopravě vodní) — zůstáváme daleko za zeměmi západoevropskými, přece ještě při dopravě námořní naše opozdilost je nepoměrně citelnější.

Ukazuje nám to především světový přehled obchodního námořního loďstva.

Při tom počítáme nosnost plachetních lodí námořních vesměs, tak že ji redukujeme na nosnost parolodí v poměru, aby 4 tuny plachetní = 1 tuně parolodní; neboť v tom poměru nejméně parolodě překonávají lodě plachetní. Ostatně plachetního loďstva stále i absolutně ubývá a je ho zvláště málo u nás i v jiných zemích, které si svou plavbu námořní opatřovaly zejména až v novější době.

Obchodní loďstvo jednotlivých zemí vykazovalo koncem r. 1909 (u Ruska, Norska a Španělska koncem r. 1908, v Italii koncem r. 1907) v tisících tun netto (přepočítaných vesměs na

parolodě dle udaného poměru; u Spojených Států a Japonska se rozumějí tuny brutto):

ve Velké Britanii s Irskem	10.600	v Nizozemí	475
[v Britickém imperiu	11.720]	v Dánsku	450
ve Spojených Státech	2.800	ve Španělsku	430
v Německu	2.480	v Rakousku	350
v Japonsku	1.300	v Řecku	330
v Norsku	1.040	v Belgii	185
ve Francii	970	v Brasilii	135
v Rusku s Finskem	660	v Uhrách	114
v Italii	650	v Argentině	85
ve Švédsku	625	v Portugalsku	80

[v Rakousko-Uhersku něco přes 460 tisíc].

Je tedy Rakousko svým obchodním loďstvem pořadím na místě třináctém a Uhry až na místě sedmnáctém, celá monarchie na místě jedenáctém.

Námořní obchodní loďstvo celé naší monarchie nečiní ani 4% veškerého loďstva Britické říše a zdaleka ne ani pětinu loďstva Německého.

K horším výsledkům ještě dospějeme, když srovnáváme data nákladů lodních, které vepluly a vypluly v přístavech jednotlivých zemí.

Veplulo a vyplulo v tisících tun na lodích námořních (obchod pobřežní nepočítaje):

		z toho pod dom. vlajkou			z toho pod dom. vlajkou
ve Velké Britanii s Irskem	133.300	59·8%	v Belgii	28.600	12·6%
ve Spojených Stát.	77.300	22·4%	v Rusku s Fin.	28.100	16·3%
ve Francii	56.700	23·8%	v Nizozemí	27.700	37·—%
v Německu	44.600	49·1%	ve Švédsku	20.200	50·4%
v Japonsku	39.700	48·6%	v Dánsku	16.300	55·—%
v Italii	33.600	23·3%	v Norsku	9.000	56·5%
			v Rakousku	7.200	68·9%

Nepoměrně větší obchod námořní nežli Rakousko (s 7200 tisíc tun, z čehož 68·9% bylo obstaráno pod domácí vlajkou) měly ještě kromě toho tyto země v Evropě: Španělsko a Portugalsko, které jdou v pořadí hned po Italii, pak Řecko, ze zemí mimoevropských Brasilie, Argentina, Chile, Uruguay a Mexiko, jakož i mnohé kolonie britické (Kanada, Australie, a Východní Indie). O těchto zemích však není zcela přesných dat i nebyly tedy v hořejším přehledu určitými čísly uvedeny.

Při Rakousku je nápadným vysoké procento nákladů lodních pod domácí vlajkou. Vysvětluje se to nepoměrně velikými subvencemi, které stát vyplácí domácím loďařským společnostem. V rozpočtu na r. 1912 je věnováno od státu subvencí a podpor námořním plavebním společnostem přes $22^5/_8$ mil. K, tak že na každou tunu po rakouských lodích na moři vezenou připlácí stát ze svých pokladen celých 4·70 K! Zdali je správným podobné plýtvání státními penězi, které plynou z těžkých daní (na př. z daně ze soli nebo z petroleje nebo z denní potravy ve velkých městech atd.) na drahý luxus naší vlastní dopravy námořní, stojí zajisté za uváženou. To je zároveň důstojným doplňkem naší zbědované železniční politiky, kde na zúrokování státních železničních dluhů musí se každoročně z výnosu daní doplácet přes 100 mil. K, které nejsou výtěžkem provozu uhrazeny.

Doplňkem velmi poučným pro význam naší zámořské plavby jsou data o množství námořních nákladů určených do ciziny a přišlých z ciziny v jednotlivých evropských přístavech:

V zahraničním obchodu (s vyloučením plavby tuzemské) vyplulo a veplulo zboží v milionech tun (v r. 1909, po případě 1908):

v Antverpách	23·8	v Southamptonu	8·4	v Boulogne	4·8
v Hamburku	22·4	v Cherbourgu	8·1	v Bilbau	4·3
v Londýně	20·2	na Maltě	8·1	v Barceloně	4·2
v Rotterdamu	18·1	v Pireu	7·8	v Dunquerque	4·1
v Marseilleu	15·8	v Havreu	7·7	v Bordeaux	4·—
v Cardiffu	14·7	v Neapoli	7·1	v Amsterodamu	3·9
v Liverpolu	14·3	v Hullu	6·5	v Newportu	3·7
v Cařihradě	14·—	v Kodani	6·3	ve Rjece	3·7
v Lisaboně	14·3	v Bremách			
v Newcastleu	12·6	s Bremerhav.	5·5		
ve Funchalu	12·5	v Terstu	5·3		
v Gibraltaru	9·2	v Glasgowě	5·1		
v Janově	9·—				

Je tedy Terst mezi evropskými přístavy na místě třiadvacátém a Rjeka až na místě dvaatřicátém.

6. *Zahraniční obchod rakousko-uherský.*

Nejvíce se naše monarchie opozdila proti jiným — (i zcela malým) — zemím na západě Evropy svým zahraničním obchodem.

Spočítáme-li cenu dovozu z ciziny a vývozu do ciziny — čili jak krátce budeme říkati — cenu obvozu, jeví se nám v milionech franků:

	průměrný roční obvoz v desetiletí 1901—1910	průměrný roční obvoz v desetiletí 1891—1900	vzrůst v procent. proti předešlému desetiletí
ve Velké Brit. s Irskem	21.454	15.761	36·2%
v Německu	16.171	9.981	62·—%
ve Spojených Státech .	14.148	9.123	55·1%
ve Francii	10.155	7.709	31·7%
v Nizozemí[1]	9.531	6.077	56·8%
v Belgii	5.547	3.360	65·1%
v Rakousko-Uhersku .	4.653	3.980	16·9%
v Rusku	4.634	3.219	44·—%
v Italii	4.032	2.345	71·9%
ve Švýcarsku	2.367	1.652	44·3%
v Dánsku	1.244	779	59·8%

Jsme silně pozadu v zahraničním obchodě nejen za velikými státy Velkou Britanií, Německem, Spojenými Státy severoamerickými a Francií, nýbrž také za malými zeměmi za Nizozemím a za Belgií a jen nepatrně předstihujeme Rusko a Italii. Malé státy bez kolonií: Švýcarsko a Dánsko mají poměrně proti naší monarchii zahraniční obchod ohromný. Ale zvláště je nápadno, že náš zahraničný obchod, ačkoli byl již v minulosti dosti slabý a málo vyvinutý, přece velmi málo vzrůstá, daleko nejméně ze všech nahoře uvedených zemí. V naší monarchii stoupla cena obvozu od desetiletí 1891—1900 do 1901—1910 pouze o 16·9%, kdežto ve Francii o 31·7%, ve Velké Britanii s Irskem — ačkoliv tam byl už zahraniční obchod obrovský — o 36%, ve Švýcarsku o 43%, v Rusku o 44%, ve Spojených Státech o 55·1%, v Nizozemí o 56·8%, v Dánsku o 59·8%, v Německu o 62%, v Belgii o 65·1% a v Italii dokonce o 72%! Tady neplatí již pouze rčení, že kdo nepokračuje, jde nazpátek, nýbrž vidí se, že i pomalý pokrok se jeví znatelně citelným opozděním. Belgie, která byla cenou svého obvozu dosti silně za námi v desetiletí 1891—1900 — (náš obvoz měl tehdy cenu asi o 18½% vyšší) — předstihla nás v období 1901—1910 již o 19·2%.

Ale ještě jinak je vývoj našeho zahraničního obchodu velmi povážlivý. Přívoz z ciziny vzrostl totiž nepoměrně více než vývoz do ciziny, takže v posledním desetiletí cena přívozu celkem převýšila cenu vývozu. (Cena dovozu do Rakousko-Uherska z ciziny vzrostla za desetiletí o 22·9%, kdežto cena vývozu se zvětšila pouze o 11·4%.)

[1] Průměr pouze devítiletý od 1901—1909, protože data z r. 1910 mi nejsou známa.

Naše monarchie přešla nyní od zemí, které vykazují aktivní obchodní bilanci, mezi země s passivní bilancí obchodní. Nebylo by to nijak povážlivým zjevem, kdyby naše monarchie byla zemí věřitelskou; neboť tím by se právě vyjadřovala poplatnost ciziny vůči nám. Ale pro nás, kteří jsme silně do ciziny zadluženi a kteří jsme dříve dlužné úroky platili hlavně vývozem domácího zboží do ciziny, znamená passivní obchodní bilance, že se stále silněji zadlužujeme. Kromě dlužných úroků, které nedovedeme svými přebytky za vyvezené zboží uhraditi, přirůstá nám ještě více dluhů z cizozemského zboží neuhrazeného vývozem. Ovšem jsou možné i jiné úhrady dlužných povinností do ciziny nežli vyvezeným zbožím, ale pro naše zadlužení byl přebytek vývozu přece jen nejhlavnější položkou úhradní.

Passivní bilance sama o sobě není nijakou chorobou národohospodářskou. Naopak země, které mají mnoho pohledávek v cizině a které při tom ještě mnoho si vydělávají svým zahraničným sprostředkováním obchodu, dostávají tak od ciziny povinné platy ve formě zboží. Ale my jsme zemí dlužnickou a hospodářsky slabou a cizině silně poplatnou a tedy musíme si své úroky dlužné i jiné povinnosti uhrazovati především vývozem zboží. Poslední dobou však nové státní dluhy jak cislajtánské tak uherské patrně nemohly se rozprodati pouze věřitelům na domácím trhu i dostaly se nové i staré státní dluhopisy rakouské i uherské ve velikých sumách do ciziny. Za tyto nové dluhy přišla pak z ciziny úhrada nikoli jen přímo v hotových penězích, nýbrž z velké části hlavně ve zboží a tím se tedy vysvětluje nynější passivita naší zahraniční obchodní bilance.

Tedy nám passivní naše bilance tato ukazuje zřetelně dosti povážlivou naši chorobu; není sama sice neduhem, ale jest jeho určitým znamením (symptomem), že dosavadní svou chudobu a poplatnost si ještě přitužujeme děláním velmi povážlivých dluhů nových, kterými se podrobujeme k těžké poplatnosti cizím státům. To je tím povážlivější, že zároveň stoupla úroková míra našich výpůjček a že náš úvěr je jedním z nejhorších v Evropě.

Pro srovnání, jak kde vzrostl od desetiletí 1891—1900 do 1901—1910 vývoz i přívoz v jednotlivých státech, uvádíme procentuální přírůstky jejich, jakož i jaké jsou průměrné roční obchodní bilance. Poznačujeme při tom aktivní bilanci znaménkem + (t. j. vývoz větší než přívoz) a bilanci passivní znaménkem — (t. j. vývoz menší nežli přívoz):

v zemi	bilance zahran. obchodu mil. fr. 1891—1900	1901—1910	Vzrůst od desetiletí předešlého přívozu	vývozu
ve Velké Britanii s Irskem	— 3667	— 3988	31·—o/o	44·4o/o
v Německu	— 1268	— 1687	58·8 »	66·2 »
ve Spojených Státech . .	+ 1312	+ 2332	51·3 »	57·9 »
ve Francii	— 632	— 382	26·3 »	38·1 »
v Nizozemí	— 547	— 963	58·4 »	55·—»
v Belgii	— 262	— 669	71·6 »	57·5 »
v Rakousko-Uhersku . .	+ 176	— 22	22·9 »	11·4 »
v Rusku	+ 335	+ 908	29·2 »	56·—»
v Italii	— 176	— 664	86·3 »	55·2 »
ve Švýcarsku	— 270	— 389	43·4 »	43·1 »
v Dánsku	— 139	— 165	53·6 »	68·4 »

Pro náš přívoz z ciziny je sice přírůstek už dosti nápadně nejmenším — (jen Francie, Rusko a Velká Britanie se nám v tom směru poněkud přibližují; než i ve Francii je přece vzrůst ten znatelně větší než u nás), — ale daleko hůře se opozďujeme při vývozu. Přírůstek ceny našeho vývozu za desetiletí 1901—1910 proti desetiletí předešlému je pouze 11·4% a za Francií, kde po nás cena vývozu nejméně vzrostla, ociťujeme se již hojně pozadu; přírůstek ceny vývozu ve Francii byl 3½násobný než u nás. Ve Švýcarsku a ve Velké Britanii je procentuální vzrůst ceny vývozu skoro čtyřnásobný, v Italii i v Nizozemí a v Rusku skoro pateronásobný, v Belgii a ve Spojených Státech víc jak pateronásobný, konečně v Německu a v Dánsku šesteronásobný. Tedy stejným způsobem i země průmyslové i státy zemědělské překonávají nás nepoměrně svými pokroky v zahraničním obchodu, zvláště svým vývojem exportu. — Našli bychom sice jeden stát, ve kterém zahraniční obchod ještě hůře se rozvíjel než u nás, je to Španělsko. Ale tento soudruh v nezdaru nám zajisté bude malou útěchou, zvláště když povážíme, že Španělsko mezitím pozbylo skoro všech kolonií ke sklonku minulého století a tím jeho zahraniční obchod podstatně byl ochromen. (Ve Španělsku byla cena přívozu v desetiletí 1901—1910 průměrně ročně asi 964 mil. frs. a cena vývozu 900 mil. frs., kdežto v desetiletí 1891—1900 byla průměrná roční cena přívozu 875 mil. frs. a vývozu 849 mil. frs. Přibylo tam tedy v desetiletí 1901—1910 proti předešlému ceny přívozu jen o 10·2% a ceny vývozu o 6%, ceny celého obvozu 8·1%.[1])

[1] Ve Španělsku k tomu ještě od r. 1902 nebyla počítána do obvozu

Jakousi zajímavost měly by také ceny zahraničního obvozu měřené počtem obyvatel. Bylo totiž přibližně:

	obyvatel v milionech		prům. roční cena obvozu	v mil. fr.
	1895	1905	1891—1900	1901—1910
ve Velké Britanii . . .	39½	43½	15.761	21.454
v Německu	52⅜	60¾	9.981	16.171
ve Spojených Státech .	69	84	9.123	14.148
ve Francii	38⅔	39¼	7.709	10.155
v Nizozemí	5	5½	6.077	9.531
v Belgii	6⅜	7⅛	3.360	5.547
v Rakousko-Uhersku .	45	49½	3.980	4.653
v Rusku	110	130	3.219	4.634
v Italii	31¼	33½	2.345	4.032
ve Švýcarsku	3⅛	3½	1.652	2.367
v Dánsku	2¼	2⅝	779	1.244
ve Španělsku	18	19	1.724	1.864

Připadalo by tedy na jednoho obyvatele ceny obvozu zahraničního ve francích průměrně ročně:

	1891—1900	1901—1910
v Nizozemí	1210	1730
v Belgii	527	779
ve Švýcarsku	529	676
ve Velké Britanii s Irskem	399	493
v Dánsku	346	487
v Německu	191	266
ve Francii	199	259
ve Spojených Státech	132	169
v Italii	75	120
ve Španělsku	96	98
v Rakousko-Uhersku	88	94
v Rusku	29	36

Na tato poměrná čísla nelze klásti sice přílišný důraz, nicméně vystihují dosti zřetelně naši obchodní zapozdilost i naši poměrnou chudobu. V tom směru i Španělsko nás trochu předčí i zůstává za námi pouze Rusko. Než Rusko je sice velmi chudý stát, ale je při tom ohromnou državou, tvořící svět pro sebe a mohlo by si samo dosti dobře postačiti bez cizí výpomoci. My však jsme ve středu Evropy na rozhraní dvou světových civilisací: západní převážně průmyslové a východní silně zemědělské. Neuzavíráme se ani příliš proti cizině — (naše ochranná cla nejsou příliš vysoká) — a přece

---

cena drahých kovů, kdežto dříve se do něho počítala. V ostatních zemích se cena drahých kovů nepočítala ani do přívozu ani do vývozu.

náš podíl na světovém obchodu je tak žalostně nepatrný, že jen Rusko zůstává za námi. — Rusko se při tom uvědoměle aspoň uzavírá cizině svými vysokými, namnoze prohibitivními cly a může tak do jisté míry bez obavy činiti, protože je náramně rozlehlou, souvislou říší, v které se daří plodiny skoro všech různých klimatů. (Rusko si na př. vypěstuje dnes také velkou část spotřebované bavlny i jiných vláken jihozemských [juty], které se do ostatních evropských států přivážejí za veliké ceny z jiných dílů světa.)

Také pro naše pokroky je osudný ten fakt, že v období 1891 až 1900 Italie poměrnou cenou svého zahraničního obchodu byla dosti značně za námi, kdežto v období 1901—1910 nás už velmi nápadně předstihla. Že ani tu nerozhodují zámořské osady ani výhodná poloha u moře, je nejlépe patrno z příkladu Švýcarska, kde cena obvozu na hlavu je nepoměrně větší nežli v naší monarchii (jest víc než sedmeronásobná). Švýcarsko přece nemá kolonií a od moře je na všecky strany dosti daleko vzdáleno. Poměrně tak veliký obvoz Švýcarska vysvětluje se z části arci tím, že je to země turistická. Ale naše monarchie má přece také podobné přírodní krásy i dosti vyvinutou turistiku — (také pro svou hojnost světových lázeňských míst), — ale schází jí podobná obchodní, průmyslová i vůbec hospodářská čilost, jaká je domovem ve Švýcarsku.

7. *Celkový stav blahobytný v naší monarchii a státní jmění obou polovin říše.*

Z předešlých rozborů je už nepochybně zřejmo, že jak Cislajtanie tak zejména Uhry jsou proti ostatním státům evropským zeměmi zcela nezámožnými ano i chudými. Jejich zemědělství nedovede již ani zjednati dostatečně hojně potravy pro veškeré obyvatelstvo: V Rakousko-Uhersku připadá z domácí úrody na jednoho obyvatele ročně asi o 70 kg obilí (obilního ekvivalentu) méně nežli činí podíl z domácí úrody na jednoho obyvatele v Německu. Podobně i hůře snad je tomu při potravě masité. V Rakousko-Uhersku je na 1000 obyvatel asi o 40 kusů hovězího dobytka (jeho ekvivalentu totiž, kde počítáme 3 vepře = 1 kusu hov. dobytka) — méně nežli v Německu; a průměrná váha kusů je jistě v Německu značně větší. A toho všeho dociluje se v Německu při počtu zemědělských příslušníků *poměrně aspoň dvojnásob menším než u nás.* (V naší monarchii je

zemědělských příslušníků jistě přes $^4/_7$ obyvatelstva, kdežto v Německu příslušejí k zemědělství sotva $^2/_7$ obyvatelstva.)[1]

Jestliže do Německa při té poměrné hojnosti domácích potravin přiváží se ještě mnoho obilí, masa, másla, vajec a jiných všelikých požitků, a jestliže naše monarchie při své obmezené zásobě plodin a masa ještě z toho dovede pravidelně vyvážeti, svědčí tato okolnost sama jen tím více o naší nezámožnosti a veliké skrovnosti živobytí všeho obyvatelstva.

Ale tím hůře je tomu ve všech ostatních oborech těžení. Naše přírodní bohatství uhlí, železa i jiných kovů a hornin, jakož i jejich těžení bylo by zhola nepostačitelné pro státy pokročilejší. Jestliže uhlí poměrně jen málo přiváží*me* a jestliže ještě i něco železa vyvážíme, vysvětluje se to pouze nedostatečným rozvojem našeho průmyslu. Již ten fakt to hrozně osvětluje, že v Německu při výrobě průmyslové je upotřebeno strojových zařízení s počtem koňských sil 4½krát větším nežli v celé naší monarchii! Kromě toho Německo má hojnost jiných velmi důležitých kovů a nerostných hnojiv, jako zinku, olova, niklu, cínu, mědi, draselnatých a fosforečnatých solí, kterých se nám buď zcela nedostává, nebo kterých máme jen v tak skrovném množství, že je musíme také při našem nepatrném těžení průmyslovém hojně přivážeti z ciziny.

A nejhůře jsme se opozdili v dopravě i v obchodu. Ocítáme se v tom směru i za státy zcela schudlými, za jaký se považuje na př. Španělsko se svým nečetným a znuzeným obyvatelstvem.

A tím hůře je, že také státní naše hospodářství nemůže se vykázati žádným výnosným jměním. Jediný vydatnější majetek státní jsou státní železné dráhy v Cislajtanii i v Uhrách. Ale dráhy ty jsou passivní; v Cislajtanii se musí krýti stálé deficity z nich, přesahující až sto milionů ročně. A podobně je tomu v Uhrách. Kromě drah státy naší monarchie nemají už jiného výnosného jmění, které by stálo za zmínku. Státní doly jsou totiž podobně nevýnosné jako státní dráhy a musilo býti v jednotlivých až těžení zastaveno neb aspoň se značně omezilo (na př. v Příbrami). Také jiné podniky státní (pošta, státní tiskárny, mincovny atd.) neposkytují značnějších výtěžků; při poště se vykazuje sice jakýsi skrovný čistý výtěžek, ale nepočítá se při tom, jak veliké kapitály

[1] Hustota zemědělských příslušníků je v Rakousko-Uhersku asi 45 na 1 km² (celková hustota asi 79 lidí na 1 km²); v Německu je hustota zemědělských příslušníků pouze 34 na 1 km² (celková hustota 120 lidí na 1 km²).

jsou v tomto dopravním ústavě investovány a jaké se ještě investovati musí.

Zcela jiná situace je v Německu ve všech jednotlivých státech. Prusko má čistého výtěžku ze svých drah od 450 až 500 mil. M ročně a z ostatního jmění (ze státních polností, lesů, dolů, bankovních ústavů a jiných závodů) přes 125 mil. M. Při tom veškeré státní dluhy se páčí na 10.000 mil. M a připočítáme-li k tomu ještě asi 3000 mil. M jako podíl pruský z německého říšského dluhu, činilo by zatížení státním dluhem pruským 13.000 mil. M. Na tento dluh jsou nutny úroky roční něco přes 420 mil M, tak že čistým výnosem státního jmění se uhradí nejen všechny dlužné úroky ze státních dluhů, nýbrž zbývá nad to veliký přebytek na hrazení správních vydání asi přes 150 mil. M ročně. A stejně příznivá ano příznivější je situace finanční také v ostatních státech německých.

V naší monarchii vzrostly státní — (i jiné veřejné) — dluhy do závratné výše a nejsou jich úroky kryty leč jen z nepatrné části čistým výnosem státního jmění. Veškeré státní dluhy cislajtánské činí skoro 13.000 mil. K s ročním břemenem úrokovým přes 520 mil. K a státní dluhy uherské se páčí přes 7000 mil. K s ročním úrokovým břemenem 280 mil. K. Tedy státní dluhy monarchie vyžadují ročně již přes 800 mil. K úroků, což je roční zatížení na hlavu asi 16 K. Při veliké chudobě našeho obyvatelstva je to tím více na pováženou, jelikož státní vydání nejsou již v rovnováze se státními příjmy a nová zatížení státních rozpočtů se nemohou hraditi jinak než novými státními dluhy.

Ale o tom je potřebí již v samostatné další úvaze promluviti.

II.

Překotný vzrůst státního hospodářství v Cislajtanii proti ostatním státům. Těžké zdanění chudiny v Rakousku. Zneužívání státního úvěru a selhávání jeho.

1. *Státní vydání rakouská a jich vývoj hlavně v nynějším století.*

V r. 1867 před rozdělením monarchie ve dva samostatné státy mělo celé Rakousko-Uhersko ročního vydání 846·8 mil K. A v tom ještě bylo zahrnuto 38·2 mil. K válečné náhrady Prusku a asi 29·6 mil. K na stavbu nových železnic. Odečteme-li tyto položky, v tehdejší době arci zcela mimořádné, zbývalo by 779 mil. K všech řádných státních vydání pro celou monarchii! — V následujícím roku 1868 Cislajtanie sama měla jen 478½ mil. K ročních příjmů.

Jak důkladně se to změnilo za 44 let od těch dob! Jak titěrnými jeví se tehdejší výdaje státní proti nynějším! — Podle prozatímního rozpočtu říšskou radou přijatého v červenci 1912 budou státní vydání cislajtanská obnášeti celkem asi 3050 mil. K (béře-li se zřetel na potřebné jejich doplnění vzhledem ke zvýšenému společnému rozpočtu celé monarchie). — Tedy v době 44 let vzrostla státní vydání cislajtanská na sumu 6·4násobnou.

Tento vzrůst našeho státního hospodářství je úplně bezpříkladný. Porovnejme jen s tím francouzský státní rozpočet. Ke sklonku vlády Napoleona III. činila francouzská státní vydání 2100 mil. frs, kdežto přijatý rozpočet pro rok 1912 vykazuje okrouhle vydání asi 3500 mil. frs. Vzrostla tedy francouzská státní vydání pouze o 67% za touž dobu, co cislajtanská se zvýšila na sumu téměř $6^1/_2$-násobnou. Ovšem k francouzskému rozpočtu dlužno přičísti ještě vedlejší rozpočtová vydání (budget annexé) na železnice a jiný majetek státní. Ale i s tím vším nepřesahuje francouzský budget mnoho přes 4000 mil. frs a tedy se sotva zdvojnásobil proti dobám za Napoleona III. Kromě toho ve Francii státní moc je mnohem širší ve svém rozsahu nežli u nás; tam není tak finančně důležitých autonomních hospodářství, jakými jsou u nás jednotlivá království a země. Ve Francii stát na př. vydržuje sám obecné i jiné školství, pokud náklad na ně se uhrazuje z veřejných prostředků.

Nejpovážlivějším je při tom, že tento úžasný vzrůst státních vydání připadá hlavně až do posledního desetiletí (od r. 1902), ba vlastně nejvíce do posledního pětileti (od r. 1907). Uvidí se to, sestavíme-li státní vydání, počínaje rokem 1882. Podle rozpočtů byla státní rakouská vydání v milionech korun (zlomky milionů jsou opomíjeny):

roku	1882	1895	1898	1902	1907	1911	1912
milionů K	1025	1330	1498	1715	1891	2882	3050

V poměrných číslech znázorněn bude tento vzrůst:

roku	1882	1895	1898	1902	1907	1911	1912
	1000	1298	1462	1673	1845	2811	2975

Za 30 let (1882—1912) se státní vydání téměř ztrojnásobila. Ale tento úžasný vzrůst urychlil se právě v nejnovější době. V třinácti prvých letech (1882—1895) stoupala vydání ještě dosti mírně, celkem jen o 29·8%;[1] kdežto v dvaceti prvých letech

[1] V téže době však francouzská státní vydání vzrostla pouze o 11% a ve Velké Britanii s Irskem jen o 7%.

(1882—1902) vzrostla vydání o 67·3% (za sedm let 1895—1902 o 29%, tedy téměř o tolik procent, co v předešlých třinácti). V posledním desetiletí (1902—1912) činil vzrůst státních vydání 77·8%, o mnoho procent více nežli za celých předešlých dvacet let a *v posledním pětiletí byl vzrůst úžasný*: *61·3%*. Tedy v tomto pětiletí (1907—1912) přibylo státních ročních vydání 1159 mil. K, o mnoho více, nežli činil celý státní rozpočet v r. 1882.

Naše státní vydání přibližně přes 3300 mil. frs ročně zůstávají již nepatrně za francouzskými 3500 mil. frs.

Na hlavu připadá pak v Rakousku asi 113 frs státních výdajů, kdežto ve Francii pouze asi *88* frs. Ovšem bylo by nutno k francouzskému rozpočtu připočísti ještě výdaje na státní dráhy francouzské, ale i s tím by podíl státních vydání francouzských činil pouze něco málo přes 100 frs na hlavu, tedy o několik frs ročně méně, nežli v Cislajtanii. K tomu ještě dlužno u nás přičísti obrovská vydání zemská, okresní, obecní a na jiné samosprávné účely, která ve Francii jsou nepoměrně skrovnější, nežli u nás. — Tak se všemi vydáními departementů, arrondissementů a jiných korporací (kromě obcí) byla všechna veřejná vydání ve Francii na r. 1912 4.498 mil. frs rozpočtena; což je pouze 114 frs na hlavu.

V Anglii na r. 1912/13 veškera potřeba státní je rozpočtena sotva na 187 mil. £ = 4488 mil K, což činí asi jen 96 K na hlavu.

A jak bychom se chtěli rovnati ve státních vydáních s Francií nebo Anglií, když jsme proti nim o tolik chudší? Za vlády Napoleona III. byl francouzský rozpočet státní značně více než čtyřnásobný proti cislajtanskému; dnes se oba rozpočty skoro sobě rovnají.

Cislajtanský státní rozpočet je kromě toho velmi neupřímně sestavován. Četná a veliká jeho vydání se v něm ani neobjevují neb aspoň ne v plném svém dosahu. Tak na př. všechna veliká vydání na výzbroj vojska, na stavbu válečných lodí, na úpravu vodních toků, na zbudování drah, které jistě nebudou dávati žádného čistého výnosu, na doplnění telefonní a telegrafní sítě a podobná jiná kryjí se novými výpůjčkami a do rozpočtů se nejvýše zařazují úroky z těchto výpůjček. Ale všechna tato t. zv. mimořádná vydání nejsou nijak mimořádnými, nýbrž opakují se pravidelně a pouze to by mohlo býti při nich mimořádným, že požadavky ty stále jen rostou. Tedy opravdu

upřímně sestavený rozpočet musil by udávati vydání ještě nepoměrně vyšší. Že se tak upřímně nerozpočítává, pro to je víc než dostatečným vysvětlením a důvodem, aby se zakryly obrovské deficity, které hrozí utlačiti a rozrušiti všechno naše hospodářství veřejné.

Nevyličují se tím zde nijak snad pesimisticky naše finance. Nepopíratelná fakta sama dosti zřetelně mluví:

Od r. 1901 do r. 1912 bylo vydáno (dle Plenerovy řeči v panské sněmovně 3. července 1912) celkem 1746 mil. K nových rent rakouských, nepočítaje v to všechny železniční dluhy, které byly buď převzaty od soukromých společností, nebo které byly nově vydány na uhrazení koupě nebo stavby státních drah. To znamená tedy, že průměrný roční schodek státního hospodářství za těchto 11 let činil přes 158 mil. K. Také na r. 1912 Plener odhadoval státní schodek na 112—118 mil. K. V tom ještě nejsou však obsažena zcela bezpečná překročení rozpočtů od společného ministerstva vojenství, jakož i jiná jen na čas odložená nezbytná vydání.

Jak se mnoho hodlá ještě hřešiti na úvěr, je viděti z různých plánů pro nejbližší budoucnost. Ministerstvo vojenství bude žádati na doplnění dělostřelectva, na houfnice, na vzducholodi a jinou výzbroj prozatím asi 275 mil. K; na stavbu válečných lodí se potřebuje také několik stovek mil. K, — ale pevné číslo se ještě úplně nezná. Na regulace vodních toků a na vodní dráhy nepostačí snad ani 400 mil. K. Obrovských investicí bude potřebí na řádné opatření a vypravení státních drah. Ale bude nutno kromě toho vystavěti také celou síť vedlejších drah, které stát musí garantovati, nebo na které přímo musí sehnati stavební kapitál a dráhy ty budou po většině bez výtěžku nebo přímo pasivními i svým provozem.

Celkem se tu jedná o kapitály přesahující daleko tisíc milionů K a to pro nejbližší doby. Pouze úroky z těchto nových dluhů budou vyžadovati ročních vydání na 60 i více mil. K. K tomu na zlepšení postavení státních zřízenců — a patrně i důstojníků — bude potřebí ohromných sum (jistě silně přes 100 mil. K ročně). Brannou reformou zvýší se vydání na společné záležitosti v monarchii pouze pro r. 1913 o 65 mil. K, i další stupňování výdajů těch je nepochybné. Sociální pojišťování bude od státu vymáhati jistě přes 100 mil. K ročně, — dojde-li ovšem vůbec k němu. — Podobně také finance zemské a jiné samosprávné jsou v úplném rozkladu a stát jim nějak vypomoci musí. Neučiní-li tak v čas, budou pozdější nutné oběti mnohem horší a těžší.

Není tedy naděje, že by se vydání státní dala nějak zmenšiti, ba ani nelze doufati, že by se jejich přílišně rychlý vzrůst dal jen poněkud zastaviti. Ženeme se jakoby po nakloněné ploše, vydání narůstají přímo jako záhubné laviny. Jaký toho bude konec, těžko lze přehlédnouti. Je skutečně obava, aby z toho nebyl naprostý úpadek státní a všech ostatních veřejných hospodářství. Jak to zhoubně působí na úvěr, je viděti z toho, že státní, zemské a jiné komunální úpisy vůbec nelze odbýti.

2. *Příčiny rostoucích vydání státních.*

Že výdaje státní v Rakousku tolik vzrostly, pro to jsou velmi mnohé příčiny a důvody.

Především byla dříve státní péče o hmotné a kulturní zájmy obyvatelstva příliš chatrná a zhola nedostatečná. Jenom některé doklady nám to důkladně ozřejmí: Z pošty, telegrafů, telefonů a z poštovní spořitelny bylo ročních příjmů rozpočteno:

v roku	1867	1895	1912
mil. K	5·6	85	přes 200

Tedy za 45 let jsou tyto příjmy skoro 36násobné.

Vydání na dráhy hlavně státní (ministerstvo železnic) obnášely:

v roku	1892	1907	1912
milionů K	144	304	762

Tedy za dvacet let (1892—1912) vydání na železnice vzrostlo na sumu 5·3-násobnou a za pět let posledních (1907—1912) na sumu 2½násobnou, což se vysvětluje převzetím největších soukromých drah ve vlastnictví státní (na př. severní dráhy Ferdinandovy, české severní dráhy, dráhy státní společnosti, severozápadní dráhy, všech těch v posledním pětiletí). —

Jiná příčina vězí ve všeobecném zdražení životních potřeb. Stát tím zejména je nucen platiti dráže veškery četné služby, kterých potřebuje: platy státních zřízenců se zvýšily, mzdy stouply a také věcné potřeby skoro vesměs se zdražily.

Ale vysvětlení to nestačí však pro samo poslední pětiletí, kdy celkem úkoly státní příliš nevzrostly, ani se nezvýšily platy státních zřízenců. Neboť vyloučíme-li, co stát vydává na státní dráhy (vydání ministerstva železnic), ze sum státního rozpočtu, objeví se nám následující rozvoj státního hospodářství od r. 1907:

Vydání ministerstva železnic bylo:

v r.	1907	1911	1912
mil. K	304	750	762

proti tomu všeho vydání státního bylo:

v r.	1907	1911	1912
mil. K	1891	2882	3050
poměrně	1000	1524	1613

Tedy rozpočteno bylo vydání bez ministerstva železnic:

v r.	1907	1911	1912
mil. K	1587	2132	2388
poměrně	1000	1344	1505

Nebéřeme-li tedy zřetel na silně zvětšená vydání železniční a vyloučíme-li je ze státního rozpočtu, pozorujeme, že ostatní rozpočet státní vzrostl za pět let o 50½% a za poslední rok o celých 12%. A při tom nejsou v rozpočtu na r. 1912 obsažena vydání na výzbroj vojenskou, ani na stavbu válečných lodí — (to hradí se novými dluhy).

Lépe se již vysvětluje narůstání státních vydání jednak zvýšenými nároky společné vlády, jednak úžasně stoupajícím státním dluhem. Právě pro r. 1912 činí zvýšené požadavky jenom u ministerstva vojenství a zemské obrany, pokud je kryje Rakousko, asi 70 mil. korun. Na nový dluh přibylo 11 mil. K vydání, v čem nejsou obsaženy mimořádné úvěry, které se kryjí z přebytků a hotovostí státních pokladen.

Jinak ve všech oborech státní správy požadavky stále se stupňují. Jednotlivé země, zvláště české, byly vládami zcela macešsky odbyty, i naléhají tedy, aby dřívější opomenutí byla napravena. Ale tím bývá vzbuzena žárlivost také těch zemí, které dříve byly lépe opatřeny (země alpské) a země ty činí nároky na podobné zvýšení státních vydání, jako ony země, dosud zanedbávané. Podobně kdykoli některý národ, jehož kulturní a hospodářské potřeby dosud nebyly řádně opatřeny, vymůže si po dlouhém boji napravení některých starých křivd, ozvou se hned privilegovaní národové, aby se jim dostalo podobného nadělení.

Když na př. zřídí se nějaká nová, nejvýše už potřebná škola česká, Němci v Čechách nebo na Moravě žádají hned podobný ústav pro sebe, třeba by jich už měli nadbytek. — Když se chce konečně upraviti nějaký vodní tok v českých zemích, dostaví se hned zástupci zemí alpských s podobným požadavkem, ačkoli se tam dosud na stavby vodní spotřebovalo nepoměrně více nežli u nás atd.

Velmi mnoho pro vzrůst státních vydání přičiňuje také způsob hospodaření se státními podniky, jakož i přílišné zbyrokratisování a scentralisování veřejné správy. Naše státní dráhy na př. mají ne-

poměrně větší vydání na týž výkon, nežli státní dráhy pruské a německé vůbec.

Pro rok 1912 je na státní dráhy rakouské rozpočteno mimo náklad na státní železniční dluhy a mimo státní příspěvky garantovaným drahám asi 720 milionů korun, začež obnáší celkový dopravní výkon 5.860 milionů kilometrů vozových. (Vozovým kilometrem rozumí se výkon: železniční vůz dopraviti na vzdálenost 1 km.) Patrně tu jeden vozový kilometr by stál 12·3 h (haléře). Na německých drahách však bylo v r. 1909 vykonáno 26.612 milionů vozových kilometrů, a celkové vydání na to bylo 2007 mil. M, tedy na 1 vozový km 7·54 pfeniku, asi $8^5/_6$ h. K d y b y s e b y l o v y d a l o v N ě m e c k u n a k a ž d ý v o z o v ý k i l o m e t r s t e j n ě j a k o v R a k o u s k u, b y l b y t a m p ř e b y t e k p r o v o z u o b n á š e j í c í 836 m i l. M p r o m ě n i l v e z n a č n ý d e f i c i t a s i 114 m i l. M.

Ovšem naše dráhy jsou tak nerozumně spravovány, že vedle územních ředitelství (teritoriálních) jsou ve Vídni ještě ředitelství bývalých soukromých drah (severní dráhy Ferdinandovy, rakousko-uherské státní společnosti a severozápadní dráhy) a k tomu v Praze ředitelství České severní dráhy. Na př. do Prahy ústí dráhy p o d l é h a j í c í č t y ř e m r ů z n ý m ř e d i t e l s t v í m (pražskému, spol. státní, severozápadní a české severní dráhy), pro něž by přirozeně dosti bylo ředitelství jediného, ovšem jen do takové vzdálenosti od samé Prahy, aby tím přehled provozu se příliš neztěžoval.

Že tento smíšený systém různých ředitelství zcela nesoustavně zřízených byl vůbec zaveden i zachován, vysvětluje se jednak národními nároky rakouských Němců, aby procento zřízenců německé národnosti bylo nejen neztenčeno, nýbrž ještě vzrostlo, jednak jsou tím vinny požadavky obce vídeňské, aby se všecka správa scentralisovala v hlavním a sídelním městě.[1] Ale tato nesoustavnost a přílišné scentralisování správy železniční mstí se právě nedostatečným a zmateným výkonem dopravním. Naše dráhy potřebují z těch příčin mnohem více zřízenců, které stát musí pak velmi hubeně platit, a jejich dopravní výkon je pak mnohem nedokonalejší nežli v soused-

[1] Pro Vídeň byla vystavěna »Vídeňská městská dráha« (»W i e n e r S t a d t b a h n«), aby se Vídeň vyrovnala Berlínu, který má ovšem zcela jiné dopravní potřeby. Tato luxusní dráha s provozovací délkou pouhých 37·9 km vykazuje roční p r o v o z o v a c í s c h o d e k od $1^5/_8$ až do $1^7/_8$ mil. K. S ročními úroky jejího ohromného kapitálu stavebního, na něž stát přispívá největší částí, obnáší státní roční schodek z této dráhy $11^1/_4$ mil. K.

ním Německu. Pro přílišný náklad provozovací a z nemístného spoření na druhé straně nebylo ani pořízeno s dostatek provozovacího parku, jak to bylo již v předešlých úvahách prokázáno, ani nebylo postaráno o náležité vybudování drah (počtu kolejí, staničních zařízení, skladišť a jiných budov atd.). Tím všecka naše železniční doprava vázne a její provozovací náklady tím více jen rostou.

Podobné přehmaty se dějí také v celé ostatní správě veřejné, jak státní tak i samosprávné (autonomní). Všecko úřední jednání bývá náramně těžkopádným a je spojeno se zbytečnými náklady. Stát trpí přebytkem úřednictva, kterému se nicméně ukládá příliš mnoho po většině zbytečné práce; přílišný byrokratism tedy zdražuje, ale i zhoršuje všecku státní správu. A k tomu se pojí četné i různé nedostatky celé samosprávy, jakož i časté rozpory mezi správou státní a samosprávou, které podmiňují další nové náklady veřejné, ale zároveň celá administrativa stává se tak složitější, nejistější a také se podstatně zhoršuje.

Nejvíce rostou ovšem vydání společná na vojsko a na námořní loďstvo.

Na společné záležitosti monarchie bylo rozpočteno pro celou monarchii:

v r.	1899	1911	1912
asi	330	540	620 mil. K

(Čísla ta jsou vesměs neurčitá, jelikož různými mimořádnými výdaji, dodatečnými úvěry a překročením povolených vydání se výsledky rozpočtů každého roku valně mění.) — Za třináct let se tato vydání zvýšila o 88%!

Na rakouskou zemskou obranu vedle toho bylo povoleno v rozpočtu na rok 1899 50·5 mil. K, na rok 1911 97·1 mil. K, tedy za 12 let o 92% více! Nyní však po rozmnožení počtu nováčků vydání ta vzrostou ještě nepoměrně proti předešlým letům.

Na státní dluhy cislajtanské bylo úroků rozpočteno:

v roce	1909	1910	1911	1912
mil. K	355·9	406·2	450 (asi)	460 (asi)

Vzrůst těchto vydání za tři leta asi o 104 mil. K a snad o více je zajisté ohromující, i když béřeme zřetel na nové dluhy železniční, které v nich jsou obsaženy.

3. *Státní vydání cislajtanská proti ostatním hlavním zemím (velmocím) evropským.*

Také v jiných čelných státech pozoruje se veliký vzrůst státních vydání, zejména v Německu a v největším jeho státě v Prusku. K pruskému rozpočtu připočítáváme (podle poměru obyvatel) asi 61·9% rozpočtu německé říše. (Při tom nutno vyloučiti z vydání říšských, co se z nich přikazuje jednotlivým státům z různých říšských důchodů.)

Podle toho připadalo by společně všech státních a říšských vydání na Prusko (řádných i mimořádných):

v roku[1]	1882	1895	1910
mil. M.	1360	2422	5246
poměrnými čísly	1000	1781	3857

Patrně státní vydání pruská vzrůstala nepoměrně rychleji ještě nežli v Cislajtanii. Ale Prusko má proti tomu ohromné zdroje příjmů ze svých různých státních podniků a ze svého nahromaděného státního jmění: Veškery státní řádné příjmy pruské (bez říšských příjmů) činily podle rozpočtu na r. 1910—11 3504 mil. M a z toho na pruské státní dráhy připadalo 1994½ mil. M (skoro 57%) a na ostatní důchody ze státního jmění 593 mil. M (čili téměř 17%). Tedy bez mála tři čtvrtiny státních příjmů pruských jde na účet státních podniků nebo státního jmění a obrovským jejich vzrůstem je zároveň podmíněn vzrůst všech ostatních vydání. Jen něco přes 26% státních vydání hradí se jinak nežli výnosem ze státního jmění a ze státních podniků — (tedy hlavně daněmi a správními poplatky). —

Jak zcela jiné a výhodnější je pak hospodaření státní v Prusku proti Cislajtanii, poznáme, když se súčtují úhrady na vojenskou a námořní moc i na zahraniční záležitosti podle rozpočtů cislajtanských a německých: V Rakousku-Uhersku bývá užito na krytí společných záležitostí výnosu cel a zároveň činil nad to v r. 1911 podíl cislajtanský, cly neuhrazený, asi 234½ mil. K. V tom ovšem nejsou obsaženy veliké nové náklady branné reformy ani nebyly do toho zahrnuty mimořádné výlohy na výzbroj pozemní i námořskou kryté novými výpůjčkami. Proti tomu byl čistý výnos drah (provozovací bez ohledu na úrokování železničních dluhů) rozpočten asi na 90 mil. K, čistý výnos státních lesů, statků (i náboženskému fondu patřících), ze státních dolů, továren a z jiných podniků (ze státní tiskárny, z mincovny, puncovních úřadů atd.) byl rozpočten asi na 13 mil. K. Dále byl čistý

[1] Rok budgetní tam počíná 1. dubnem a končí 31. březnem roku následujícího.

výnos pošty, telegrafu a telefonu a poštovní spořitelny preliminován asi na 22 mil. K, a podíl na zisku Rakousko-Uherské banky činil sotva 5 mil K. Tyto všecky podnikatelské čisté výtěžky a výnosy rakouského státního jmění páčily se tedy asi na 130 mil. K. Tím se krylo vydání na společné záležitosti monarchie (v podstatě na zahraniční záležitosti a společnou moc) až na sumu 105 mil. K, k čemu přistupovalo by neuhrazené vydání na zemskou obranu cislajtanskou asi 96 mil. K.

Tak tedy po srážce cel, po úhradě všech výdělkových a výnosových výtěžků, plynoucích ze státních podniků a ze státního jmění, zbývalo v Cislajtanii r. 1911 hraditi na zahraniční záležitosti a na brannou moc asi 200 mil. K čistých vydání kromě ostatních mimořádných nákladů a kromě vydání způsobených brannou reformou.

Proti tomu byla situace v Prusku takováto:

Na r. 1910—11 bylo v říšském německém rozpočtu zařazeno čistých vydání v mil. M:

na zahraniční záležitosti asi	19
na vojsko	786
na námořnictvo	330
dohromady	1135

od čehož odečtemež:

čistý výnos cel	69
čistý výnos pošt, telegr. a telefonů	69
čistý výnos říšských drah, říšské tiskárny a z říšské banky	37

zbývalo by tedy hraditi nekrytého schodku z těchto říšských záležitostí podobných společným záležitostem v Rakousku-Uhersku asi 402 mil. M.

Z toho počítejme na Prusko 61·9% (podle poměru obyvatel), tedy asi 253 mil. M.

Prusko však mělo na r. 1910—11 rozpočteno čistého přebytku ze státních drah 449·7 mil. M a z ostatních státních podniků a ze státního jmění 119·4 mil. M, tedy dohromady 569 mil. M. Odečteme-li od toho, co by Prusko musilo doplácet na společné záležitosti podle způsobu cislajtanského, zbývalo by mu nicméně ještě 316 mil. M ročního přebytku na ukrytí všech vlastních státních vydání. Tím by téměř zaplatilo všechny povinné úroky ze svých státních dluhů až na nepatrný zlomek asi 18 mil. M ročně. (Úroky ze státních dluhů

pruských činily dle rozpočtu na r. 1910—11 asi 340 mil. M.) Tak velice příznivě jeví se finanční situace pruská proti rakouské.

Rakousko mělo totiž před uzákoněním branné reformy r. 1911 po srážce všeho čistého výnosu cel a výtěžků ze státního jmění a ze státních podniků ročního čistého vydání na společné záležitosti (na zahraniční věci a na brannou moc společnou i vlastní zeměbranu) asi 200 mil. K, což po přijetí branné reformy a všech nutných doplňcích na zbrojení nyní se zvýší ještě snad až na 300 mil. K ročně. K tomu se pojí nutné úroky ze státních dluhů roční sumou 460 mil. K (po odečtení uherského příspěvku). Tedy celkové čisté vydání na společné záležitosti a na úroky státních dluhů v Rakousku, pokud není uhrazeno cly a výtěžky ze státního jmění a podnikání, činilo by ročně 660 až snad 760 mil. K ročně.

Proti tomu Prusko po srážce cel a výtěžků ze státního (a říšského) jmění a podnikání mělo ročního čistého vydání na tytéž záležitosti a na úroky státních dluhů i s podílem (61·9%) na úrocích říšských dluhů jen sotva 133 mil. M ročně (= asi 156 mil. K).

Připadalo by tedy v Rakousku na tyto potřeby čistých oním způsobem neuhrazených vydání vojenských i na dluhy na každého obyvatele 23 K až téměř 27 K ročně, kdežto v Prusku jen sotva 4 K ročně na každého obyvatele. Při tom je obyvatelstvo v Prusku nepoměrně zámožnější nežli v Rakousku.

Proti Německu a Rakousku státy v západní Evropě, totiž Francie a Sjednocené království (Velká Britanie s Irskem), nemají značnějšího jmění státního a také státní podnikání se tam omezuje na nejnutnější nejmenší míru. (V Anglii pouze pošta, telegraf a v nejnovější době i telefon jsou státními, ve Francii jest kromě toho ještě něco státních lesů a dosti málo státních drah.) Proto také státní vydání anglická a francouzská zejména nevzrůstají tak úžasným způsobem jako u nás nebo v Německu.

Podle rozpočtů byla státní vydání ve Francii:

v roku	1882	1895	1912
mil. frs	3040	3380	3500

Ovšem, jak už bylo řečeno, jest ještě v novější době zvláštní rozpočet státního jmění francouzského (hlavně státních lesů a drah) »budget annexé«, který v dřívějších dobách (1882, 1895) byl obsažen v celkovém státním rozpočtu. K tomu přistupují rozpočty departementů a arrondissementů, pokud pro ně francouzské sněmovny povolují samosprávné přirážky k daním přímým (t. zv. »centimes additionels«). V době posledních deseti let všecka tato vydání sněmovnami povolovaná rostla takto:

v roku	1903	1908	1912	1913	
mil. frs	3528	3910	4498	4665	(návrh)
poměrnými čísly	1000	1108	1276	1322	

Státní (a jiná veřejná) vydání francouzská tedy za posledních 10 let vzrostla jen o 3·2% (proti 77·8%nímu vzůstu ci lajtanskému) a za posledních pět let o 19·3% (proti 61·3%nímu zvětšení cislajtanskému)! Při tom i ve Francii byla v posledních letech postátněna veliká dráha západní (Chemin de fer de l'ouest). Těmi výdaji jsou však kryty zároveň potřeby, které u nás připadají na účet rozpočtů zemských a okresních. Celkové zatížení veřejnými výdaji na jednoho obyvatele je ve Francii mnohem menší nežli v Rakousku.

Zajisté rozpočet francouzský vykazuje v r. 1912 na úroky státních dluhů přes 900 mil. frs, na vojsko domácí, koloniální i na výzbroj válečnou 920 mil. frs a na válečné loďstvo 423 mil. frs. Tedy téměř plná polovice všech státních (a departementálních) vydání francouzských připadá na tyto zcela neproduktivní účely. — Francie si ovšem takový luxus při svém bohatství může snadněji dovoliti, nežli Rakousko.

Ve Velké Britanii s Irskem byly státní rozpočty na roky budgetní (počínající 1. dubnem):

v roku	1882	1895	1902	(1903)	1911	1912	
mil. £	86	92	161	(151)	179	187	(návrh)

(rok 1903 přidán, jelikož to byl normální rozpočet v míru, kdežto v rozpočtu 1902/03 jsou ještě válečná vydání následkem událostí jihoafrických).

Poměrnými čísly jeví se vzrůst státních vydání anglických:

v roku	1882	1895	1902	(1903)	1911	1912
	1000	1070	1872	(1756)	2081	2174

Státní rozpočty anglické vzrůstají ovšem dosti silně, hlavně následkem zbrojení a stavby válečných lodí, ale zároveň i pro zvýšenou

péči sociální (starobní renty, sociální pojišťování atd.). Nicméně v posledních deseti letech vzrostla rozpočtová anglická státní vydání jen o 16%, a pokud hledíme k normálním letům v míru, za devět posledních let (1903—1912) pouze o 23·8%. [Ovšem konečný rozpočet na rok 1912/13 i s dodatečnými lodními úvěry bude ještě o něco vyšší.] Při počtu obyvatel asi $46^1/_2$ mil. připadaly by na každého obyvatele asi 4 £ nebo 96 K státních vydání v sjednoceném království. Ovšem v Anglii jsou kromě toho velká vydání samosprávná (local government) vedle státních, ale sotva poměrně větší než v Rakousku. — Vydání na vojsko a námořní loďstvo stouplo v Anglii nyní na $77^1/_2$ mil. liber šterl. (= =1860 mil. K). V r. 1894/5 nečinila vydání ta ještě ani 40 mil. liber (= 960 mil. K).

Ke konci uvedena buďte ještě státní vydání v Rusku a v Italii. — Na rok 1912 bylo v Rusku rozpočteno státních vydání všech (řádných i mimořádných) 2835 mil. rublů, což při počtu asi 160 mil. obyvatel vydalo by na každou duši 17¾ ruble ročně (= 45 K).

Italský rozpočet na rok 1912/13 (rozpočtový rok jako v Německu nebo ve Velké Britanii s Irskem počíná 1. dubnem) vykazuje státních vydání 2567 mil. lir; tedy při počtu 34½ mil. lidí asi 74½ liry na každého obyvatele (sotva 71 K) ročně.

Patrně má Rakousko poměrně největší státní vydání — (podle počtu obyvatelstva měřeno). V Prusku sice připadá (i s podílem říšským) ještě vyšší vydání státní než v Rakousku, asi 131 M (= 154 K) na hlavu. Ale z toho vydání by připadlo na státní podniky (na vlastní pruské i s podílem říšských), které jsou velmi výnosné, ročního příspěvku na každého obyvatele přes 62 M, čímž se roční vydání pro ostatní státní potřeby snižuje pod 69 M (asi na 81 K). Odečteme-li v Rakousku provozovací vydání drah a jiných státních podniků v rozpočtené sumě asi 33 K na hlavu, zbývá nicméně ostatních vydání asi 73 K na každého obyvatele, jen o málo menší než v Prusku. To však je vyváženo našimi velkými vydáními zemskými, která u nás velmi mnoho úkolů přejímají, jež jsou finančně hrazeny státem v Prusku. Tak na př. zemský rozpočet moravský vykazuje asi 20 K vydání na každého obyvatele. Proti tomu jsou rozpočty provinciálních hospodářství v Prusku zcela nepatrné a ještě z valné části se uhrazují státními úděly, tak že jsou do jisté míry obsaženy již ve státních rozpočtech. Proto ani v Prusku tato

veřejná vydání (u nás státní a zemská) nedosahují vydání rakouských.

Podle rozpočtů na rok 1912 (po případě na rok 1912/13, tam totiž, kde se rozpočtový rok počíná 1. dubnem) připadalo by ročního státního vydání na každého obyvatele:

v Rakousku	106 K
ve Francii sotva	100 »[1]
ve Sjednoceném království	96 »
v Italii	71 »
v Rusku	45 »

Nezámožné Rakousko vydává tedy na své veřejné potřeby poměrně nejvíce a zajisté musí také veřejná břemena u nás nejvíce tížiti. —

4. *Daňové výnosy a daňové obtížení v Rakousku.*

Poněvadž státní jmění a státní podniky v Rakousku dávají pouze nepatrné výtěžky, které zdaleka nestačí ani na krytí dlužných úroků ze základních (investovaných) kapitálů věnovaných na ony podniky, musí se většina vydání státních krýti čistým výtěžkem berní. Tento čistý výtěžek byl v posledních letech v milionech korun:

V roku	ze státních daní přímých	ze státních daní nepřímých bez cel	dohromady
1902	290	609	899
1907	335	738	1073
1908	346	779	1125
1910	367	826	1193

K tomu ještě přibyl výnos cel v r. 1910 na 171 mil. korun (a v r. 1908 na 149 mil. K). Celkové státní zatížení daňové (čistý výnos po srážce bezprostředních výloh a restitucí) činilo tedy v r. 1908 asi 1274 mil. K a v roce 1910 asi 1364 mil. K; stouplo tedy za dvě léta, ve kterých se sazba daní nezvýšila, něco přes 7%. Od těch dob vzrostlo břemeno daňové hlavně zvýšeným dovozem potravin clu podléhajících a zvýšením ceny tabákových výrobků jistě mnohem značněji. Celkem však výtěžky daní daleko nerostou tak rychle, jako přibývá státních vydání.

Výnos státních daní přímých nutno však doplniti ještě daněmi autonomními. Kromě osobní daně z příjmů podléhají všecky ostatní přímé daně samosprávným přirážkám. Tyto samosprávné přirážky násobí ještě značněji státní břemeno daňové. Možno

[1] Ve Francii připočítáváme i »budget annexé«.

odhadovati průměrné zdanění s různými přirážkami (zemskými, okresními, obecními, školními, kostelními, obchodních komor atd.) nejméně asi na 2½násobné té výše, jaká se jeví ve výsledcích státního zdanění. Tím by všecky veřejné daně přímé dosáhly sumy jistě značně přes 800 mil. K, i když hledíme k tomu, že osobní daň z příjmů samosprávným přirážkám nepodléhá. Připadá tedy daňového břemene přímého v Rakousku jistě přes 28 K na hlavu.

Z daní přímých nejtěžší daní je ovšem domovní daň z bytného (čili, jak obecně se zove, činžovní).

Ve velikých městech je sazba daně té přímo zdrcující. Obnáší totiž sazba státní daně až 19½% z hrubého nájemného.[1]

Samosprávné přirážky činí k ní nejméně asi 150% předepsané daně přímé (bez ohledu na státní slevu jedné osminy), tak že celá daň by činila nejméně asi 52½% hrubého nájemného. Ano v jednotlivých městech ještě značně bývá vyšší.

Daň ta ovšem nepostihne pravidelně vlastníka domu, nýbrž přesune se na nájemníky, kteří v domě bydlí. Že majitelé domů sami činžovni daně neplatí, dá se snadno prokázati. Pravidelně totiž kapitál v činžovních domech uložený nese nejen obvyklé úroky (hypotekární), nýbrž při tom cena domů ještě po většině rychle a značně vzrůstá. Aspoň je tomu nepochybně tak v městech s přibývajícím obyvatelstvem. Proto je domovní daň činžovní sice dle způsobu svého ukládání přímou daní (vyměřovanou z důchodu vlastníkova), ale ve skutečnosti je to daň spotřební, kterou musí zaplatiti ti, kteří v cizím domě bydlí, vyšším nájemným. Je tomu zrovna tak, jako při jiném spotřebním zboží, které je zdaněno (při cukru, lihovinách nebo soli), že daň zaplatí spotřebitel vyšší prodejní cenou zboží kupovaného.

Jak rychle daň ta roste, vidí se z úředních výkazů o dani činžovní (podle rozpočtu předloženého říšské radě na r. 1912):

v roku	výnos daně v mil. K	výnos daně v poměr. číslech
1900	59·694	1000
1902	67·758	1135
1904	73·285	1228
1906	78·207	1310
1908	84·274	1412
1910	91·757	1537

[1] Z hrubého nájemného je dovoleno totiž sraziti 15% a ze zbytku se vyměří daň 26⅔% a slevuje se z daně osmina.

Za deset let vzrostla tedy daň činžovní o 53·7%! Zvyšované přirážky samosprávné k ní vypisované pomáhají také při téže státní sazbě daně státní daňový výtěžek dále stupňovati. Majitelé domů obyčejně vyšší přirážky obecní (nebo jiné samosprávné) dobudou si od svých nájemníků vyšším bytným a z toho pak ovšem je také později vyměřována vyšší daň a tím opět navzájem výtěžek autonomních přirážek vzrůstá.

Jak daň činžovní krutě postihuje chudé rodiny, nejlépe nám znázorní nějaký číselný příklad. Dejme tomu, že jistá rodina sedmičlenná (otec, matka a pět dítek) má ročního důchodu 1600 K. Pro takovou rodinu je průměrně nájemné za byt ve větším městě sotva menší — (spíše větší) — než 400 K. Takový byt bývá při tom nedostatečný a stěží i zřídka kdy vyhovuje nejprimitivnějším zdravotním požadavkům. Z toho bytného však nejméně polovina připadá na činžovní daň a samosprávné přirážky k ní. Tedy celých 200 K ročně zaplatí taková chudá rodina na pouhé dani činžovní. A při tom se ještě skoro ve všech městech vybírá zvláštní obecní činžovní daň (činžovní haléře) z bytného; obyčejně to bývá 3 až 6 haléřů z každé koruny nájemného, což by činilo 12 až 24 korun další samostatné obecní daně bytové.

Také jiné přímé daně se přesunují. Na př. výdělková daň se obráží ve vyšší ceně všech živnostenských výrobků; daň pozemková aspoň se může někdy přesunouti na cenu zemědělských plodin i živočišných potravin atd. Ale tyto podíly daní nejsou už nikdy zdaleka tolik tísnivé, jako tomu bývá u daní a přirážek domovních.

Podobně osudně bývá břemeno daňové rozděleno daněmi nepřímými, že postihne především nezámožné obyvatelstvo. U nás jsou zvláště těžké daně spotřební na nejnezbytnější úkoje chudiny mířené. Jsou to zejména: daň ze soli s čistým výtěžkem ročním přes 30 mil. K — (která každého chudáka postihuje přímo vyšší sazbou než boháče, jelikož chudí pravidelně více musí soliti); — daň z petroleje s výnosem přes 24 mil. K ročně od chudšího obyvatelstva placená; daň z cukru s ročním výnosem 150 mil. K; daň z masa asi 18 mil. K ročně; daně celní (na obilí, kávu, čaj a jiné požitky obecně užívané) jistě přes 100 mil. K ročně. Všecky tyto daně postihující denní spotřebu nejchudších vrstev vynášely státu ročně asi 330 mil. K (r. 1910 tu brán za základ), čili asi 11½ K na hlavu. Ale nad to zvláště citlivé je zdražení potravin v tak zvaných městech uzavřených následkem potravní daně (na chléb, obilí, vejce, máslo, maso

atd., ano i na uhlí), která státu vynáší pachtovného sice jen 6 mil. K ročně, která však se stupňuje obecními přirážkami a značnými výlohami výběrčími. Zajisté není mnoho čítáno, když se odhaduje zdanění touto potravní daní pro ona uzavřená města průměrně na pět až 6 korun z hlavy ročně. Kromě své absolutní velikosti je daň ta hrozným obtěžováním obecenstva a věru celkem nepatrný výtěžek její pro stát by mohl býti bezpečně oželen vůči všem obtížím a hrozným sociálním křivdám, které daň ta způsobuje.

Možno tedy tvrditi, že průměrné zatížení oněmi spotřebními daněmi na nejnutnější a nezbytné životní potřeby obnáší při velkoměstském obyvatelstvu nejméně 17 K na hlavu ročně. Pro rodinu sedmičlennou, jak jsme ji dříve předpokládali, s příjmem ročních 1600 K znamenalo by to roční obtížení 120 K asi. K tomu zatížení daní domovní a přesunutými daněmi přímými (zdražením všech výrobků a potravin) asi 220 až 230 K. Tedy takováto sedmičlenná rodina s 1600 K ročně je nucena zaplatit z toho tak skrovného důchodu státu a jiným veřejným hospodářstvím asi 350 K berní, tedy téměř 22% z ročního důchodu tak nedostatečně vyměřeného bývá stráveno berněmi, které vším právem lze tvrditi, že vyssávají chudinu.

Než to není zdaleka obtížením celým. Aby podobná rodina jen tolik procent daní platila, nesměl by žádný její člen ani píti lihovin ani by nesměl kouřiti, ani by nesměl uzavírati žádných právních nebo jiných jednání, která jsou podrobena poplatkům nebo povinnosti kolkové, nebo která vyžadují zakročení veřejné moci. Také by nesměl žádný člen její nikdy se zúčastniti hry v malé loterii. Ale takových rodin vůbec snad není. Ať si soudí kdo o spotřebních zvycích dani podrobených (o pití piva, kořalky a lihovin jakož i o kouření atd.) jakkoli přísně, tolik je jisto, že daně na tyto zvyky spotřební ukládané především zase postihují chudinu nejtíže a že se tím břemeno daňové na každou hlavu a tedy na každou i chudou rodinu povážlivě stupňuje.

Tak výnos státní daně kořaleční byl v r. 1910 97 mil. K, z ostatních vedlejších dávek na líh a lihoviny asi 2 až 3 mil. K, výnos daně pivní blízko 80 mil. K a čistý výnos z monopolu tabákového je rozpočten na r. 1912 203 mil. K (následkem zvýšených cen mnohem výše než v r. 1910). Tedy z tabáku a lihovin těží stát ročně jistě přes

380 mil. K, čili od 13 až do 14 K na hlavu. Patrně tedy rodina (sedmičlenná), v které by byla průměrná spotřeba těchto požitků, byla by dále ještě zdaněna 90—100 K ročně. Tím tedy celkové daňové zatížení rodiny, jež by nedovedla se odříci oněch pochybných požitků a která by jim hověla jen průměrným dílem, stouplo by až na 450 korun ročně, čili z důchodu 1600 K zdanění by činilo 28% asi. (K tomu by ovšem přibyly četné dávky obecní a jiné samosprávné, pokud stíhají všeobecnou spotřebu.)

Ale týž stát, kterému tak dobře se podařilo zdaniti chudé a nezámožné obyvatelstvo, nedovedl zároveň nikterak podobně postihnouti lidi zámožnější a bohaté. Jediné daně, které se nedají tak snadno přesunouti na spotřebu, totiž daň osobní důchodová (u nás zvaná nepřesně »z příjmů«) a daň dědická, které by hlavně nejvíce přinesly od lidí bohatých, jsou u nás velmi málo výnosnými.

Daň osobní z příjmů vynesla za r. 1910 v Rakousku jen 85½ mil. K (tříletý průměr 1908—1910 dal by výnos jen 77 mil. K), — a daň dědická dala výtěžek sotva 28½ mil. K. Jak úžasný byl proti tomu výtěžek těchto daní ve Velké Britanii s Irskem. Podle výkazů britských dala »income tax« (daň důchodová přibližně podobná naší osobní dani z příjmů) za rozpočtový rok 1911/12 výnos 44·8 mil. £ = 1075 mil. K a daň dědická za týž rok vynesla 25·4 mil. £ = 610 mil. K. Byl tedy výnos osobní důchodové daně ve Velké Britanii víc jak 12½násobný, daně dědické asi 21½násobný nežli v Rakousku. Dohromady obojí daň (důchodová i dědická) daly v Rakousku roční výtěžek 114 mil. K (za r. 1910), kdežto ve Velké Britanii s Irskem 70·2 mil. £ = 1685 mil. K (za rozpočtový rok 1911—12),[1] tedy celkem výtěžek asi 14¾násobný než v Rakousku.

Na hlavu připadalo by osobní daně důchodové a daně dědické dohromady: v Rakousku pouze 4 K, ve Velké Britanii s Irskem přes 36½ K.

Tedy ve Velké Britanii je výtěžek těchto daní na každého obyvatele víc jak devaterónásobný proti Rakousku. To svědčí ovšem jednak o úžasném průměrném bohatství anglického občanstva proti rakouskému, jednak ovšem

[1] Data z rozpočtového roku 1910—11, která by se lépe časově shodovala s rakouskými, nebylo lze uvésti, jelikož příjmy toho roku nebyly pravidelné následkem nepovoleného rozpočtu na r. 1909—10 a proto také následkem velkých nedoplatků, které byly vyrovnány teprve v r. 1910—11.

také o větší daňové morálce a o lepším postihování bohatších lidí berními orgány.

U nás ovšem žádný chudý nebo málo zámožný poplatník nedovede ujíti pořádnému vyměření daní přímých, za to se jim znamenitě dovedou vyhnouti lidé velmi zámožní a bohatí. Důchody a jmění chudých jsou u nás všem velmi dobře patrny, nikoli však stejnou měrou důchody a jmění lidí velmi zámožných a bohatých.

Nad to počíná sazba daňová u »income tax« teprve celkovým ročním důchodem nad 160 liber šterlinků = 3840 K, kdežto u nás osobní daň z příjmů se platí již při důchodu nad 1200 K ročně. — V Anglii malá dědictví vůbec daně dědické jsou prosta, u nás se musí ze sebe menší pozůstalosti platiti daň plnou sazbou. Tím ještě ostřeji vyniká rozdíl bohatství anglického proti naší chudobě, jakož i ta skutečnost, že daň důchodovou i daň dědickou zaplatí v Anglii opravdu především lidé bohatí neb aspoň zámožnější, což se u nás nijak tvrditi nedá. (Také v Prusku osobní daň důchodová vynesla asi čtyřnásob více nežli u nás;[1] tam arci sazba daně té počíná již od 900 M ročně = 1058 K. Ale v Německu není zdaleka tolik tíživých daní nepřímých jako u nás v Rakousku.)

Že naše berní spravedlnost má namnoze ještě zcela feudální měřítko, pro to lze mnoho dokladů uvésti. K osobní dani z příjmů přispěl majetek pozemkový (tedy především majetek velkostatkářský) pouze jedinou třináctinou ($^1/_{13}$) čili z celkového výtěžku daně té nepřipadalo ani celých 7 mil. K (6½ mil. K) ročně na důchod všech zemědělců. Ovšem menší zemědělci zdaňují se dosti přísně, nikoli tou měrou však zemědělci zámožní a velkostatkáři. Na velkostatek z jeho důchodů pozemkových (zemědělských a lesních) připadá jen zcela mizivý zlomek z celkového výtěžku osobní daně z příjmů.

Za to však velkostatek přijímá od státu veliký roční dar přímo z kapes poplatnictva placený. — T. zv. »hospodářským lihovarům« dostává se mimo veliké jiné výhody, že je jim totiž přidělen kontingent lihový, podléhající nižší dani o 20 K z 1 hl, ještě zvláštního daru, bonifikací státních 7½ mil. K ročně, které se přímo platí vlastníkům velkostatkářských lihovarů z výnosu daně kořaleční. Jedná se tu jen skoro o lihovary velkostatkářské; neboť v Čechách průměrná výměra vlastních pozemků k jednomu hospodářskému lihovaru

[1] Ovšem v Prusku bylo 40 mil. lidí proti 28½ mil. v Rakousku. Na každého obyvatele připadal výnos daně v Prusku trojnásobně větší než u nás.

patřících činila asi 450 ha (asi 2300 měřic) a v Haliči přes 610 ha (3150 měřic asi). Sem tam sice také některý společenský rolnický lihovar má přidělený kontingent, ale proti velkostatkářským lihovarům je to pouze mizivý podíl (v novější době ostatně již zřídka kdy se podaří pro takové společenské rolnické lihovary vymoci příslušný kontingent). —

Velkostatkáři tedy v lihovém kontingentu, z něhož platí mnohem nižší daň a v bonifikacích, přímo ze státní pokladny placených, dostávají ročně od státu na 20 millionů K. Nahrazuje se jim vrchovatě, co odvedli státní pokladně dohromady na dani pozemkové i na osobní dani z příjmů. Patrně zbylo v Rakousku velmi mnoho ze středověkého nadpráví feudálním pánům, kteří nejen že fakticky (třeba ne formálně) jsou prosti daní, nýbrž nad to berou ještě značné důchody ze státní pokladny. Podobná »L i e b e s g a b e« byla také velkostatku dávána až do nejnovější doby v Německu, ale byla přece nyní aspoň zrušena. Doufejme, že i u nás stát stejně se rozhodne po vzoru německém odstraniti tyto přežitky feudalismu, které ho stojí do roka tolik obětí.

5. *Uhrazování státních deficitů novými dluhy státními.*

Jakkoli státní daně v Rakousku již tak hrozně utlačují chudinu, i jakkoli se všude tolik spoří na kulturních vydáních, i tam se skrblí, kde by nutno bylo vydávati na státní podniky těžební, nebo na povznesení obecného blahobytu, nepostačily nicméně pravidelné státní důchody přímo šílenému rozběhu státních vydání. To platilo zejména již od r. 1899 až do r. 1910. Ale tento nedostatek státních důchodů je zvláště citelným teprve po r. 1910, v kterém státní příjmy podle rozpočtu povolené vynesly 2681 mil. K, jimiž se má čeliti vydáním nejméně asi 3100 mil. K v r. 1912 (s bezpečnými překročeními rozpočtů). Lze tu očekávati vydání za dvě léta o 15·6% větší nežli byly příjmy, které jen pomalu rostou. Tedy schodky po roce 1910 budou jistě stále větší, a nezbude než čeliti jim novými těžkými a výnosnými daněmi.

Jaké byly výsledky státního hospodaření až do r. 1910? O tom podává přehled zpráva rozpočtového výboru sněmovny poslanecké (v r. 1912) následující obraz: V š e c h n y d e f i c i t y s t á t n í o d r. 1899—1910 p o o d e č t e n í v š e c h p l a t ů a v ý l o h n a u p r a v e n í m ě n y, p o s t á t n ě n í s o u k r o m ý c h d r a h a n a s p l á c e n í d l u h ů č i n i l y d o h r o m a d y 1375¾ m i l. K, č i l i p r ů m ě r n ě r o č n ě a s i 112 m i l. K.

Z těchto deficitů sice šlo na účet různých t. zv. »investicí« asi 717 mil. K, ale při tom nejednalo se o investice, které by se státní pokladně snad nějak vyplácely, nýbrž naopak o díla, jichž provozování a udržování vyžaduje spíše dosti mnoho nových státních vydání. To zejména platí o nových vodních stavbách neb o stavbách alpských tratí a nevýnosných lokálních drah. Ale ani mnohé postátněné dráhy neuhrazují všecky náklady kapitálové, které na ně mimo rozpočet byly učiněny, nejsou opravdu výnosným majetkem státu. V tom smyslu by se zajisté také ještě značná část státních železničních dluhů a dluhů státem garantovaných musila připočísti k oněm 1376 mil. K, které na uhrazení deficitů musily se krýti novými výpůjčkami. K zaplacení skutečných schodků budgetních bylo ovšem nutno vydati mnohem větší sumy státních dluhopisů, protože se prodávaly značně pod nominální výší.

Mnohem hůře se však jeví ještě tyto výsledky státního hospodaření, když se obmezíme na posledních pět let pozorované periody (1906—1910).

Podle státních uzavírek rozpočtových byly vykazovány takovéto výsledky v mil K:

v r. 1906	přebytek	119·9
v r. 1907	»	44·5
v r. 1908	»	14·5
v r. 1909	schodek	87·9
v r. 1910	»	5·9

V odporu s tím však zjistil rozpočtový výbor následující výsledky v mil. K:

v r. 1906	schodek	skutečný	celého	státního	hospodaření[1]	17
v r. 1907	»	»	»	»	»	107
v r. 1908	»	»	»	»	»	189·1
v r. 1909	»	»	»	»	»	292·2
v r. 1910	»	»	»	»	»	237

Tedy státní schodky za těch pět let (od 1906—1910) dohromady činily 942⅓ mil. K, proti předstíraným přebytkům v úhrnné sumě asi 84²/₃ mil. K. Byla tedy situace státního hospodaření předstírána asi o 1027 mil. K za pět let příznivěji, nežli jakou skutečně byla. Vlády totiž vydávaly nové veliké půjčky, zhoršovaly stav státního

[1] Tyto schodky se vypočetly podle stavu státních pokladen po součtování výsledků státem spravovaného jmění a když od státních vydání byly odečteny výlohy na úpravu měny a na postátněné dráhy a když se zároveň bral zřetel k výtěžkům nově vydaných dluhů.

jmění a zmenšovaly hotovosti státních pokladen, a tím místo průměrného každoročního schodku 188½ mil. K v onom pětiletí objevoval se roční přebytek průměrně skoro 17 mil. K. Tím ovšem se dělala nálada a připravovala se půda k novým velikým vydáním, zejména na pozemní vojsko a na válečné loďstvo! Ale lze takové počínání zváti správným, nebylo to klamáním samé říšské rady a všeho rakouského poplatnictva?

Jaké budou však schodky r. 1911 a r. 1912? O tom je prozatím těžko dělati předpovědi. Na r. 1909 bylo státních vydání povoleno rozpočtem 2406½ mil. K. — (Skutečně bylo vydáno podle rozpočtu 2883$^{2}/_{3}$ mil. K, mimo rozpočet pak 197¼ mil. K; skutečných příjmů podle povoleného rozpočtu bylo 2609·4 mil. K.) — Na r. 1912 je dosud povoleno rozpočtem kolem 3050 mil. K, tedy rozpočtená vydání jsou povolena o 643½ mil. K větší, než r. 1909 (celkem větší o 26¾% za tři léta)! A přece skutečný deficit za rok 1909 stoupl až na 292·2 mil. K. Z toho se dá již přibližně asi souditi, jak ohromný nás asi čeká skutečný deficit na r. 1912.

Taková je tedy situace státního hospodaření. Říšská rada povoluje stále nová veliká vydání; na př. sluší poukázati na sama společná vojenská vydání, která vzrostou v době čtyř let (do r. 1912) nejméně o 200 mil. K ročně, při čem nejsou vyloučena další nečekaná překvapení. Ale na úhradu se nijak nepomýšlí; dosud se tak dělo stálým dlužením.

Ale je tato cesta úhrady, třeba velmi povážlivá, stále ještě volná? Uvidíme, že nikoli. Úvěr selhává a jistě musí selhati na dobro, jakmile by se stát odvážil na trh s velikými novými půjčkami. Ale kde sebrati potřebné peníze? O to se prozatím nestarají ani vlády ani zástupci lidu, žije se, jak se říká, z ruky do úst jen; jak bude dále, to nestojí za přemýšlení!

A to jsou jen prozatím státní finance, kterým se až do této doby velmi dobře vedlo; kdo však pamatuje na ostatní potíže všech různých financí samosprávných, které stiženy jsou smrtelnými chorobami již od desetiletí ano i déle? Ale o tom nutno promluviti v samostatné úvaze.

Státní úvěr pak selhává, jak se to poznalo na jaře letošního roku. Finanční správa vyžadovala na sesílení pokladničních hotovostí, — (vlastně na hrazení běžného neukrytého schodku), — asi 200 mil. K a na nové investice by se byla potřebovala také suma podobná. Ale nenašli se věřitelé, kteří by byli chtěli celých 400 mil. K uvěřiti, ačkoli v čele skupiny bankovní byla sama státní poštovní spořitelna.

Stát se musil spokojiti asi s poloviční sumou za podmínek tak těžkých, že náš úvěr se jevil chatrnějším, nežli kteréhokoli jiného většího státu evropského. Ani Turecko, zmítané smrtelnými záchvaty válečnými i revolučními, nemá úvěru horšího, nežli jakého požívá Rakousko na trhu světovém.

Koncem července tohoto roku byly totiž ceny státních půjček čelných států evropských na bursách západoevropských (v Londýně, v Paříži a v Berlíně):

3%ních	francouzských	asi	92%
2½%	» anglických	»	74¼%
4%	» německých	»	100%
3½%	» »	»	94%
3½%	» italských	»	96½%
4½%	» ruských	»	99½%
4%	» tureckých	»	90%
4%	» korunové renty rakouské	«	87%

Podle toho byla by skutečná úroková míra

francouzských rent	3·26%
anglických konsolů	3·37%
italských konsolů	3·63%
německých konsolů (4%ních)	4%
německých konsolů (3½%ních)	3·89%
tureckých půjček	4·44%
ruských rent	4·52%
rakouských rent	4·60%

Kdyby ovšem Rakousko chtělo uzavříti sebe menší půjčku, zajisté by kursy našich rent mnohem níže klesly a kdo ví, zdali a za jakých podmínek dala by se veliká rakouská státní půjčka nyní umístiti.

Letošní dosti skromná emise rakouské 4%ní korunové renty byla rozprodána za kurs 90¾%. Ale když se při letním zasedání delegací zdálo, že se budou požadovati další úvěry, klesly renty rakouské hned o 2% (až pod kurs 86%); jakmile však se panská sněmovna vyslovila proti jakémukoli dlužení, hned se ceny zlepšily skoro tak rychle, jak před tím klesly. Tím dala bursa zřetelně na jevo, že odmítá jakoukoli i sebe menší půjčku a že rakouský úvěr už nadobro je zatím poškozen a novou půjčku bylo by možno odbyti jen za nejtěžších, skoro lichvářských podmínek.

Než situace státního hospodaření je taková, že se bez nových státních dluhů v dosti brzké době neobejdeme. Tím ovšem také bude nutno podvoliti se vysokým úrokům, které se budou požadovati. Když se však vysoké úroky již platit musí, ať se nezakrývají zdánlivě nízkým procentem nominálním ovšem při nízkých kursech emisních! Možno že rakouský stát bude musit pro nové své dluhy povoliti úrok až 5% ročně a snad i vyšší. Ale tím je dán příkaz vydávati renty 5%ní neb i výše nominálně zúrokované, — kdyby skutečně procento bylo vyšší, — a nezakrývati vysoké úroky nízkým nominálním procentem. Při rentě 5%ní, která se prodá za paritní cenu, je úrok týž jako při rentě 4%ní, prodané za kurs 80%, ale za to by byl dluh při rentě 5%ní o celou pětinu menší, než při rentě 4%ní. Kdyby se za takových okolností vydala renta 4%ní, ztratila by se možnost zmenšiti úroky v budoucnosti, až by později skutečně klesla úroková míra na 4%.

Kdyby se totiž vydalo 100 mil. K 5%ní renty v ceně 100%, byl by výtěžek týž, jako při 125 mil. K 4%ní renty za kurs 80%. Úroky z obou dluhů byly by také stejné (5 mil. K ročně). Ale při rentě 5%ní, kdyby později úroková míra klesla na 4%, mohlo by se uspořiti konversí 1 mil. K ročních úroků (pozdějším vydáním 4%ní renty za kurs 100%, místo renty 5%). Proti tomu by renta 4%ní musila zůstati dále v plné sumě 125 mil. K a stále by se z ní platilo 5 mil. K úroků.

Takový je význam půjček nízkým nominálním procentem úrokovaných a prodávaných ovšem za nízký kurs.

OBSAH.

Strana

I. STÁTNÍ ROZPOČET CISLAJTÁNSKÝ PRO NAŠE HOSPODÁŘSKÉ POTŘEBY. . . . . 3—15

II. NAŠE KULTURNÍ POTŘEBY PODLE ROZPOČTU. . . . . 15—31

III. STAV ÚŘEDNICTVA V ČESKÝCH ZEMÍCH PODLE STÁTNÍHO ROZPOČTU PROTI STAVU JEHO V OSTATNÍCH KORUNNÍCH ZEMÍCH (hlavně proti alpským krajinám a proti Vídni) . . . . 32—56

STÁTNÍ FINANČNÍ HOSPODÁŘSTVÍ RAKOUSKÉ I V DRUHÉ POLOVICI NAŠÍ MONARCHIE A POVÁŽLIVÁ NEBEZPEČÍ JEHO.

I. SKROVNOST HMOTNÝCH PROSTŘEDKŮ A BLAHOBYTU V NAŠÍ MONARCHII PROTI SOUSEDNÍM STÁTŮM ZÁPADNÍ A STŘEDNÍ EVROPY. . . . . 58—80

II. PŘEKOTNÝ VZRŮST STÁTNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ V CISLAJTÁNII PROTI OSTATNÍM STÁTŮM. TĚŽKÉ ZDANĚNÍ CHUDINY V RAKOUSKU. ZNEUŽÍVÁNÍ STÁTNÍHO ÚVĚRU A SELHÁVÁNÍ JEHO. . . . . 80—103

ŠKOLY OBCHODNÍ V PRAZE * KNIHOVNA VYSOKÉ

2687